

Sosial- og helsedirektoratet
Avdeling for psykisk helse

Evaluering av undervisningsprogrammet Vivat

Sluttrapport

Mars 2007

Sosial- og helsedirektoratet
Avdeling for psykisk helse

Evaluering av undervisningsprogrammet Vivat

Sluttrapport

Mars 2007

Innholdsfortegnelse

1.	Innledning	5
1.1	Om undervisningsprogrammet Vivat	5
1.2	Bakgrunn for evalueringen	7
1.3	Evalueringens formål	7
1.4	Begrepsavklaring/ forkortelser i rapporten	10
1.5	Tidligere evalueringer av undervisningsprogrammet Vivat	10
1.6	Leserveiledning	12
2.	Metodisk tilnærming	14
3.	Vurderinger	16
3.1	Vurderinger	16
4.	Organisering og forankring av undervisningsprogrammet Vivat	20
4.1	Undervisningsprogrammets organisasjonsmodell	20
4.2	Ressursbruk	23
4.3	Tilgjengelighet og rekruttering	25
4.4	Faglig utvikling	33
4.5	Faglig ståsted i forhold til praksis- og forskningsmiljøene	35
5.	Undervisningsprogrammets kursmodell	39
5.1	To-trinnsmodellen	39
5.2	Kjennskap til kursmodellen	39
5.3	Frivillig innsats	41
5.4	Praktisk organisering av kurs	43
5.5	Kursledernes kvalifikasjoner	44
5.6	Kvalitetssikring	46
5.7	Hensiktsmessighet	49
6.	Innhold og omfang	51
6.1	Faglig innhold i henhold til kursets intensjon	51
6.2	Tverrfaglighet	54
6.3	Vedlikeholdskurs	56
6.4	Kompetanseheving	59
7.	Effekt av kursdeltakelsen	62
7.1	Tverrfaglig samarbeid og nettverksbygging	62
7.2	Overføringsverdi	65
7.3	Kortsiktig og langsiktig effekt	67
7.4	Kompetanseheving for tjenesteapparatet på systemnivå	70
8.	Referanseliste	72
	Vedlegg A: Evalueringsmetode og –aktiviteter	73

Figur-/ tabellindeks

Figur 4.1: Kursledernes faglige bakgrunn	27
Tabell 4.1: Hvem organiserte kurset du deltok på?	27
Figur 4.2: Hva var ditt daværende yrke?	29
Figur 4.3: Geografisk spredning i arrangerte kurs i perioden 1998- 1. halvår 2006	30
Tabell 4.3: Hva synes du om tiden mellom kursene som du vet tilbys i din region?.....	31
Tabell 4.4: Hvordan fikk du kjennskap til utdanningsprogrammet Førstehjelp ved selvmordsfare?	32
Tabell 4.5: Hvordan opplever du å ha måttet anvende et standardisert undervisningsmateriale når du underviser i kurset Førstehjelp ved selvmordsfare?.....	33
Tabell 4.6: Dersom du har undervist før januar 2004, hvordan synes du den reviderte modellen fungerer?.....	34
Figur 4.4: Faglig kompetanseheving innen selvmordsforebygging.....	35
Figur 3.6: Overblikk over mengden personer med klinisk erfaring innen selvmordsforebygging	36
Tabell 5.1: Hvor godt kjenner du modellen undervisningsopplegget er bygget på?.....	40
Tabell 5.3: Hvordan vurderer du arbeidsmengden i forhold til kurslederrollen?.....	42
Tabell 5.4: Hvor mye av forberedelsene til undervisningen gjennomfører du på egen fritid?	42
Figur 5.1: Med hensyn til den praktiske organisering av kurs du har undervist i (skaffe møtelokaler, administrere kursavgift etc.), hvor ofte har... ..	44
Tabell 5.5: I hvilken grad følte du deg kompetent som kursleder etter å ha fullført kurslederkurs?.....	45
Figur 5.2: I hvilken grad har deltakelse ved kurslederkurset gitt deg nødvendig kompetanse til å kunne undervise de enkelte moduler?	46
Tabell 5.6: Hvor fornøyd er du med oppfølgingen fra veileder etter fullført kurslederkurs?.....	47
Tabell 5.7: Hvor fornøyd er du med oppfølgingen fra veileder etter at du selv har undervist i et Førstehjelpskurs ved selvmordsfare?.....	48
Tabell 5.8: I hvilken grad mener du at du klarer å vedlikeholde din kompetanse som kursleder med den oppfølgingen som tilbys i dag?.....	48
Tabell 6.1: i hvilken grad synes du kurslederne på kurset du deltok på var faglig kompetente?	52
Tabell 6.2: Hvordan vil du generelt karakterisere undervisningsmaterialet?.....	53
Figur 6.1: Kurset tilbys en rekke faggrupper. I hvilken grad er undervisningsopplegget tilpasset den tverrfaglige deltakelsen?	54
Figur 6.2: Hvordan vurderer du den tverrfaglige sammensetningen av kurset Førstehjelp ved selvmordsfare?.....	55
Tabell 6.3: I hvilken grad mener du det er behov for vedlikeholdskurs eller oppfølgingskurs for kursdeltakere for å kunne vedlikeholde tilegnet kompetanse?.....	57
Tabell 6.4: Dersom du ble tilbudt et slikt oppfølgingskurs, hvor sannsynlig er det at du ville delta?.....	57
Figur 6.2: Hvilken betydning har deltakelse ved kurset Førstehjelp ved Selvmordsfare hatt for ditt arbeid?	60
Tabell 6.5: I hvilken grad har deltakelse ved kurset Førstehjelp ved selvmordsfare alt i alt vært en effektiv måte å forbedre dine evner til å kunne takle en situasjon med selvmordsfare?	61
Tabell 7.1: I hvilken grad har deltakelse ved kurset Førstehjelp ved selvmordsfare gitt deg større kunnskap og forståelse for hvordan andre faggrupper arbeider med personer i selvmordsfare?.....	63

Figur 7.1: Har gjennomføringen av kurset Førstehjelp ved Selvmordsfare bidratt til å styrke ditt nettverk med andre personer som arbeider med selvmordsfare?.....	63
Tabell 7.2: Etter å ha deltatt på kurset Førstehjelp ved selvmordsfare, har du gjennomført noen av disse aktivitetene for å videreformidle erfaringer fra kurset?.....	65
Tabell 7.3: I hvilken grad har du opplevd et større fokus på selvmordsfare på arbeidsplassen etter gjennomført kurs?.....	66
Figur 7.2: I hvilken grad har deltakelse ved kurset Førstehjelp ved Selvmordsfare alt i alt vært en effektiv måte å forbedre dine evner til å kunne takle en situasjon med selvmordsfare?	67
Figur 7.3: Hvilken betydning har deltakelse ved kurset Førstehjelp ved Selvmordsfare hatt for ditt arbeid? Jeg har fått bedre selvtillit til å gjenkjenne en person i selvmordsfare etter gjennomføringen av kurset – fordelt på tidspunkt for deltakelse	68
Figur 7.4: Hvilken betydning har deltakelse ved kurset Førstehjelp ved Selvmordsfare hatt for ditt arbeid? "Jeg har fått bedre selvtillit i forhold til å gå inn i en slik situasjon etter gjennomføringen av kurset" – fordelt på tidspunkt for deltakelse	69
Figur 7.5: Hvilken betydning har deltakelse ved kurset Førstehjelp ved Selvmordsfare hatt for ditt arbeid? Etter å ha gjennomført kurset er det enklere å gjøre en risikovurdering enn tidligere – fordelt på tidspunkt for deltakelse	69

1. Innledning

Rambøll Management presenterer herved sluttrapporten for evalueringen av undervisningsprogrammet Vivat. Evalueringen er gjennomført på oppdrag for Sosial- og Helsedirektoratet og har funnet sted i perioden august 2006 til mars 2007.

Rambøll Management står alene ansvarlig for alle analyser og vurderinger i rapporten.

I innledningen vil vi introdusere undervisningsprogrammet Vivat og dets omfang, målsetninger og målgrupper. Deretter vil vi kort presentere bakgrunnen og formålet med evalueringen, etterfulgt av en kort beskrivelse av evalueringens datainnsamling. En fullstendig fremstilling av evalueringens metode finnes som vedlegg til rapporten. Avslutningsvis har vi valgt å presentere tidligere evalueringer som er relevant for denne evalueringen.

Kapittelet avsluttes med en leserveiledning for rapporten.

1.1 Om undervisningsprogrammet Vivat

Undervisningsprogrammet Vivat har sine røtter i det canadiske *Living Works Education*, som har jobbet med forebygging av selvmord, og videreutviklingen av førstehjelpskurs innenfor dette feltet, siden 1980-tallet. Undervisningsprogrammet ASIST (Applied Suicide Intervention Skills Training) ble først tatt i bruk i Norge i 1998 på initiativ fra daværende leder for Senter for forebygging av selvmord i Nord-Norge. På bakgrunn av evalueringen av *Handlingsplan mot selvmord* besluttet Statens helsetilsyn i 2000 å nasjonalisere kurset som undervisningsprogrammet Vivat, der Senter for forebygging av selvmord i Nord-Norge videreutviklet og fornorsket ASIST til det nåværende kurset, "Førstehjelp ved selvmordsfare".

Undervisningsprogrammet Vivat er finansiert av Sosial- og Helsedirektoratet og forankret ved Universitetssykehuset Nord-Norge HF (UNN). Undervisningsprogrammet er samlokalisert med regionalt Ressurssenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS), Region Nord. Vivat inngår i den nasjonale selvmordsforebyggende strategien, og har nære forbindelser med Senter for selvmordsforskning- og forebygging (SSFF) i Oslo. Med nære forbindelser siktes det blant annet til at SSFF er representert i undervisningsprogrammets styre. I tillegg driver undervisningsprogrammet kursvirksomhet i samarbeid med en rekke distriktskykiatriske sentra (DPS) og regionale ressursentre om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS). Undervisningsprogrammet har også ansatte som arbeider i delt stilling ved blant annet RVTS i region Øst og i region Vest.

Det norske undervisningsprogrammet Vivat er delt i to tverrfaglige kurs. Det første, "Førstehjelp ved selvmordsfare", er et bredt og praktisk kurs som skal øke deltakernes kompetanse i håndtering av selvmordsfare. Det andre er et kurslederkurs, som utdanner personer med egnet profil til selv å undervise slike førstehjelpskurs. Formålet er å spre kunnskap om førstehjelp ved selvmordsfare nasjonalt, som en del av den norske handlingsplanen mot selvmord¹.

¹ Ramsay, Richard (2004). "Nye utviklingstrekk i opplæringsprogrammet *Førstehjelp ved selvmordsfare*." *Suicidologi*, årg. 8, nr 3, s. 10-12

I 2003 ble det gjennomført en revisjon av kursmaterialet og undervisningsopplegget i tråd med Living Works' evaluering av kurset ASIST. I 2004 var så og si alt revidert materiale oversatt til norsk. Endringene førte til et sterkere fokus på ferdighetstrening og utforskning av egne holdninger til selvmord.

1.1.1 *Omfang*

Siden nasjonaliseringen har undervisningsprogrammet Vivat spredt seg til store deler av landet, og har i dag en særlig posisjon i regionene Øst, Vest og Nord. Undervisningsprogrammet Vivat har i dag rundt 120 aktive kursledere, og mer enn 11 000 deltakere har gjennomført kurset. I 2006 gjennomførte ca 1650 deltakere førstehjelpskurset.

Kurset har blitt brukt i praksisundervisningen i psykiatri for medisinstudenter ved Universitetet i Tromsø siden kurset ble hentet til Norge i 1998, med positive tilbakemeldinger fra studentene. Kurset benyttes i sykepleiestudiet ved Høgskolen i Nesna, hvor nå tredje kullet gjennomfører kurset. Forsvaret holder jevnlig interne kurs med kursledere fra undervisningsprogrammet Vivat for ansatte på tvers av rang og bakgrunn. Studentene ved politihøgskolen i Bodø tilbys også førstehjelpskurset. Nylig ble det inngått en avtale med Statens Arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) om jevnlig arrangement av førstehjelpskurset. Under videreutdanning i selvmordsforebygging ved Seksjon for selvmordsforskning- og forebygging (SSFF) er kurslederkurset integrert i utdannelsen.

Kurset Førstehjelp ved selvmordsfare er godkjent av:

- Norsk Sykepleieforbund som meritterende for godkjenning til klinisk spesialist i sykepleie/spesialsykepleie
- Norsk Psykologforening som fritt spesialkurs og vedlikeholdskurs
- Den Norske Lægeforening som valgfritt kurs til videre- og etterutdanning i samfunnsmedisin og barne- og ungdomspsykiatri og emnekurs/klinisk emnekurs i psykiatri til videre- og etterutdanning i allmenntidmedisin
- Norsk Ergoterapeutforbund som spesialistspesifikk kurs for godkjenning til ergoterapispesialist i allmennhelse og mental helse
- Fagforbundet som tellende til klinisk fagstige for hjelpepleiere og omsorgsarbeidere

1.1.2 *Målsetninger*

Hovedmålsetningen for kurset Førstehjelp ved selvmordsfare er å gi fagpersoner med ulik bakgrunn kunnskaper og ferdigheter slik at de bedre kan hjelpe mennesker i akutte selvmordskriser². Kurset retter seg mot personer med ulik faglig bakgrunn og klinisk kompetanse, og er ment som et førstehjelpskurs med fokus på ferdighetstrening fremfor et fordypningskurs innen fagfeltet selvmordsforebygging.

1.1.3 *Målgrupper*

Tverrfaglighet er en egen målsetning ved undervisningsprogrammet. Dette betyr at kurset tilbys til personer med variert faglig og klinisk kompetanse, og at kurset ønsker å treffe en bred målgruppe. Verken faglig eller klinisk kompetanse innen selvmordsforebygging er en forutsetning for å kunne delta på kurset. Hensikten med kurset er å rekruttere deltakere fra feltets førstelinje. Med førstelinjen forstås primærhelsetjenesten, det vil si den del

² Silvola, Kirsti (2000): "Vivat – Førstehjelp ved selvmordsfare", *Suicidologi*, årg. 5, nr 3, s.15

av helsetjenesten som har ansvar for og tilbyr tjenestene der folk bor og arbeider, og som formidler og koordinerer de tjenestene pasienter trenger fra andre deler av helsetjenesten³. Vi vil også legge til andre aktører som vil kunne møte en selvmordskritisk situasjon, gjerne gjennom sitt yrke, slik som kirkelige ansatte, skoleansatte og aktører fra frivillige organisasjoner.

Det arbeides med å treffe målgrupper som ikke umiddelbart møter selvmordsproblematikken i sin hverdag. Eksempler på slike målgrupper er ansatte i skolen (lærere, rådgivere), personalansvarlige i arbeidslivet, bedriftshelsetjenesten etc.

1.2 Bakgrunn for evalueringen

Det er gjennomført flere tidligere evalueringer av kurset, både internasjonalt og nasjonalt. På nasjonalt nivå er det gjennomført evalueringer blant annet i forbindelse med sluttevaluering av handlingsplanen mot selvmord 1994-98. Oppdragsgiver ønsker nå spesielt å få innsikt i om deltakernes kompetanse og evne til å intervensere ved akutt selvmordsfare varer over tid, og/eller om den medfører kompetanseheving på arbeidsplassen.

Det påfølgende kapittel gir en mer detaljert fremstilling av hensikten med evalueringen. Avslutningsvis vil innledningen gi en fremstilling av de relevante tidligere evalueringer av kurset.

1.3 Evalueringens formål

Sosial- og Helsedirektoratet har gitt Rambøll Management i oppdrag å evaluere undervisningsprogrammet Vivat.

Evalueringen har som formål å vurdere følgende temaer:

- Programmets organisering og forankring
- Metode
- Innhold og omfang
- Effekt

Evalueringen forholder seg også til temaer som tverrfaglighet og kompetanseheving på tvers av evalueringstemaene ovenfor. Nedenfor er evalueringstemaene utdypet.

Evalueringstemaer	Undertemaer
Organisering og forankring	<ul style="list-style-type: none"> • Undervisningsprogrammets organisasjonsmodell • Ressursbruk • Tilgjengelighet/ rekruttering (spredning) • Faglig utvikling • Faglig ståsted ift praksis- og forskningsmiljøene
Undervisningsprogrammets kursmodell	<ul style="list-style-type: none"> • Totrinnsmodellen • Kjennskap til kursmodellen • Frivillig innsats • Praktisk organisering av kurs

³ <http://www.volven.no/index.asp>

	<ul style="list-style-type: none"> • Kvalitetssikring • Hensiktsmessighet
Innhold og omfang	<ul style="list-style-type: none"> • Faglig innhold iht intensjon • Tverrfaglighet • Behov for vedlikeholdskurs • Kompetanseheving
Effekt	<ul style="list-style-type: none"> • Overføringsverdi for kolleger og ledere • Tverrfaglig samarbeid og nettverksbygging • Kortsiktig og langsiktig effekt • Kompetanseheving på systemnivå

1.3.1 *Organisering og forankring*

Sentralt for evalueringen er vurderingen av programmets organisatoriske struktur. Evalueringen har som nevnt følgende temaer som fokus under denne overskriften:

- Undervisningsprogrammets organisasjonsmodell
- Ressursbruk
- Tilgjengelighet og rekruttering
- Faglig utvikling
- Faglig ståsted ift praksis og forskningsmiljøene

Under temaet "undervisningsprogrammets organisasjonsmodell" introduseres undervisningsprogrammets organisatoriske struktur. Deretter diskuteres først undervisningsprogrammets forankring ved Universitetssykehuset i Nord-Norge (UNN) og samlokalisering med Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS) Region Nord. Avslutningsvis diskuteres undervisningsprogrammets regionale forankring.

Under temaet "ressursbruk" diskuteres blant annet undervisningsprogrammets finansieringsmodell, mulighet for selvfinansiering og særskilte utfordringer ved dagens finansieringsmodell. Eksempelvis har undervisningsprogrammet til nå hatt prosjektstatus hos Sosial- og helsedirektoratet, og har derfor forholdt seg til en årlig vurdering for finansiering. Evalueringen har sett nærmere på hvilken betydning en slik prosjektstatus har hatt og har for administrering og utvikling av undervisningsprogrammet på et organisatorisk plan.

Med hensyn til temaet tilgjengelighet og rekruttering har vi valgt å belyse faglig tilgjengelighet i form av kurslederes og arrangørers faglige tilknytning, samt i form av kursdeltakeres yrkesbakgrunn. Dette henger tett sammen med temaet tverrfaglighet. Videre har vi sett nærmere på kursvirksomhetens geografiske og tidsmessige spredning. Avslutningsvis under dette temaet har vi satt fokus på markedsføringsstrategier sett i sammenheng med undervisningsprogrammets målsetning om en bred og tverrfaglig profil.

Undervisningsprogrammets faglige utvikling diskuteres så i forhold til deres relasjon til det canadiske LivingWorks, og bruken av det tilpassede standardiserte materialet her i Norge.

Til slutt i kapittelet diskuteres undervisningsprogrammets faglige ståsted. Innledningsvis har vi her valgt å se nærmere på undervisningsprogrammets plass i det totale undervisningstilbudet innen selvmordsforebygging. Deretter diskuteres oppfatninger om undervisningsprogrammet i fag- og praksismiljøer. Avslutningsvis har vi valgt å diskutere undervisningsprogrammets internasjonale rolle.

1.3.2 *Undervisningsprogrammets kursmodell*

Her har vi gjort en vurdering av hensiktsmessigheten ved den canadiske kursmodellen som kurset Førstehjelp ved selvmordsfare bygger på, der kursdeltakere har mulighet til å kunne bli kursledere for det samme introduksjonskurset de selv har deltatt på.

Sentralt her er andelen deltakere som kunne tenke seg å bli kursledere, hvor mange kurs de sertifiserte kurslederne gjennomfører, hva slags rolle de ulike arrangørene som sykehus og distriktpspsykiatriske sentra (DPS) har i den praktiske organiseringen av kursene, og hvordan kurslederne opplever sin egen rolle i undervisningsprogrammet.

I forbindelse med undervisningsmodellen diskuteres kvalitetssikring av kursledere og veiledere, samt praktiske utfordringer knyttet til gjennomføring og utvikling av førstehjelpskurset.

Avslutningsvis diskuteres kursmodellens hensiktsmessighet sett i forhold til ovennevnte temaer.

1.3.3 *Førstehjelpskursets innhold og omfang*

I denne delen av evalueringen har vi sett på om kvaliteten på det faglige innholdet i kursene er tilfredsstillende sett i forhold til det mål kurset har.

Utgangspunktet her er deltakernes utbytte av kurset, og kompetanseheving som følge av deltakelse. Det er satt fokus på hvorvidt kurset gir deltakerne nødvendig trygghet til å intervensere ved selvmordsfare. Relevant i denne sammenheng er deltakernes vurdering av behovet for vedlikeholdskurs for å vedlikeholde den tilegnede kompetansen.

Tverrfaglighet er et gjennomgående tema for evalueringen, og særskilt relevant for kursets innholdsanalyse. Hvilke utfordringer er knyttet til å undervise deltakere med variert bakgrunn og erfaring med selvmordsforebygging? Dette er vurdert i forhold til variabler som faglig tilhørighet og klinisk erfaring, og er satt opp mot kursdeltakernes egen vurdering av tverrfaglighetens hensiktsmessighet.

1.3.4 *Effekt*

Med effekt menes den virkning kursdeltakelsen har hatt for deltakernes kompetanse og evne til å intervensere ved akutt selvmordsfare, sett i sammenheng med tidspunktet for deltakelsen.

Effektspørsmålet besvares dermed primært ved en vurdering av deltakernes opplevde effekt. For å gi vurderingen et bredere perspektiv har vi i tillegg sett på i hvilken grad deltakerne sprer sin tilegnede kompetanse på arbeidsplassen, det vil si om kursdeltakelsen har overføringsverdi for arbeidsplassen. I hvilken grad integreres tilegnet kompetanse og gir en mer generell kompetanseheving på deltakernes arbeidsplass? Nettverksbygging som følge av kursdeltakelse er også et sentralt tema her.

Tidshorizonten er her viktig for å kunne vurdere virkninger av kurset, det vil si om deltakelsen har medført kortvarige eller langvarige endringer. Avtar evnen til å intervensere ved akutt selvmordsfare over tid? Dette er et tema som diskuteres for seg selv under effektivvurderingen av undervisningsprogrammet.

Avslutningsvis diskuteres hvorvidt kursdeltakelsen har ført til kompetanseheving på systemnivå. Dette innebærer en vurdering av i hvilken grad kompetansen deltakerne tilegner seg integreres i første- og andrelinjetjenestens praksis ved akutt selvmordsfare på et mer generelt plan.

1.4 Begrepsavklaring/ forkortelser i rapporten

For å øke leservennligheten for rapporten har Rambøll Management vurdert det hensiktsmessig å skissere en enkel begrepsavklaring:

RVTS: Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging

UNN: Universitetssykehuset i Nord-Norge

SSFF: Seksjon for selvmordsforskning- og forebygging ved Universitetet i Oslo.

LivingWorks (LW): Living Works Education i Canada

1.5 Tidligere evalueringer av undervisningsprogrammet Vivat

Evalueringer av undervisningsprogrammet har blitt utført på flere nivåer, både internasjonalt og nasjonalt. Ettersom programmets organisatoriske struktur og praktiske gjennomføring er unik for norske forhold anser vi tidligere norske undersøkelser som mest relevant for denne evalueringen.

Følgende er sammendrag av tidligere evalueringer/undersøkelser som har vært gjort av undervisningsprogrammet Vivat. Rambøll Management har aktivt benyttet disse studiene som referansegrunnlag i samtlige deler av evalueringen.

1.5.1 *Sluttrapporten for Handlingsplan mot selvmord*

Prosjektleder Nils Petter Reinholdt publiserte i 2000 sin sluttrapport for handlingsplanen mot selvmord 1994-98⁴. Senter for forebygging av selvmord i Nord-Norge hadde, som en del av sin strategi knyttet til handlingsplanens delmål om kunnskapsformidling, et par år tidligere inngått et samarbeid med LivingWorks Education fra Canada. Dette ble gjort for å implementere opplæringskurset Førstehjelp ved selvmordsfare her i Norge. Kurset skulle rette seg mot alle som i sitt virke møter selvmordsnære mennesker som et praktisk, tverrfaglig kurs.

I forbindelse med sluttrapporten for handlingsplanen ble kurset oppsummert og presentert som et kostnadseffektivt og standardisert program. I løpet av den første tiden i Nord-Norge siden 1998 hadde programmet dokumentert god spredningseffekt i Nord-Norge. Oppleggets standardiserte undervisningsopplegg ble ansett som en styrke, i den forstand at innholdet

⁴ Statens Helsetilsyn: *Handlingsplan mot selvmord – sluttrapport*, IK-2720, 2000

var kvalitetssikret, og deltakerne ville få det samme tilbudet uavhengig av hvor de befant seg.

Sluttrapporten avsluttet med å anbefale videreføring av undervisningsprogrammet som en del av handlingsplanens treårige oppfølgingsprosjekt. Som følge av denne anbefalingen ble kurset nasjonalisert, og undervisningsprogrammet Vivat ble etablert og forankret ved Senter for forebygging av selvmord i Nord-Norge, Regionsykehuset i Tromsø. Dette inkluderte opplæring av egne kursledere som kunne undervise i førstehjelpskurset, og var et ledd i undervisningsprogrammet Vivats løsrivelse fra kursadministrasjonen i Canada. Undervisningsprogrammet begynte i tillegg å videreutdanne erfarne kursledere til regionale veiledere slik at kursledere kunne få støtte lokalt. Kort oppsummert tilfredsstilte undervisningsprogrammet kravet om "økt og systematisk kunnskapsformidling" som et ledd i handlingsplanen.

1.5.2 *Agendas sluttevaluering av Handlingsplan mot selvmord 1994-98*
Agenda Utredning og Utvikling fulgte handlingsplanen fra den ble iverksatt i 1994, og avsluttet sin evaluering i mai 2000⁵. Som et ledd i denne evalueringen ble også kurset "Intervensjon ved selvmordsfare" fra LivingWorks i Canada evaluert.

Casestudiet av intervensjonskurset kartla både undervisningsprogrammets innhold og ulike nivåer, inkludert kurslederkurs og veilederutdanning. Kurset hadde på det daværende tidspunkt vært avholdt i Tromsø, Trondheim og Oslo, og grovt anslått var det i løpet av denne toårsperioden 2000 personer som hadde gjennomført førstehjelpskurset, og 60 personer hadde selv blitt kursledere. I Tromsø var kurset allerede en direkte del av undervisningen av medisinerstudenter som en del av studentenes kliniske psykiatriundervisning. På psykologistudiet var det også avholdt egne kurs.

Agenda vurderte at undervisningsprogrammets pyramidiske struktur optimaliserte lokale ressurser, både når det gjaldt undervisning og veiledning. Den mer eksplisitte spredningsstrategien til programmets første kursledere, var å gå aktivt ut og tilby kurset til ansatte i fylkeskommune og kommune, samt sørge for at kursledere ble strategisk rekruttert fra fylkeskommunale stillinger, slik at de hadde fleksibilitet til å undervise i flere kommuner eller at kurslederne kom fra så store kommuner at det var befolkningsgrunnlag for bruk av kompetansen. I tillegg var det rekruttert kursledere fra høyskolesystemet, politi, forsvaret og kirken.

På det tidspunkt da sluttevalueringen ble gjennomført var spredningseffekten av kurset størst i helseregion Nord, men det var også spredt i Midt-Norge og Sør-Norge. Pyramideprinsippet og gatekeeper-opplegget (de som jobber på grunnplanet) ble vurdert som en god modell i Nord-Norge. Med store avstander og mangel på spesialister var det en styrke å bygge opp førstehjelpskompetansen ute i førstelinjen. Samtidig mente Agenda at modellen ville passe godt også i resten av landet. Evalueringen identifiserte rekruttering av flinke kursledere fra strategiske "riktige" instanser, med fokus på personlige egenskaper og engasjement fremfor utdanningsbakgrunn som en utfordring for den videre utviklingen.

Kursdeltakerne evaluerte selv kurset. Resultatene viste at gjennomsnittskåren på deltakernes vurdering av kurset totalt sett var meget høy. For å kunne spore eventuelle varige effekter av kurset, gjennomførte

⁵ Agenda Utredning og Utvikling: *Handlingsplan mot selvmord – Sluttrapport fra evalueringen, 2000*

Agenda en etterundersøkelse blant deltakerne ½- 1 ¼ år etter at kurset ble holdt. Der ble det avdekket en svak tendens til at deltakerne var noe mindre fornøyd med anvendeligheten i praksis, men kvaliteten på kurset var stort sett like godt ansett. Over 60 % mente de endret praksis etter å ha gjennomgått kurset, og det var heller ingen sammenheng mellom helsefaglig utdanningsbakgrunn og vurdering av nytten av kurset.

Med data fra bredde- og dybdeundersøkelse vurderte Agenda at deltakerne hadde fått større trygghet til å håndtere selvmordstruede personer, og at de hadde fått et redskap for mer strukturert arbeid. Kurset ble vurdert som et godt innføringskurs i håndtering av selvmordstruede på tvers av faggrupper. Som del av undervisningsopplegget for studenter vurderte Agenda imidlertid at kursinnholdet ikke ga grundig nok kunnskap.

1.5.3 *Sluttrapport fra oppfølgingsprosjektet "Tiltak mot selvmord" 2000-2002* Sluttrapporten fra 2002 oppsummerte følgende status for undervisningsprogrammet⁶:

- Oversettelse av kursmateriale gjennomført og opprettelse av egne nettsider
- En jevnere fordeling av kursledere i alle helseregioner som forutsatt
- Opprettelse av nasjonal kursledersamling i forbindelse med nasjonal selvmordsforebyggende konferanse for å forsterke kursledernes fagkompetanse
- Regionale kursledersamlinger sentrale for vedlikehold av engasjement, samarbeidsklime og kvalitet på undervisningen
- Frigjøring fra LivingWorks med opprettelse av veilederstab. Disse møtes årlig med en representant fra LW til stede, hvilket har vist seg viktig for utviklingen av undervisningsprogrammet Vivat, for inspirasjon og samarbeidsklime.
- Kontakten med LW vedlikeholdes for å kunne hente impulser og for å kunne påvirke undervisningsopplegget. En internasjonal samarbeidskomité er opprettet for alle større brukere, der undervisningsprogrammet Vivat inngår.

1.6 Leserveiledning

Rapporten er bygd opp på følgende måte:

- Kapittel 1 består av en utdypende innledning med beskrivelse av undervisningsprogrammet Vivat, formålet med evalueringen og dens temaer, kort om evalueringens datainnsamling og tidligere evalueringer av undervisningsprogrammet
- Kapittel 2 gir en fremstilling av vår metodiske tilnærming i evalueringen
- Kapittel 3 inneholder Rambøll Managements analyser og vurderinger, basert på datagrunnlaget samlet inn i løpet av evalueringen.
- Kapittel 4 omhandler undervisningsprogrammet Vivats organisering og forankring, dvs. undervisningsprogrammets organisasjonsmodell, ressursbruk, tilgjengelighet, faglig utvikling og faglig ståsted i forhold til praksis- og forskningsmiljøene
- I kapittel 5 diskuteres kursmodellens hensiktsmessighet, samt frivillighet, praktisk organisering av kurs, kursledernes kvalifikasjoner og kvalitetssikring

⁶ Sosial- og Helsedirektoratet: *Tiltak mot selvmord 2000-2002 – Sluttrapport*, 15-1152, 2004

- I kapittel 6 går vi nærmere inn på innholdet og omfanget av undervisningsprogrammet Vivat. Herunder ser vi på faglig innhold, tverrfaglighet, vedlikeholdskurs og kompetanseheving
- Til slutt i kapittel 7 diskuterer vi effektene av kursdeltakelsen, nærmere bestemt både opplevd effekt av deltakelsen, overføringsverdi, kortsiktig og langsiktig effekt og kompetanseheving på systemnivå.
- I kapittel 8 finnes en samlet referanseliste
- I vedlegg A finnes en inngående beskrivelse av de metodiske overveielserne og fremgangsmåtene vi har anvendt i evalueringen.

2. Metodisk tilnærming

I dette kapitlet vil vi gi en kort fremstilling av vår metodiske tilnærming i evalueringen av undervisningsprogrammet Vivat. Ettersom evalueringen har vært preget av høy metodisk kompleksitet vil dette kapitlet kun gi en kort fremstilling. En mer inngående gjennomgang av overveielser rundt datainnsamlingen presenteres i vedlegg A.

For evalueringen av undervisningsprogrammet Vivat har vi benyttet følgende datakilder som evalueringsgrunnlag:

- Innledende dokumentstudier
- Eksplorative intervjuer:
 - Representant for Sosial- og Helsedirektoratet
 - SSFFs representant i undervisningsprogrammets styre
 - Leder for undervisningsprogrammet
 - Administrativ konsulent
 - Medlem av teamledergruppen, det vil si faglig og opplæringsansvarlig, og veileder
- Kvalitative intervjuer med aktører i undervisningsprogrammet:
 - Leder for undervisningsprogrammet (1 stk)
 - Administrativ konsulent (1 stk)
 - Styremedlemmer (2 stk)
 - Medlem av teamledergruppen, det vil si faglig og opplæringsansvarlig, og veileder (1 stk)
 - Representanter for RVTS Nord (2 stk)
- Spørreskjemaundersøkelse blant
 - Et utvalg tidligere kursdeltakere
 - Kursledere
- Telefonintervjuer
 - Et utvalg tidligere kursdeltakere (10 stk)
 - Et utvalg kursledere (10 stk)
 - Samtlige veiledere (6 stk)
 - Et utvalg av kursdeltakernes arbeidsgivere (11 stk)
 - Et utvalg fagpersoner med både klinisk og faglig kompetanse (4 stk)

Vi har også gjennomført oppfølgende telefonintervjuer med UNNs representant i undervisningsprogrammets styre, som også er ansvarlig for praksisundervisningen til medisinerstudentene i Tromsø, samt kursets initiativtaker.

Gjennomføringen av spørreskjemaundersøkelsen var preget av høy metodisk kompleksitet, og en utfyllende beskrivelse av overveielser rundt denne datainnsamlingen finnes som nevnt i vedlegg A. Vi vil allikevel kort presentere vårt kvantitative datagrunnlag.

Undersøkelsen ble sendt ut til sammen 900 tidligere kursdeltakere i to runder. Den første runden ga oss en svarprosent på 34 % hvilket vi vurderte som lite tilfredsstillende og var årsaken til at vi valgte å gjennomføre en ny runde. Den andre runden ga oss en svarprosent på 51 %. For kursledere endte svarprosenten på 41 %.

Årsaken til den lave svarprosenten kan forklares med flere faktorer. Vi oppsummerer her de viktigste:

- *Kontaktopplysningene var feilaktige*
 - *Adressen var feilaktig, så brevet kom i retur og respondenten har aldri fått invitasjonen*
 - *Brevet var sendt til en virksomhet hvor respondenten ikke lenger jobber*
 - *Telefonnummeret var feilaktig, så oppfølgingsprosedyren ble umulig- eller besværliggjort*
- *Personen hadde ikke deltatt på kurset (men var opprinnelig tilmeldt)*

Begge innsamlingsforløp (de to rundene med spørreskjemaundersøkelse) har vært preget av et stort frafall av respondenter fra bruttolisten, primært fordi etableringen av respondentlisten er gjort ut fra deltakerlister med meget mangelfulle kontaktopplysninger. Manglene i både listen og i søkemetoden for å komplettere listen har imidlertid vært helt tilfeldig fordelt, og vi vurderer derfor at de gjenværende valide respondentene fortsatt er representative for deltakerne på kursene.

Analysen baseres dermed på følgende datakilder, der vi vil benytte følgende analytiske begrep:

Datainnsamlingsaktivitet	Analytisk begrep
Spørreskjemaundersøkelse blant kursdeltakere og kursledere	Spørreskjemaundersøkelse
Kvalitative intervju med sentrale aktører innen undervisningsprogrammet Vivat	Kursapparatet
Telefonintervju med veiledere	Kursapparatet
Øvrige telefonintervju	Kvalitative intervju med kursdeltakere, kursledere, arbeidsgivere og/eller fagpersoner

For utfyllende redegjørelse av metodisk tilnærming i evalueringen av undervisningsprogrammet Vivat viser vi til vedlegg A.

3. Vurderinger

I dette kapittelet presenterer vi Rambøll Managements vurderinger etter å ha gjennomført evalueringen av undervisningsprogrammet Vivat i perioden august 2006 til mars 2007.

Alle våre vurderinger er basert på resultatene fra datainnsamlingsaktivitetene i evalueringene. Disse er utfyllende beskrevet i vedlegg A, samt kort fremstilt i kapittel 2.

3.1 Vurderinger

Evalueringen er strukturert etter utvalgte evalueringstemaer. Vurderingene presenteres her under hvert evalueringstema. Disse er: organisering og forankring av undervisningsprogrammet, undervisningsprogrammets kursmodell, kursets innhold og omfang, og effekt av kursvirksomheten for deltakerne og på systemnivå. På tvers av evalueringstemaene har vi i evalueringen også forholdt oss til temaene tverrfaglighet og kompetanseheving.

3.1.1 *Organisering og forankring*

Evalueringstemaet organisering og forankring inkluderer følgende emner: undervisningsprogrammets organisatoriske struktur, undervisningsprogrammets ressursbruk, tilgjengelighet og tverrfaglig rekruttering, undervisningsprogrammets faglige utvikling og avslutningsvis dets faglige ståsted i forhold til fag- og praksismiljøer.

Det er Rambøll Managements vurdering at undervisningsprogrammet fortsatt er et kostnadseffektivt kompetanseoppbyggingstilbud som har etablert et velforankret nettverk av regional ekspertise og faglig støtte til tross for visse geografiske forskjeller. Regional forankring er av sentral betydning for å spre kurset etter definerte målsetninger. Vi anser det som hensiktsmessig at undervisningsprogrammets koordinatorene samtidig innehar en stilling ved regionale ressursentre om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS). Dette styrker undervisningsprogrammets regionale forankring, og presenterer samtidig undervisningsprogrammet som en del av det totale tilbudet innen selvmordsforebygging.

Det er Rambøll Managements vurdering at kursapparatet har oppnådd gode resultater med begrensede ressurser. Med gode resultater menes her både opplæring av kursledere og antallet førstehjelpskurs som arrangeres på den ene siden, og administrativ støtte og faglig kvalitetssikring på den andre. Vi anser ressursbruken som effektiv, men at relativt få økonomiske og personellmessige ressurser samtidig medfører begrensninger i undervisningsprogrammet Vivat.

Det er Rambøll Managements vurdering at undervisningsprogrammet til en viss grad lykkes i å rekruttere deltakere fra relevante fagmiljøer og arbeidsplasser. Noen grupper er imidlertid underrepresentert. Dette skyldes primært to forhold: på den ene siden kan det være vanskelig å få fri til å delta på et todagerskurs. På den andre siden opplever yrkesgrupper med høyere faglig og/ eller klinisk kompetanse gjerne førstehjelpskurset som noe elementært. Dette fremkommer i de kvalitative intervjuene i evalueringen, og det er særlig veiledere og kursledere som fremhever dette.

Det er Rambøll Managements vurdering at den geografiske tilgjengeligheten ikke er tilfredsstillende, med tanke på at undervisningsprogrammet er en del av en nasjonal satsing. Dette skyldes imidlertid at de selvmordsforebyggende miljøene i varierende grad er etablert i de ulike regionene, og må ses i sammenheng med det totale bildet av det selvmordsforebyggende arbeidet i Norge.

Det er Rambøll Managements vurdering at undervisningsprogrammets tilknytning til LivingWorks sikrer en faglig utvikling som er i tråd med internasjonal forskning. Relasjonen sikrer også norske bidrag til utviklingen av undervisningsprogrammet i et internasjonalt perspektiv.

Det er Rambøll Managements vurdering at undervisningsprogrammet har en sentral rolle innen det totale kompetansehevingstilbudet for selvmordsforebygging. Undervisningsprogrammet favner en bredere målgruppe enn etter- og videreutdanningstilbud innen selvmordsforebygging gjør, og har en faglig sterk posisjon innenfor det totale kompetansehevingstilbudet. Dette fremkommer spesielt i kvalitative intervjuer med fagpersoner innenfor selvmordsforebygging, men også ved at kurset har etablert seg i en rekke relevante miljøer.

3.1.2 *Undervisningsprogrammets kursmodell*

Den canadiske kursmodellen er bygget opp etter et såkalt to-trinnsprinsipp. Det vil si at kursdeltakere som har gjennomført introduksjonskurset, selv har mulighet for å bli kursledere for det samme kurset. Dersom man gjennomfører kurslederkurs som går over fem dager kan man selv undervise på kurset Førstehjelp ved selvmordsfare. Det er imidlertid ingen forutsetning å ha gjennomført førstehjelpskurset for å delta på kurslederkurset, da dette er inkludert i kurslederkurset.

Forutsetningen for at kursmodellen skal være hensiktsmessig er at kursdeltakerne har kjennskap til modellen etter at de har gjennomført førstehjelpskurset, dvs. at de er bevisste på at de selv kan bli kursledere. Videre er hensiktsmessigheten relatert til kvalitetssikringen av både sertifiserte kursledere og veiledere. Det betyr at det kreves en kvalitetssikring av kurslederne og veilederne for at kursmodellen/to-trinnsmodellen skal fungere i praksis, og at den faglige kvaliteten sikres fra trinn en til to, samt i det videre kurslederforløpet.

Samlet sett vurderer Rambøll Management at prinsippet i kursmodellen fungerer etter sin hensikt, til tross for at en rekke av respondentene og intervjuobjektene ikke kjenner modellen godt. Kursdeltakerne og kurslederne er positive til at de i teorien kan gå steget fra å være kursdeltaker til å bli kursleder. En rekke av kursdeltakerne opplever imidlertid at de ikke er rustet til dette, men alle er heller ikke ment å skulle bli kursledere, og dermed vil dette være mer aktuelt for noen enn for andre.

Kursmodellen tilrettelegger således for at alle kan bli kursledere, uansett fagbakgrunn og erfaring. Det foretas imidlertid vurderinger av kursapparatet om man er egnet til å være kursleder, etter en rekke kriterier. En av hensiktene med modellen er også å rekruttere kursledere, likeledes kursdeltakere, slik at man sikrer en tverrfaglig sammensetning i kurslederstab. Det er imidlertid en til dels overvekt av kursledere som er utdannet psykiatriske sykepleiere. I forhold til målsettingen om tverrfaglighet, synes det å være et behov for å utvide rekrutteringsgrunnlaget slik at man i større grad nærmer seg dette målet. Alternativt kan denne målsettingen tas opp til vurdering.

Kurslederrollen er i høy grad basert på frivillighet blant kurslederne. De fleste understreker at de ønsker å være kursledere som følge av stort engasjement og interesse. Etter vår vurdering fremstår det ikke som en barriere for kurslederne at rollen krever en viss frivillig innsats, verken for valget om å bli kursleder eller valget om å bli værende i kurslederrollen.

Rambøll Management vurderer at kvalitetssikringen av kurslederne er god, da de stort sett er fornøyde med oppfølgingen fra veilederne, til tross for noen kritiske synspunkter i de kvalitative intervjuene.

Kvalitetssikringsoppgaven er krevende, blant annet på grunn av stor geografisk avstand mellom kursledere og veiledere. Denne oppgaven blir også vektlagt fra undervisningsprogrammets side, og det er i så måte et stort fokus på oppfølging.

3.1.3 *Innhold og omfang*

I forhold til kursets innhold og omfang har vi i evalueringen sett på om det faglige innholdet er i henhold til intensjonen. Videre har vi sett på om kursets innhold tar hensyn til den tverrfaglige profilen, om det er behov for vedlikeholdskurs og til slutt om deltakernes kompetanse heves som følge av deltakelsen.

Det er Rambøll Managements vurdering at det faglige innholdet i kurset Førstehjelp ved selvmordsfare er i henhold til kursets intensjon. Førstehjelpskurset utrunder kursdeltakerne med et redskap til å handle i akutte selvmordssituasjoner gjennom en kombinasjon av teori og praktiske øvelser. Kursdeltakerne uttrykker at de føler seg tryggere og mer i stand til å handle i slike situasjoner, og at de i høy grad har tilegnet seg et kommunikativt verktøy slik at de vet å stille de "riktige spørsmålene". Det er ikke førstehjelpskursets intensjon å skulle utdanne deltakerne til å behandle selvmordstruede kandidater, og vi vurderer at kurset ikke har tatt sikte på å gjøre dette heller. Nærmest samtlige av kursdeltakerne som har deltatt i spørreskjemaundersøkelsen opplever at kurslederne er kompetente, at de formidler stoffet på en tilfredsstillende måte, at undervisningsmaterialet er av passende karakter, og at undervisningsmetoden er av passende vanskelighetsgrad.

Det er Rambøll Managements vurdering at kursets tverrfaglighet generelt er et positivt kjennetegn ved kurset Førstehjelp ved selvmordsfare, da det retter seg bredt mot de fleste relevante faggrupper, og at både kursdeltakere og kursledere karakteriserer tverrfagligheten som en styrke, samt gir mulighet for erfarings- og kunnskapsutveksling. På den andre siden er noen yrkesgrupper underrepresentert ved kurset, slik det tidligere er påpekt i forbindelse med rekrutteringen av blant annet leger og psykologer til kurset. Dette tyder på at kursets tverrfaglige profil bør forstås i mer begrenset forstand enn det som er definert som undervisningsprogrammets målsetning. Det er vår vurdering at det bør stilles spørsmål ved om kurset bør rette seg mot yrkesgrupper som leger og psykologer, eller om disse heller bør benytte seg av etterutdanning eller videreutdanningstilbud innenfor selvmordsforebygging som er mer direkte rettet mot deres profesjon. Dette henger i stor grad med hvor behandlingsansvaret for den selvmordstruede ligger.

Samlet sett vurderer Rambøll Management at et vedlikeholdskurs ville være et positivt element som oppfølging av kurset Førstehjelp ved selvmordsfare. Dette er særlig med tanke på at kursdeltakerne skal være i stand til å dele kompetansen sin, samt bidra til kompetanseheving i de enkelte tjenester og på systemnivå. I den forbindelse vurderer vi at det er nødvendig å tenke langsiktig i forhold til bevaring, spredning og oppdatering av kompetanse.

Rambøll Management vurderer samlet sett at kurset Førstehjelp ved selvmordsfare bidrar til en *opplevd kompetanseheving* blant deltakerne. I følge deltakerne selv har kurset bidratt til at de er bedre rustet og har større kunnskap om hvordan de skal handle i selvmordssituasjoner. Dette gir gode indikasjoner på at deltakerne har fått økt kompetanse etter å ha deltatt på kurs.

3.1.4 *Effekt av kursdeltakelsen*

Med effekt menes først og fremst den virkning kursdeltakelsen har hatt for deltakernes kompetanse og evne til å intervensere ved akutt selvmordsfare, sett i sammenheng med tidspunktet for deltakelsen. Men effekt kan sees på flere nivåer. Både nettverksbygging og overføringsverdi for arbeidsplassen er sentrale emner når man vurderer hvilken effekt deltakelsen har hatt. Med effekt forstås også hvorvidt kursvirksomheten fører til en kompetanseheving av tjenesteapparatet på systemnivå.

Vi understreker her at det er snakk om deltakernes opplevde effekt, da man vanskelig kan måle hvilken effekt kursdeltakelsen har hatt i en situasjon der deltakeren utøver akutt selvmordsrådgivning.

Det er Rambøll Managements vurdering at kursdeltakelsen til en viss grad har varig effekt for deltakeren. Samtidig er det vår vurdering at en slik effekt opprettholdes best gjennom vedlikeholdskurs, der deltakerne får anledning til å ta vare på kompetansen gjennom ferdighetstrening.

Det er Rambøll Managements vurdering at kursdeltakelsen fører til en styrking av tverrfaglig samarbeid og nettverk, og da spesielt internt på arbeidsplassen. Dette forutsetter imidlertid at nettverksbygging prioriteres på kurset.

På den annen side er det Rambøll Managements vurdering at det ikke er noen åpenbar overføringsverdi av kursdeltakernes tilegnede kompetanse. Dette skyldes at kurset er et praktisk rettet kurs med fokus på ferdighetstrening, og at en slik kompetanse ikke kan deles uten at man selv deltar på kurs. Overføringsverdien for arbeidsplassen styrkes imidlertid ved at det for eksempel er flere deltakere ved samme arbeidsplass.

Det er Rambøll Managements vurdering at kursvirksomheten ikke medfører kompetanseheving på systemnivå i utpreget grad. I den grad kompetansen ikke spres til alle relevante aktører i systemet kan man heller ikke snakke om kompetanseheving på systemnivå. Dette anses ikke nødvendigvis som en svakhet ved undervisningsprogrammet. Kurset har som målsetning å styrke førstehjelpskunnskap ved selvmordsfare på tvers av faggrupper og klinisk erfaring. Med en slik bred rekrutteringsprofil bidrar ikke nødvendigvis undervisningsprogrammet til kompetanseheving på systemnivå, men førstehjelpskurset bidrar til at den nødvendige kompetansen er tilgjengelig i flere og flere miljøer og sektorer.

4. Organisering og forankring av undervisningsprogrammet Vivat

I dette kapittelet vil vi diskutere hvorvidt den eksisterende organisering og forankring av undervisningsprogrammet Vivat er hensiktsmessig i henhold til følgende evalueringstemaer:

- Undervisningsprogrammets organisasjonsmodell
- Ressursbruk
- Tilgjengelighet
- Faglig utvikling
- Faglig ståsted i forhold til praksis- og forskningsmiljøene

4.1 Undervisningsprogrammets organisasjonsmodell

Undervisningsprogrammet Vivat er samlokalisert med RVTS, Region Nord, og forankret ved Universitetssykehuset i Nord-Norge HF (UNN).

Samlokaliseringen med det regionale ressurscenteret om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS) skjedde i august 2006.

Undervisningsprogrammet var tidligere forankret ved det daværende Senter for selvmordsforebygging i Nord-Norge.

UNN har personal- og lønnsansvar for undervisningsprogrammet. Utover dette forholder undervisningsprogrammet seg til sin canadiske moderorganisasjon i forhold til opphavsrett på den ene siden, og SHdir som tilskuddsyter på den andre siden. Undervisningsprogrammets administrasjon består av en leder og en konsulent, begge i 100 % stilling. Dagens leder har fungert som leder siden 2005.

Leder er utdannet av LivingWorks til å lede utdanningen, og har i tillegg tittelen teamleder. En av veilederne innehar den samme tittelen, og sammen utgjør de teamledergruppen (tidl. kalt fagråd). Kursets initiativtaker har vært involvert her etter behov. Teamledergruppen har ansvar for at kursledere og veiledere blir utdannet etter LivingWorks' prinsipper. Med teamlederne er undervisningsprogrammet frigjort fra LivingWorks med hensyn til utdanning av egne personer til kursapparatet.

Det overordnede faglige ansvaret for undervisningsprogrammet Vivat er tillagt en styringsgruppe som oppnevnes av direktøren ved UNN etter innstilling fra undervisningsprogrammets ansatte. Styringsgruppen skal tilse at virksomheten har god faglig kvalitet som en integrert del av de nasjonale planene for kompetanseoppbygging i selvmordsforebygging, og formaliserer blant annet undervisningsprogrammets tilknytning til den nasjonale enheten Seksjon for selvmordsforskning- og forebygging (SSFF) ved Gaustad i Oslo.

I 2007 består styringsgruppen av representanter fra⁷:

- Seksjon for Selvmordsforskning- og forebygging (SSFF), Universitetet i Oslo (UiO)
- Kommunenes Sentralforbund (KS)
- Universitetssykehuset i Nord-Norge (UNN)
- SEPREP⁸ – ny i 2007
- Selvstendig næringsdrivende

⁷ Undervisningsprogrammet Vivats virksomhetsplan for 2007

⁸ Senter for psykoterapi og psykososial rehabilitering ved psykoser

Styringsgruppen hadde fire møter i 2005 i henhold til årsrapporten fra dette året.

I tillegg er personer ansatt i varierende (lønnede) engasjementsstillinger for å dekke både sentrale og regionale oppgaver, slik som veileders rolle i teamledergruppen og regionale koordinatorene. På regionalt nivå er det en målsetning for undervisningsprogrammet å ha ansatte i samtlige av landets regioner som skal inneha veileder- og koordineringsansvar for kursledere og kursvirksomhet.

Som koordinator har man ansvar for tilrettelegging av kursvirksomheten i sin region, et ansvar som primært er av administrativ karakter og som i utgangspunktet handler om å bistå kursleder i å implementere kurset og rekruttere deltakere. Koordinatorrollen er unik i LivingWorks sammenheng og er utviklet for å imøtekomme utfordringer knyttet til store geografiske avstander.

Som veileder har man faglig oppfølgingsansvar av kurslederne. Dette er en rolle som krever mer kompetanse og opplæring enn koordinatorrollen. Som veileder er man sertifisert etter LivingWorks modell. I de fleste tilfeller er koordinator- og veilederrollen sammenfallende, hvilket medfører både administrativt og faglig ansvar for kurslederne. I unntakstilfelle er det innsatt en person utelukkende som koordinator, men med hensikt å utdanne den samme personen til å bli veileder. Det er også noen veiledere som ikke innehar koordinatorrollen. Et fåtall veiledere er utlært som opplæringsansvarlige, og er ansvarlige for å gjennomføre kurslederkurs sammen med teamledergruppen.

Undervisningsprogrammet har vanskeligheter med å etablere seg i region Sør og Midt-Norge. Veileder- og koordinatorstillingene i disse regionene dekkes derfor fra andre regioner per i dag. Dette skyldes at de selvmordsforebyggende miljøene og praksismiljøene spesielt ikke er like godt etablert i alle regioner. I Nord-Norge har man etablert veilederfunksjoner i de enkelte fylkene på grunn av de store avstandene.

4.1.1 Vurdering av undervisningsprogrammets forankring ved UNN og RVTS Nord
Ved en vurdering av undervisningsprogrammets organisasjonsmodell er det to forhold som står sentralt. På den ene siden er det undervisningsprogrammets forankring ved UNN og samlokalisering med RVTS Nord. På den annen side er det undervisningsprogrammets regionale forankring i form av regionale koordinatorene/ veiledere. I dette underkapitlet vil vi diskutere styrker og svakheter ved undervisningsprogrammets forankring ved UNN og samlokalisering med RVTS Nord. I det påfølgende kapittel vil vi diskutere styrker og svakheter ved undervisningsprogrammets regionale forankring og spredningsmodell.

Undervisningsprogrammets tilknytning til UNN og samlokalisering med RVTS Nord vurderes generelt sett som en styrke. Kvalitative intervjuer med kursledere, veiledere og aktører innenfor kursapparatet fremhever at tilknytningen gir en faglig legitimitet som nå er forsterket i forbindelse med samlokaliseringen av undervisningsprogrammet med RVTS Nord. I de samme intervjuene fremkommer det at en slik faglig forankring er viktig for førstehjelpskurset, og at det har klare konsekvenser for både rekruttering av deltakere i de ulike fagmiljøene, og for å plassere undervisningsprogrammet i rette faglige kontekst.

Dagens leder for undervisningsprogrammet er i dag permittert fra stillingen som leder for fagteam innen selvmordsforebygging ved RVTS Nord. Alle i det

selvmordsforebyggende fagteamet ved RVTS Nord er også kursledere for førstehjelpskurset. Kvalitative intervjuer med kursapparatet og RVTS Nord har vist at denne tette tilknytningen er fruktbar for begge parter, der gjensidig informasjon og forståelse styrker partenes forutsetninger for å kunne dra nytte av hverandre. Styrken ved denne samlokaliseringen ble eksemplifisert i de kvalitative intervjuene med at RVTS Nord og undervisningsprogrammet samarbeider i relevante tilfeller.

Samtlige aktører innenfor kursapparatet vurderer at undervisningsprogrammets posisjon som en del av UNN har gitt mer stabilitet i forhold til undervisningsprogrammets prosjektstatus enn man hadde klart å oppnå uten en slik relasjon. UNN har for eksempel bidratt til en sterkere grad av kontinuitet for undervisningsprogrammet ved å gi administrasjonens konsulent fast ansettelse. Det å tilhøre en større organisasjon gir også spesifikke personalrettigheter og tilgang på velferdstiltak.

Å flytte undervisningsprogrammet fra en region til en annen vurderes ikke som hensiktsmessig av de aktørene vi har snakket med i de kvalitative intervjuene. Undervisningsprogrammet har etablert en god relasjon til UNN og RVTS Nord. Alternativet ville være å flytte undervisningsprogrammets administrasjon til det nasjonale SSFF. Det finnes klart fordeler med en slik ordning. Da vi tok opp dette i de kvalitative intervjuene, påpekte blant annet aktører i kursapparatet at det hadde vært fordeler med å forankre undervisningsprogrammet ved det nasjonale SSFF. Dette ville for eksempel kunne øke søkermassen til lederstillingen, hvilket anses som en utfordring ved dagens ordning.

Samtidig vurderes det av de samme aktørene at undervisningsprogrammets spredningsmodell forutsetter en regional forståelse som er lettere å opprettholde med forankring utenfor Oslo. Kursapparatets aktører er også spredd rundt om i landet, og administrasjonens plassering har således ingen sentral betydning. Under dagens organisasjonsmodell ivaretar man en relasjon til SSFF ved at de er representert i styringsgruppen. Undervisningsprogrammets styremøter holdes også gjerne i Oslo. Samtidig vurderer så å si samtlige aktører innenfor kursapparatet at det er viktig å bevare forankringen ved UNN ettersom det er her undervisningsprogrammet ble startet opp og har sin tradisjon.

Det er Rambøll Managements vurdering at undervisningsprogrammets forankring ved UNN og RVTS Nord er hensiktsmessig. Det styrker undervisningsprogrammets regionale perspektiv, og ivaretar en tradisjonsmessig forankring som anses som viktig for undervisningsprogrammet.

- 4.1.2 *Vurdering av undervisningsprogrammets regionale forankring*
Undervisningsprogrammet Vivat ble i evalueringen av Handlingsplan mot selvmord ansett som et kostnadseffektivt kompetanseoppbyggingstilbud med god spredningseffekt⁹. I dette underkapittelet vil vi diskutere styrker og svakheter ved undervisningsprogrammets regionale forankring og spredningsmodell.

Det er Rambøll Managements vurdering at spredningsmodellen fortsatt er et kostnadseffektivt tilbud. Undervisningsprogrammets spredningsmodell anses som en klar styrke ved organisasjonsmodellen. Kvalitative intervjuer med

⁹ Silvola, Kirsti (2000): "Vivat – Førstehjelp ved selvmordsfare", *Suicidologi*, årg. 5, nr 3, s.15

kursapparatet viser at man selv med begrensede ressurser har etablert et velfungerende nettverk av regionale ressurspersoner.

En forutsetning for å ivareta spredningspotensialet er regional forankring. Det er derfor en uformell målsetning for flere av aktørene i kursapparatet å formalisere en relasjon mellom koordinatorrollen og RVTS rundt om i landet. Aktørene ser det som en klar fordel at undervisningsprogrammets koordinatører samtidig er ansatt ved RVTS, og at man på den måten kan samarbeide med fagteamene innenfor selvmordsforebygging. På initiativ fra undervisningsprogrammet Vivat har man i region Øst og Vest klart å formalisere en slik relasjon mellom den regionale koordinatoren og RVTS. Eksempelvis har undervisningsprogrammet i region Øst ansatt en koordinator/ veileder i 50 % stilling som også er opplæringsansvarlig ved RVTS Øst og som har ansvar for å formidle det totale kompetansehevingstilbudet innen selvmordsforebygging. I sin stilling ved RVTS Øst forholder denne personen seg til ressurspersoner i hvert helseforetak innen fagfeltet som har ansvar for å formidle kompetansehevingstilbud i sin region, og for å integrere kompetansehevingskrav i foretaksplaner. Undervisningsprogrammet Vivat presenteres dermed som et av flere kompetansehevingstiltak innen selvmordsforebygging, og er samtidig sikret lokal forankring. En slik ordning anses som en styrke både for undervisningsprogrammet og for det totale tilbud om kompetansehevende tiltak innenfor selvmordsforebygging.

Det er en svakhet at undervisningsprogrammet ikke har etablert seg like godt i alle landets regioner. Undervisningsprogrammet er en del av en nasjonal satsing, og bør kunne tilbys i tilnærmet like stort omfang i samtlige regioner. Kvalitative intervjuer med kursapparatet tyder på at dette henger sammen med mangel på utviklingen av regionale selvmordsforebyggende miljøer i region Sør og Midt-Norge. Det påpekes at et slikt miljø ikke har etablert seg i region Sør og at miljøet i Midt-Norge har vært mer fokusert på forskningsrelaterte emner enn selvmordsforebyggende praksis. Etableringen av RVTS har heller ikke kommet like langt i disse regionene som i andre regioner. Dette temaet vil vi komme tilbake til i kapittel 4.3 i forhold til førstehjelpskursets geografiske tilgjengelighet.

Det er Rambøll Managements vurdering at regional forankring av undervisningsprogrammet er hensiktsmessig for å spre kurset etter definerte målsetninger. En formell relasjon til RVTS i de ulike regionene styrker en slik regional forankring, og presenterer samtidig undervisningsprogrammet som en del av det totale tilbudet innen selvmordsforebygging. Den regionale forankringen er samtidig meget sentral for å drive undervisningsprogrammet som en del av en nasjonal satsning.

4.2 Ressursbruk

I dette avsnittet vil vi gå nærmere inn på ressursbruken innenfor undervisningsprogrammet Vivat, herunder finansieringsmodell, selvfinansiering, og særlige utfordringer med dagens finansieringsmodell.

4.2.1 Undervisningsprogrammets finansieringsmodell

Undervisningsprogrammet Vivat finansieres av SHdir på prosjektbasis, hvilket vil si at man årlig søker om støtte til videre drift. Midlene dekker primært lønnsutgifter, i tillegg til kostnader ved utvikling av materiale etc. Staben ved undervisningsprogrammet Vivat ansettes som følge av sin prosjektstatus i årlige engasjement fremfor faste ansettelser. Unntaket er administrasjonens konsulent, der UNN har gått inn og tilbudt fast ansettelse.

Statens helsetilsyn, og senere SHdir, har gitt tilskudd på totalt rundt 12 millioner kroner til undervisningsprogrammet Vivat siden 2000. For 2006 var driftstilskuddet på 2,1 millioner kroner.

Undervisningsprogrammet Vivat er det eneste kurset innen LivingWorks systemet med offentlig støtte. Flere av aktørene i kursapparatet fremhever at dette har muliggjort en faglig og institusjonell forankring som hadde vært vanskelig uten en slik økonomisk tilknytning til den offentlige innsats innen selvmordsforebygging.

I tillegg betaler kursdeltakerne en kursavgift på 350 kroner som dekker materiale, copyrightavgift og service- og støtteutgifter. Dette bidrar til programmets økonomiske stabilitet¹⁰. Utover dette fastsettes deltakerprisen i samarbeid mellom kursleder og lokal arrangør, avhengig av kostnader ved leie av lokaler, bespisning etc. Undervisningsprogrammets ledelse har sendt ut prisanbefaling, men det er opp til koordinator/kursleder/arrangør å fastsette deltakerprisen for å dekke variable kostnader i forbindelse med kurset.

Spørreskjemaundersøkelsen blant kursdeltakere og kursledere viser at det primært er arbeidsgiver som betaler for kursdeltakelsen, enten helt eller delvis. Dersom kursdeltakerne skulle betale sin deltakelse selv vurderer de fleste respondentene det som mer usikkert om de ville ha deltatt. Vi anser derfor at den enkelte arbeidsplassens økonomiske rolle er av vesentlig betydning for å opprettholde en bred deltakelse på kurs. I kvalitative intervjuer med arbeidsgivere, og da spesielt arbeidsgivere i offentlig sektor, er deltakergebyret av vesentlig betydning for om ansatte kan delta på kurs. Stramme budsjett medfører et begrenset kurstilbud generelt sett, og prisen for kursdeltakelse er avgjørende for om de ansatte får delta. Det er derfor en målsetning for undervisningsprogrammet å kunne tilby kurset Førstehjelp ved selvmordsfare til en overkommelig pris.

4.2.2 *Selvfinansiering*

Det offentlige tilskuddet dekker primært administrative kostnader, slik som lønn til leder og konsulent i administrasjonen, samt engasjement av koordinatorstillinger. Kostnader i forbindelse med gjennomføringen av førstehjelpskurs dekkes av deltakernes kursavgift. Deltakerprisen varierer fra tilfelle til tilfelle, da gebyrsatsen avhenger av utgiftspostene i forbindelse med gjennomføringen av førstehjelpskurset. I visse tilfeller lykkes kursledere/koordinator å inngå avtale med arrangør om gratis lån av lokaler etc. Deltakergebyret vil i slike tilfeller være lavere enn der leiekostnader skal dekkes inn gjennom deltakergebyret.

Undervisningsprogrammet Vivat ønsker å holde deltakeravgiften rimelig nok til at flest mulig skal kunne delta på førstehjelpskurset. Kurslederne informeres om veiledende sats, som tilpasses utgiftsposter i forbindelse med gjennomføringen av kurset. Kursledere vil også kunne få kompensasjon for arbeid med forberedelse til undervisningen fra kursadministrasjonen. Kompensasjonen dekkes av deltakeravgiften.

Det er i tillegg verdt å fremheve at undervisningsprogrammet Vivat i utgangspunktet krever at kursleder har en avtale med arbeidsgiver om å kunne gjennomføre kurs i arbeidstiden, selv om denne ikke er juridisk bindende. Dette gjør at flere av kurslederne har mulighet til å gjennomføre

¹⁰ Svanøe, K.L. (2006): "Fra LIVINGWORKS til VIVAT: en metamorfose", *Embla. Fagtidsskrift for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere*, årg. 10, nr 2, s. 26-30

sine oppgaver som kursleder i arbeidstiden, og bidrar med dette til å kunne holde deltakerprisen nede.

Med en slik modell vil det si at kursvirksomheten i seg selv er selvfinansierende, men at det nødvendige støtteapparatet finansieres av offentlige midler. Dette tilskuddet vurderes som vitalt for at undervisningsprogrammet skal kunne eksistere. En av aktørene i kursapparatet formulerte det på følgende måte: "Ressurstilgangen er ekstremt viktig både for å kunne opprettholde dagens nivå og for å videreutvikle programmet".

4.2.3 *Særlige utfordringer med dagens finansieringsmodell*

Undervisningsprogrammet Vivat søker årlig om støtte til drift og utvikling fra SHdir, men er ikke garantert å motta midler. I intervjuene med kursapparatet kommer det frem at dette har medført flere utfordringer. En slik ordning legger for eksempel begrensninger på å gjennomføre mer omfattende oppgaver, slik som revisjon av undervisningsmaterialet som krever en mer langsiktig strategi og forutsigbarhet.

Videre fremheves det at undervisningsprogrammets kontinuitet og utvikling ikke hadde vært mulig dersom UNN ikke hadde vist så stor velvilje og hadde garantert lønn for de ansatte. UNN har som nevnt gitt undervisningsprogrammets konsulent fast ansettelse, og med det sikret en viss kontinuitet for undervisningsprogrammet. Dette styrker tidligere nevnte argument om at undervisningsprogrammets forankring ved UNN er av sentral betydning.

Flere av aktørene fremhever at undervisningsprogrammet har hatt visse problemer med å fylle lederrollen etter at initiativtaker Kirsti Silvola trakk seg tilbake. Det har vært vanskelig å rekruttere en god leder på en så usikker basis, og i perioden før dagens leder tiltrådte var lederrollen til tider ubemannet, til tider bemannet fra andre regioner. I henhold til aktører innen kursapparatet fungerte sistnevnte løsning ikke tilfredsstillende. Utfordringene ved å fylle lederrollen vil igjen bli relevant i det dagens leder går tilbake til sin stilling som leder for fagteamet ved RVTS Nord, en stilling han i dag har permisjon fra.

Utfordringer knyttet til fremskaffelse av kompetent leder henger også sammen med undervisningsprogrammets begrensede ressurser. Innenfor de rammer undervisningsprogrammet opererer i dag, der administrasjonen består av faglig leder og konsulent, hviler det mye administrativt ansvar på faglig leder. Mulighetene for å holde seg faglig oppdatert og stimulere egen faglig utvikling er begrenset, og gjør det mindre attraktivt for fagpersoner å tiltre i rollen som faglig leder av undervisningsprogrammet Vivat. Optimalt ser dagens faglige leder en splittet lederrolle med to ansatte, en med det faglige ansvaret og en med det administrative ansvaret, men begge med faglige kvalifikasjoner til å fylle lederrollen. Dagens ordning med både administrativt og faglig lederansvar er krevende innenfor de tilgjengelige menneskelige og økonomiske ressurser.

Det er Rambøll Managements vurdering at undervisningsprogrammets ressursbruk er effektiv innenfor de begrensninger som er skissert ovenfor.

4.3 **Tilgjengelighet og rekruttering**

Undervisningsprogrammet Vivat har som målsetning å være tilgjengelig for personer på tvers av faglig og klinisk kompetansenivå. Evalueringen har blant annet til hensikt å vurdere hvorvidt undervisningsprogrammets

rekrutteringsstrategi i praksis lykkes i å innhente deltakere og kursledere fra både første- og andrelinjen. Med førstelinjen forstås primærhelsetjenesten, det vil si den del av helsetjenesten som har ansvar for og tilbyr tjenestene der folk bor og arbeider, og som formidler og koordinerer de tjenestene pasienter trenger fra andre deler av helsetjenesten¹¹. Vi vil også legge til andre aktører som vil kunne møte en selvmordskritisk situasjon, gjerne gjennom sitt yrke, slik som kirkelige ansatte, skoleansatte og aktører fra frivillige organisasjoner. Andrelinjen forstås som spesialisthelsetjenesten, det vil si den del av helsetjenesten som omfattes av spesialisthelsetjenesteloven og psykisk helsevernloven.

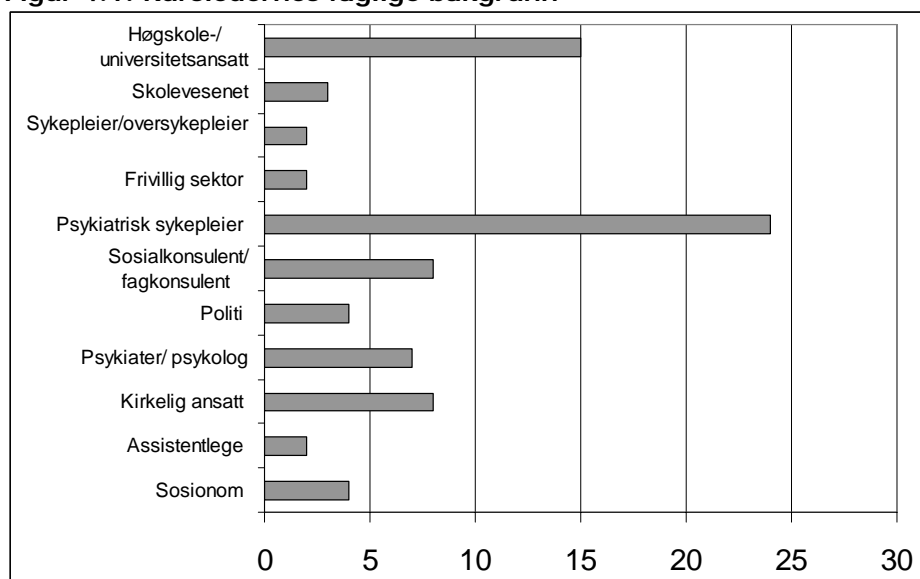
I dette underkapittelet vil vi se nærmere på førstehjelpskursets faglige, geografiske og tidsmessige tilgjengelighet. Faglig tilgjengelighet vil illustreres ved hjelp av kursledernes og arrangørens faglige spredning, og etterfølges av kursdeltakernes yrke og kliniske kompetanse. Avslutningsvis i dette underkapitlet vil vi ta for oss undervisningsprogrammets markedsføringsstrategi.

4.3.1 *Faglig tilgjengelighet*

Undervisningsprogrammet Vivat er bygget på en strategisk spredningsmodell, der det er gjort konkrete valg for å forankre undervisningsprogrammet i ulike sektorer. På bakgrunn av lister over aktive kursledere tilsendt fra undervisningsprogrammets administrasjon har vi laget en fremstilling av kursledernes faglige spredning, slik at vi kan gjøre en vurdering om den strategiske rekrutteringen lykkes i å innhente kursledere fra både første- og andrelinjen, slik det er definert i oppdragsbeskrivelsen. Figur 4.1 illustrerer fordelingen av kursledernes faglige bakgrunn.

¹¹ <http://www.volven.no/index.asp>

Figur 4.1: Kursledernes faglige bakgrunn

Figur 4.1 viser at det er en overvekt av kursledere med faglig bakgrunn som psykiatriske sykepleiere, i tillegg til et betydelig antall høgskole-/universitetsansatte innen psykisk helse. Totalt sett er førstelinjetjenesten godt representert i kurslederbasen, slik som gruppene sosialkonsulent, kirkelig ansatt og psykiater/ psykolog. Om sistnevnte gruppe er privat praktiserende, i spesialisthelsetjenesten eller kommunalt ansatt er ikke spesifisert i våre datakilder. Det er vanskelig å gjøre en vurdering av hvorvidt undervisningsprogrammet lykkes i å innhente kursledere fra andre linjen, da vi vet lite om kursledernes arbeidsplass.

For å avklare hvilke arrangører som er involvert ble kursdeltakerne spurt om hvem som organiserte kurset de deltok på. Tabell 4.1 viser resultatene for dette spørsmålet.

Tabell 4.1: Hvem organiserte kurset du deltok på?

	Antall	Prosent
Distriktpsykiatrisk senter	42	17,0%
Sykehus	48	19,4%
Kommunen/Fylkeskommunen	58	23,5%
Høgskole/Universitet	27	10,9%
Forsvaret	13	5,3%
Frivillig organisasjon	34	13,8%
Annet	25	10,1%
Total	247	100,0%

Tabell 4.1 viser at den vanligste arrangøren av førstehjelpskurs er kommunen eller fylkeskommunen. Sett i sammenheng med de kvalitative intervjuene dreier dette seg primært om kommunale tjenester innen psykisk helse, og fremhever førstelinjeperspektivet. Med hensyn til den nest største

gruppen arrangører, som er sykehus, har intervjuene ikke gitt noen indikasjoner på hvem innen sykehussektoren som er aktive som arrangører.

Det er en signifikant andel arrangører som kommer fra frivillig sektor, hvilket styrker argumentet om at undervisningsprogrammet er tilgjengelig for personer i førstelinjetjenesten.

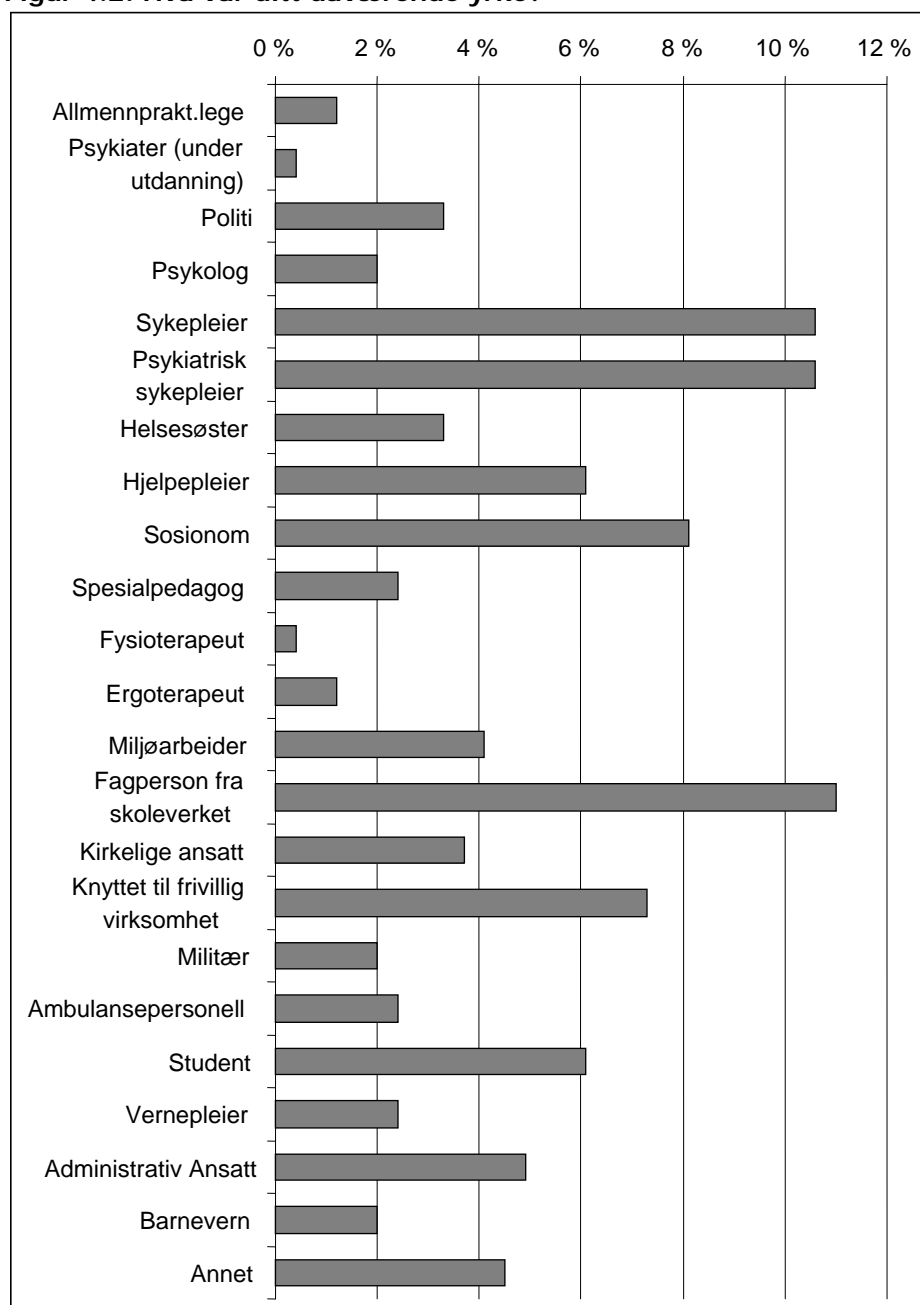
Aktører innenfor kursapparatet fremhever imidlertid at man ikke har klart å etablere førstehjelpskurset i like stor grad i alle de ønskelige sektorene. Både kursledere, veiledere og administrative aktører savner generelt sett grupper som leger, ansatte i skolen, politi og enkelte frivillige organisasjoner. Årsaken til dette relateres gjerne til utfordringer knyttet til det å ta fri to hele dager, eller stram økonomi fra arbeidsgivers side. Dette reflekteres også i arrangørenes faglige spredning. Det arbeides derfor spesifikt med å tilby kurset innenfor sektorer som for eksempel bedriftshelsetjeneste og kriminalomsorg.

De kvalitative intervjuene viste at flere av kurslederne vurderer at det kan være utfordrende å gjøre kurset tilgjengelig når det organiseres gjennom offentlige instanser eller institusjoner, fordi organisatorene ikke alltid er flinke nok til å tenke bredt når de sender ut invitasjoner til deltakelse. Det er derfor vår vurdering at det er hensiktsmessig at representanter fra undervisningsprogrammet har det primære koordineringsansvaret ved arrangering av kurs for å sikre en bred deltakelse og en mindre tilfeldig rekruttering. Det er Rambøll Managements inntrykk at koordinators rolle her er varierende, og at dette primært skyldes begrensede ressurser. Dette inntrykket baseres på at koordinatorene har varierende størrelse på sitt engasjement for undervisningsprogrammet og med dette varierende grad av tilhørende arbeidsoppgaver.

4.3.2 *Kursdeltakernes yrkesbakgrunn*

Det er en målsetning for undervisningsprogrammet å favne en bred målgruppe på tvers av faglig tilhørighet og klinisk kompetanse. Figur 4.2 viser deltakernes yrkesmessige tilhørighet fordelt på respondentene for spørreskjemaundersøkelsen. Ettersom dette handler om tverrfaglig rekruttering av deltakere til førstehjelpskurset er spørsmålet stilt i forhold til tidspunktet for deltakelse.

Figur 4.2: Hva var ditt daværende yrke?

Resultatene indikerer at målsetningen om en tverrfaglig deltakelse til dels oppnås. Noen grupper er bedre representert enn andre, slik som andelen psykiatriske sykepleiere, fagpersoner fra skoleverket/ høyere utdanning og sykepleiere. Vi fremhever her at kategorien "fagpersoner fra skoleverket/ høyere utdanning" er en bred kategori som inkluderer høgskolelektor på den ene siden og rektor/rådgivere/lærere på den andre siden. De kvalitative intervjuene med kursledere og veiledere fremhever at det er høgskoleansatte som er best representert, en gruppe som generelt sett har faglig kompetanse innen selvmordsforebygging. Med hensyn til gruppen fagpersoner fra skoleverket har de kvalitative intervjuene med spesielt kursledere og veiledere fremhevet at denne gruppen faktisk er

underrepresentert. Det ligger altså en utfordring i å rekruttere deltakere til kurset fra skoleverket.

Figuren styrker inntrykket av at det er få leger som deltar på kurset. I den utvalgte respondentgruppen hadde ingen av deltakerne en slik yrkesbakgrunn. Ettersom kurset er en integrert del av praksisundervisningen for medisinerstudentene i Tromsø, får man på denne måten allikevel hentet inn deltakere fra legestanden. Medisinerstudentene deltar på samme kurs som andre deltakere, og styrker kursets tverrfaglige profil.

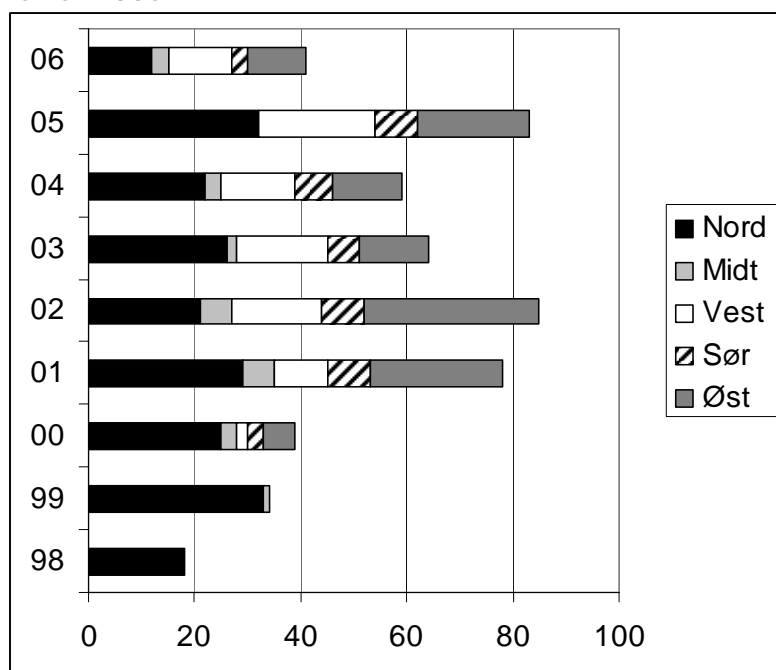
Selv om spørreskjemaundersøkelsen viser at nærmere en fjerdedel av respondentene har endret siden kursdeltakelsen, følger prosentfordelingen de samme tendenser som illustreres i figuren over.

I forhold til kjønn og alder viser resultatene fra spørreskjemaundersøkelsen at det er en overvekt av kvinnelige deltakere, og at nærmere tre fjerdedeler av deltakerne er over 35 år. Dette kan settes i sammenheng med at nærmere 60 % av deltakerne svarer at de har mer enn 10 års ansiennitet i sitt nåværende yrke, og viser at førstehjelpskurset ikke nødvendigvis benyttes som et opplæringstiltak.

4.3.3 Geografisk og tidsmessig spredning

Ettersom undervisningsprogrammet er en del av den nasjonale Handlingsplanen er det relevant å se på kursvirksomhetens geografiske spredning. Figur 4.3 viser fordelingen av kurs som arrangeres i de ulike regionene og utviklingen fra førstehjelpskurset startet opp i Tromsø i 1998.

Figur 4.3: Geografisk spredning i arrangerte kurs i perioden 1998- 1. halvår 2006

Figuren viser at det spesielt er i Nord-Norge, i Øst og i Vest at kurset tilbys i større grad. Dette styrkes av de kvalitative intervjuene, som viser at undervisningsprogrammet har vanskeligheter med å etablere seg i Sør og i Midt-Norge, og relateres til at det selvmordsforebyggende fagmiljøet ikke er like godt etablert i de ulike regionene, hvilket gjenspeiles i den varierende

utviklingen av RVTS i de ulike regionene. Som tidligere nevnt dekkes veilederrollen i disse regionene fra region Nord og Øst, der undervisningsprogrammet er godt etablert.

Tilbakegangen i antall kurs i 2003 og 2004 kan relateres til de endringer som ble implementert etter større revisjon fra LivingWorks side, der materialet på nytt ble oversatt og en workshop i januar 2004 ble arrangert for kursledere for å tilegne seg det nye materialet. Kvalitative intervjuer med aktører innenfor kursapparatet viste at det var mindre virksomhet i denne perioden i påvente av tilpasning og implementering av det reviderte kursmaterialet.

Med hensyn til tidsmessig spredning ble kursledere spurt om hva de synes om tiden mellom kursene som de vet tilbys i egen region. Tabell 4.3 viser disse resultatene.

Tabell 4.3: Hva synes du om tiden mellom kursene som du vet tilbys i din region?

	Antall	Prosent
For lang tid	12	
Passe med tid	11	30,6%
For kort tid	1	2,8%
Vet ikke	12	33,3%
Total	36	100,0%

Tabell 4.3 viser at en tredjedel av kurslederne synes det går for lang tid mellom kurs som tilbys i egen region. Beklageligvis er materialet for tynt til å kunne krysses med respondentenes geografiske tilhørighet med statistisk sikkerhet. Tabellen gir allikevel en indikasjon på at det er etterspørsel etter flere kurs. Kvalitative intervjuer med aktører innenfor kursapparatet viste også at det spesielt i region Øst er høyere etterspørsel enn regionens kurslederstab har mulighet for å tilfredsstille.

4.3.4 *Markedsføring av undervisningsprogrammet*

Selv om undervisningsprogrammet Vivat er en del av den nasjonale satsningen innen selvmordsforebygging ligger det i undervisningsprogrammets mandat at de selv skal spre informasjon om kurset.

Det er Rambøll Managements vurdering at det ikke ligger en klar informasjonsstrategi til grunn for spredning av kurset. Dette relateres til undervisningsprogrammets begrensede ressurser, der en slik tilnærming ikke har vært mulig innenfor de ressursrammer som er gitt av SHdir. Kvalitative intervjuer med aktører innenfor kursapparatet fremhever at dette er en problematikk som er høyt oppe på agendaen, men som man ikke har hatt anledning til å sette ut i livet.

Innenfor de ressursrammer som er gitt har undervisningsprogrammet gjennomført flere enkle nettverkstiltak. Kvalitative intervjuer med aktører innenfor kursapparatet avdekker at undervisningsprogrammets primære informasjonsstrategi er "jungeltelegraf", det vil si at tidligere deltakere markedsfører kurset etter endt deltakelse ved å snakke om det til andre

mulige deltakere. Denne strategien styrkes med strategisk rekruttering av kursledere fra ulike sektorer. Sentrale aktører innenfor kursapparatet fremhever at dyktige kursledere også er dyktige markedsførere. Undervisningsprogrammet har videre inngått en allianse med KS (Kommunenes Sentralforbund) om hvordan de kan hjelpe med å synliggjøre undervisningsprogrammet i kommunene. Det er også nylig inngått et samarbeid med Statens Arbeidsmiljøinstitutt om arrangering av jevnlig kurs. Det er flere aktører på høgskolenivå som har tatt inn kurset og som markedsfører det selv.

Undervisningsprogrammet har i tillegg utviklet et informasjonsmateriale som benyttes for å spre informasjon om kurset. Dette materialet er tilgjengelig for kurslederne på initiativ, og benyttes spesielt i forbindelse med utsendelse av invitasjon til førstehjelpskurset. Informasjonsmaterialet vurderes av flere aktører innenfor kursapparatet som noe utdatert og med behov for oppdateringer. Begrensede ressurser har imidlertid vanskeliggjort et slikt arbeid. Dette er i dag definert i undervisningsprogrammets virksomhetsplan som en oppgave for det kommende året.

Det har pågått en diskusjon over tid om budsjettet tillater en profesjonell utvikling av markedsføringsmateriale. Ideelt sett ser ledelsen og styringsgruppen behovet for en halv stilling som kan fungere som en pådriver for markedsføringsarbeidet.

4.3.5 Målgruppens respons på markedsføringsstrategier

For å kunne si noe om i hvilken grad de nevnte markedsføringsstrategier når fram til den endelige målgruppen har vi stilt spørsmål til kursdeltakerne som kan relateres til dette. Tabell 4.4 viser hvordan både kursdeltakerne og kurslederne kom i kontakt med førstehjelpskurset.

Tabell 4.4: Hvordan fikk du kjennskap til utdanningsprogrammet Førstehjelp ved selvmordsfare?

	Antall	Prosent
1. Gjennom Internett	13	4,6%
2. Artikkel i fagblad	6	2,1%
3. Annonse i fagblad	10	3,5%
4. Fra kollegaer	71	25,2%
5. Fra min overordnede	90	31,9%
6. Oppslag på arbeidsplassen	83	29,4%
7. I aviser	2	,7%
8. Hørt om det på konferanse e.l.	12	4,3%
9. Hvordan fikk du kjennskap til utdanningsprogrammet Førstehjelp ved selvmordsfare? - Annet	68	24,1%
10. Vet ikke	3	1,1%
Total	282	100,0%

Tabell 4.4 viser at en klar majoritet av kursdeltakerne og kurslederne fikk kjennskap til kurset Førstehjelp ved selvmordsfare gjennom arbeidsplassen, enten gjennom kollegaer, overordnet eller gjennom oppslag på arbeidsplassen. Vi gjør her oppmerksom på at respondentene hadde

anledning til å sette flere kryss, og at den totale prosenten overskrider 100 %. Dette sammenfaller med ovennevnte informasjonsstrategi, men vanskeliggjør samtidig prosessen med å etablere kurset innenfor nye felt.

Det er Rambøll Managements vurdering at undervisningsprogrammet Vivat og kurset Førstehjelp ved selvmordsfare fortsatt har et spredningspotensial. Et slikt spredningspotensial utnyttes best ved å sette inn ekstra tiltak for å spre informasjon om kurset, som et ledd i en mer overordnet informasjonsstrategi.

4.4 Faglig utvikling

Det anses som sentralt at undervisningsprogrammet og kurset Førstehjelp ved selvmordsfare utvikler seg i tråd med forskningsmessig utvikling innen selvmordsforebygging. I dette underkapittelet vil vi diskutere faglig utvikling som følge av undervisningsprogrammets relasjon til LivingWorks, og deretter faglig utvikling i form av internasjonal kvalitetssikring.

4.4.1 Faglig utvikling som følge av undervisningsprogrammets relasjon til LivingWorks

Kurset Førstehjelp ved selvmordsfare og det tilhørende kurslederkurset følger et standardisert opplegg som er oversatt og tilpasset norske forhold. I dette underkapittelet vil vi først diskutere kursledernes faglige utvikling ved bruk av det standardiserte materialet. Deretter vil vi diskutere i hvilken grad relasjonen til LivingWorks og det standardiserte materialet representerer en faglig kvalitetssikring.

Tabell 4.5 viser hvordan kursledere opplever å måtte anvende et standardisert undervisningsmateriale når de underviser i kurset Førstehjelp ved selvmordsfare.

Tabell 4.5: Hvordan opplever du å ha måttet anvende et standardisert undervisningsmateriale når du underviser i kurset Førstehjelp ved selvmordsfare?

	Antall	Prosent
Lett	5	13,9%
Ganske lett	16	44,4%
Litt vanskelig	14	38,9%
Veldig vanskelig	1	2,8%
Total	36	100,0%

Tabell 4.5 viser at i underkant av 40 % av kurslederne som har besvart undersøkelsen mener det er *litt vanskelig* å tilpasse seg et standardisert materiale. Samtidig har kvalitative intervjuer med både kursledere og veiledere avdekket at en slik oppfattelse gjerne endrer seg med tid, der kurslederne får mer erfaring med å undervise i kurset og gjøre det mer til sitt eget innenfor de rammene det standardiserte materialet utgjør. Det påpekes at det er rom for å bruke materialet mer variert etter hvert som man blir bedre kjent med det. I en slik forstand kan man si at kursleder

gjennomgår en faglig utvikling ved å gjøre seg fortrolig med undervisningsmaterialet. Faglig utvikling av kursledere diskuteres også i kapittel 5 under temaet kvalitetssikring.

Slik modellen fungerer i dag følger undervisningsprogrammet Vivat LivingWorks' faglige utvikling. I spørreskjemaundersøkelsen er det stilt spørsmål til kurslederne hvordan de vurderer det reviderte undervisningsmaterialet etter de endringer som ble innført i januar 2004. Tabell 4.6 viser disse resultatene.

Tabell 4.6: Dersom du har undervist før januar 2004, hvordan synes du den reviderte modellen fungerer?

	Antall	Prosent
Meget godt	13	43,3%
Ganske godt	14	46,7%
Ikke godt	1	3,3%
Vet ikke	2	6,7%
Total	30	100,0%

Tabell 4.6 viser at nærmere halvparten av respondentene mener den reviderte modellen *meget godt* og at enda flere mener det fungerer *ganske godt*. Dette tyder på at også kurslederne opplever relasjonen til LivingWorks som en faglig kvalitetssikring.

De kvalitative intervjuene med aktører innenfor kursapparatet styrker argumentet om at tilhørigheten til LivingWorks oppfattes som en faglig kvalitetssikring. I kvalitative intervjuer med utdanningsansvarlige/ praksisansvarlige ved blant medisinerstudiet i Tromsø og ved sykepleierstudiet i Nesna kom det frem at undervisningsprogrammet og førstehjelpskurset anses som et kvalitetssikret produkt. Tilhørigheten muliggjør en rask utnyttelse og spredning av ny forskning. Tatt i betraktning at undervisningsprogrammet har som målsetning å engasjere kursledere fra ulike fagmiljøer med varierende grad av klinisk kompetanse fremstår tilhørigheten samtidig som en kvalitetssikring også på et overordnet plan.

En slik faglig utvikling forutsetter imidlertid tilgjengelige ressurser. Kvalitative intervjuer med sentrale aktører innen kursapparatet fremhever utfordringer knyttet til begrensede ressurser. Det har for eksempel ikke vært anledning til å oppdatere kursboken for førstehjelpskurset, til tross for at dette fremheves som et behov.

Det er imidlertid blandede oppfatninger om denne tilhørigheten. I de kvalitative intervjuene fremhever en av kurslederne at avtalen med LivingWorks begrenser førstehjelpskursets utviklingspotensial der endringer gjennomføres relativt sjeldent og i stor grad må klareres med Canada. De kvalitative intervjuene avdekket også at flere kursledere oppfatter dette som en tung prosess, der den enkelte har liten innflytelse på de beslutninger som tas.

Det er Rambøll Managements vurdering at undervisningsprogrammets relasjon til LivingWorks og bruken av det standardiserte kursmaterialet

primært er en faglig kvalitetssikring. Det sikrer også en faglig utvikling der det gjennomføres revisjoner i forbindelse med internasjonal forskning.

4.4.2 *Internasjonal kvalitetssikring*

I september 2005 ble det etablert en rådgivende gruppe i LivingWorks kalt International Collaboration Committee (ICC). Dette er et formalisert samarbeidsorgan, der undervisningsprogrammet Vivat har fått en mer formalisert posisjon i forhold til LivingWorks. Andre medlemmer er USA og Australia, og snart også Irland og England. Man inviteres i den forbindelse på internasjonale konferanser, og holder samarbeidsmøter. I 2007 vil gruppen møtes i forbindelse med IASP-konferansen (The International Association for Suicide Prevention) i Irland i september. Her deltar leder for undervisningsprogrammet og utvalgte veiledere, avhengig av ressursene.

Undervisningsprogrammets deltakelse i LivingWorks' International Collaboration Committee fremheves som en faglig kvalitetssikring, der undervisningsprogrammet drar fordel av erfaringer med implementeringen av LivingWorks' førstehjelpskurs i andre land. Kvalitative intervjuer med sentrale aktører innenfor kursapparatet fremhever her at de norske representantene nyter stor internasjonal respekt, og at arenaen muliggjør norske bidrag til en internasjonal kvalitetssikring av kursmaterialet og undervisningsopplegget.

4.5 **Faglig ståsted i forhold til praksis- og forskningsmiljøene**

Undervisningsprogrammet Vivat samarbeider spesielt med SSFF ved Universitetet i Oslo, i tillegg til de andre selvmordsforebyggende ressursmiljøene i Norge som de regionale RVTS, DPS og til en viss grad psykisk helsevern for barn og unge. I det følgende kapittelet vil vi se nærmere på hvordan undervisningsprogrammet Vivat står i forhold til praksis og forskningsmiljøene. Avslutningsvis vil vi i dette kapittelet se nærmere på undervisningsprogrammets internasjonale rolle.

4.5.1 *Utdanningstilbudet innen selvmordsforebygging*

Utdanningstilbudet innen selvmordsforebygging beskrives av både aktører innenfor kursapparatet og fagpersoner innen selvmordsforebygging med følgende struktur:

Figur 4.4: Faglig kompetanseheving innen selvmordsforebygging

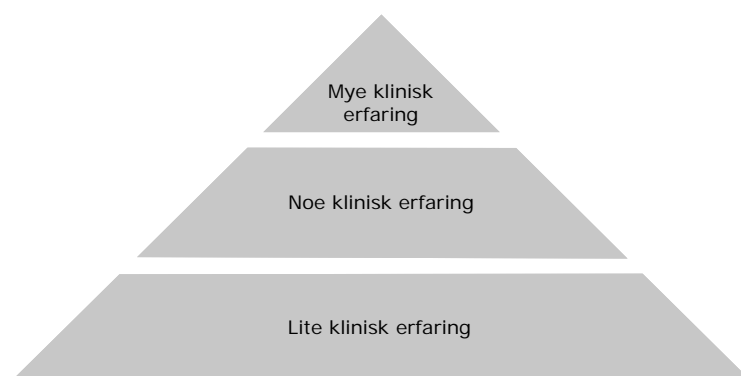
På topp finner vi videreutdanningstilbudet som tilbys ved SSFF i Oslo, og som gir spisskompetanse innen selvmordsforebygging. På mellomnivå finner vi ulike typer etterutdanningstilbud, både nasjonale og regionale. I dette

finnes det tilpassede utdanninger til mange forskjellige grupper i samfunnet, for eksempel som en del av profesjonsutdanning, etterutdanning for spesialfunksjoner og andre profesjoner innenfor relevante fagområder. I bunnen finner vi førstehjelpskurset i undervisningsprogrammet Vivat. Grunnivået favner en større målgruppe og har mindre grad av spesialisering enn de andre nivåene.

Flere av respondentene mener at de som deltar på høyere nivå i pyramiden for kompetansehevingstilbud ikke nødvendigvis har kompetanse i førstehjelpsferdigheter lik det undervisningsprogrammet Vivat tilbyr. Intervjuene viser at det ikke er gitt at man er god i praksis selv om man har gode fagkunnskaper. Folk med videreutdanning kan ha godt utbytte av å delta på førstehjelpskurset. Kurslederkurset er i dag en obligatorisk del av videreutdanningen innen selvmordsforebygging, hvilket styrker spredningspotensialet ved at alle som tar videreutdanning blir kjent med kurset og bistår i å spre kompetansen utover fagmiljøet.

Parallelt, men ikke nødvendigvis sammenfallende med pyramidestrukturen for faglig kompetansehevingstilbud, kan man derfor illustrere deltakernes kliniske erfaringer:

Figur 4.5: Overblikk over mengden personer med klinisk erfaring innen selvmordsforebygging

Førstehjelpskurset krever liten klinisk erfaring og er ment å treffe enhver person som kan komme til å befinne seg i en situasjon med akutt selvmordsfare. Det kreves nødvendigvis ikke klinisk erfaring for å delta på verken etterutdanning eller videreutdanning, men den totale kompetansen vil nødvendigvis øke parallelt med sammenfallende faglig og klinisk kompetanse.

I Tromsø har man som nevnt fått muligheten til å integrere kurset Førstehjelp ved selvmordsfare som en del av praksisundervisningen i medisinerstudiet. Studentene får i tillegg til førstehjelpskurset tilbud om påbygging innen fagfeltet, ettersom førstehjelpskurset i seg selv ikke vurderes som tilfredsstillende for fordypning i selvmordsforebygging. Dette gjenspeiler kursets rolle i det større tilbudet om kompetanseheving innen selvmordsforebygging.

4.5.2 *Oppfatninger om undervisningsprogrammet i fag- og praksismiljø*
Det fremkommer ulike synspunkter på kurset Førstehjelp ved selvmordsfare og undervisningsprogrammet Vivat i selvmordsforebyggende fag- og praksismiljøer i kvalitative intervjuer som Rambøll Management har gjennomført med sentrale aktører i fagmiljøet.

På den ene siden har flere fagpersoner fremstilt undervisningsprogrammet Vivats kurs som det beste tilbudet når det gjelder førstehjelpskompetanse i selvmordsforebygging. Kurset gir deltakerne innsikt i den teoretiske bakgrunnen, det gir dem mulighet til å trene seg gjennom rollespilløvelser og det gir en verdifull anledning for nettverksbygging på tvers av fagområder. Det som trekkes frem som positivt med undervisningsprogrammet Vivat er at man kan undervise alle typer mennesker, med alle typer klinisk og faglig kompetanse, og at alle kan få noe ut av det.

Kurslederkurset i undervisningsprogrammet er som tidligere nevnt integrert i videreutdanningen innen selvmordsforebygging ved SSFF i Oslo. Dette anses som et klart signal på at undervisningsprogrammet er en anerkjent del av det selvmordsforebyggende kompetansehevingstilbudet.

På den andre siden er førstehjelpskurset også kritisert av fag- og praksismiljøene. Flere anser undervisningsprogrammet Vivat som et velfungerende kurstilbud for å undervise folket generelt, men kurset oppfattes ikke nødvendigvis som like tilfredsstillende for dem med høyere faglig utdanning og/eller mer klinisk erfaring, og da helst det siste. Dette er gjerne det primære ankepunktet mot kurset: det er et kurs som er laget for lekfolk, men det brukes primært for helsepersonell, leger, psykologer, personale i psykisk helsevern etc. Samtidig mener noen det blir meningsløst å gi disse akkurat samme undervisning som frivillige og andre som har mindre faglig og klinisk erfaring, og at denne gruppen burde ha undervisning på eget nivå. Førstehjelpskurset vurderes som et bra tilbud for førstelinjen. Men personer med oppfølgingsansvar trenger et mer tilpasset kurs.

Det ble altså i de kvalitative intervjuene fremhevet at sterke praksismiljøer ikke nødvendigvis oppfatter seg selv som en del av målgruppen for førstehjelpskurset. Samtidig fremheves det av aktører innenfor kursapparatet at dette kan være en mulig årsak til inntrykket av at man ikke har klart å etablere seg så godt man skulle ønske i psykisk helsevern for barn og unge. På bakgrunn av dette vurderes det at man bør konsentrere seg om allmennheten heller enn spesialistnivået. Hvis man ønsker å tiltrekke seg målgruppen med høyere faglig og klinisk kompetanse må man endre konseptet og tilby mer tilrettelagt undervisning. Fagpersoner med undervisningserfaring og –ansvar etterlyser her en form for påbygningskurs for førstehjelpskurset, der klinisk kompetanse fortsatt står i fokus sammen med fagkompetansen. Slik kunne man klarere skille mellom to ulike målgrupper, og skille ut personer med behandlingsansvar og høyere klinisk kompetanse.

Kritikken mot førstehjelpskurset er tett knyttet til kursets tverrfaglige profil. Dette vil vi komme tilbake til i kapittel 6 under Innhold og omfang, der kursets tverrfaglighet settes opp mot det faglige innholdet.

I forlengelse av kritikken av undervisningsprogrammet fremheves viktigheten av å formidle det totale undervisningstilbudet til målgruppene, og ikke minst kurslederne for førstehjelpskurset. Det er de som møter kandidater for andre typer kompetansehevingstilbud i selvmordsforebygging, og det vurderes som viktig at de også kjenner til det totale tilbudet.

Inntrykket er at flere ikke har denne kjennskapen, og at noen av kurslederne mener at det er førstehjelpskurset som er det mest sentrale utdanningstilbudet uavhengig av den enkeltes bakgrunn og behov. Derfor er det viktig at man som fagmiljø er pådrivere for det totale tilbudet, og ikke bare førstehjelpskurset, samt at mulige deltakere tilbys de tilgjengelige kompetansehevingstilbud som finnes. En styrking av kursapparatets regionale tilstedeværelse vil kunne bidra til dette.

Det understrekes av sentrale aktører innen kursapparatet at kritikken mot undervisningsprogrammet Vivat handler mye om forventningsavklaring. Kurset som tilbys er et førstehjelpskurs, og forsøker på ingen måte å erstatte andre utdanningstilbud innen selvmordsforebygging. Det er derfor satt fokus på å markedsføre kurset som et førstehjelpskurs på lik linje med hjerte- og lungeredning. Det fremheves at personer som har deltatt på førstehjelpskurset på ingen måte er kvalifisert til å behandle selvmordstruede personer.

4.5.3 *Internasjonalt samarbeid*

Undervisningsprogrammet Vivat deltar som tidligere nevnt i internasjonale fora for samarbeid. LivingWorks har også ved flere anledninger uttrykt at undervisningsprogrammet er tiltenkt en sentral rolle i det europeiske spredningsarbeidet. I dette avsnittet vil vi diskutere undervisningsprogrammets internasjonale erfaringer.

De kvalitative intervjuene med aktører innenfor kursapparatet viser at undervisningsprogrammet Vivat har en voksende internasjonal rolle innen selvmordsforebygging. I samarbeid med UNN har for eksempel undervisningsprogrammet vært involvert i selvmordsforebyggende arbeid i Nordvest-Russland, et arbeid som nå er avsluttet.

Undervisningsprogrammet har over tid samarbeidet med Litauen om å starte opp et liknende undervisningsprogram, et samarbeid som ble initiert av Statens helsetilsyn for flere år siden. Litauen vil søke om EU-midler for å finansiere driften av slik kursvirksomhet, og undervisningsprogrammet Vivat er ment å utdanne og følge opp kursledere der. Det fremheves at kurs som holdes utenfor Norge er 100 % eksternt finansiert, bortsett fra en begrenset tid gitt til administrering.

Det fremheves i de kvalitative intervjuene med aktører innenfor kursapparatet at undervisningsprogrammet Vivat har utdannet veiledere og lærere her i landet, og dette er en ressurs som en rekke andre land kjøper. LivingWorks har forespurt undervisningsprogrammet Vivat om å ta et ansvar for kursleder- og veilederutdanning i Europa. Undervisningsprogrammet har til nå fått flere henvendelser om å utdanne kursledere enn en har ressurser til å si ja til, fra land som Ungarn og Tyskland. Fra Ungarn kom henvendelse fra departementshold via en person som koordinerer førstehjelpskurset i England. Fra Tyskland har man fått henvendelser fra ansatte i det amerikanske forsvaret som ønsker å implementere førstehjelpskurset i eget område.

Med dagens ressurser vurderer Rambøll Management at det ikke er realistisk at undervisningsprogrammet holder mer enn et prosjekt i utlandet gående av gangen. Undervisningsprogrammet Vivat ønsker derfor en avklaring med norske myndigheter om deres internasjonale rolle.

5. Undervisningsprogrammets kursmodell

I dette kapittelet vil vi kort beskrive kursmodellen som undervisningsprogrammet Vivat bygger på, og kursdeltakernes og kursledernes kjennskap til denne modellen. Videre vil vi gå nærmere inn på graden av frivillighet som undervisningsprogrammet bygger på, både fra kursledere og veiledere. Deretter vil vi belyse den praktiske organiseringen av kurs, og til slutt kvalitetssikringen av kursledere og veiledere. Avslutningsvis i kapittelet vil vi gi en overordnet vurdering av kursmodellens hensiktsmessighet.

5.1 To-trinnsmodellen

Den canadiske kursmodellen er bygget opp etter et såkalt totrinnsprinsipp. Med totrinnsprinsipp menes her at kursledere følger det samme førstehjelpskurset som kursdeltakere, men at førstnevnte gruppe fortsetter med tre påfølgende kursdager for å læres opp som kursledere. Det er således ikke en forutsetning å ha deltatt på kurset Førstehjelp ved selvmordsfare forut for kurslederkurset. Begrepet "totrinnsmodell" er i seg selv noe uforklarende, og er heller ikke et begrep som brukes av undervisningsprogrammet selv. Poenget er at undervisningsprogrammet selv utlærer egne kursledere etter samme intensive og kvalitetssikrede modell som førstehjelpskurset er bygget på. Kurslederkurset er dermed en forlengelse av førstehjelpskurset.

For at en slik modell skal kunne vurderes som hensiktsmessig er det viktig at kursdeltakerne har kjennskap til modellen etter at de har gjennomført førstehjelpskurset, dvs. at de er bevisste på at de selv kan bli kursledere. Det knyttes videre en rekke kriterier til egnethet i forbindelse med å bli kursleder, eksempelvis erfaring i selvmordsforebygging, pedagogisk erfaring, erfaring som gruppeleder, tilknytning til relevante organisasjoner eller institusjoner mv. Videre er hensiktsmessigheten relatert til kvalitetssikringen av både sertifiserte kursledere og veiledere. Det betyr at det kreves en kvalitetssikring av kurslederne og veilederne for at totrinnsmodellen skal fungere i praksis, og at den faglige kvaliteten sikres fra trinn en til to, samt i det videre kurslederforløpet.

Det skal imidlertid bemerkes i denne sammenheng at begrepet to-trinnsmodellen ikke er kjent blant kursdeltakerne, siden begrepet ikke anvendes i praksis. En sentral aktør i kursapparatet påpeker blant annet at begrepet til en viss grad kan være misvisende, da det som nevnt ovenfor ikke er en forutsetning å ha gjennomført kurset Førstehjelp ved selvmordsfare for å bli kursleder.

5.2 Kjennskap til kursmodellen

I dette avsnittet fokuserer vi på kursdeltakernes og kursledernes kjennskap til kursmodellen. Datagrunnlaget er basert på den gjennomførte spørreskjemaundersøkelsen blant et utvalg av kursdeltakere og samtlige kursledere, og kvalitative intervjuer blant de samme gruppene.

I forhold til kursmodellen spurte vi innledningsvis både kursdeltakere og kursledere om hvor god kjennskap de har til modellen som undervisningsprogrammet Vivat bygger på.

Tabell 5.1: Hvor godt kjenner du modellen undervisningsopplegget er bygget på?

	Antall	Prosent
Meget godt	36	12,8%
Ganske godt	72	25,6%
Lite godt	129	45,9%
Ikke i det hele tatt	41	14,6%
Vet ikke	3	1,1%
Total	281	100,0%

Tabellen ovenfor viser at i underkant av 40 % av kursdeltakerne og kurslederne kjenner til modellen meget eller ganske godt. Det er her verdt å understreke at spørsmålet er stilt til begge målgruppene, og at kurslederne naturlig nok vil ha bedre kjennskap til modellen enn kursdeltakerne. Derfor er det interessant at det er omkring 60 % av respondentene som i liten grad eller ikke i det hele tatt kjenner til modellen. Som nevnt innledningsvis er det ikke hensikten at alle skal bli kursledere, og derfor kan resultatene sies å være tilfredsstillende med tanke på behov for videre rekruttering av kursledere.

Videre spurte vi dem om hvor godt de mener modellen undervisningsprogrammet er bygget på fungerer. De respondentene som svarte *ikke det hele tatt*, eller *vet ikke* på forrige spørsmål, har ikke besvart dette spørsmålet.

Tabell 5.2: Hvor godt mener du modellen som kurset i Førstehjelp ved selvmordsfare er bygget på fungerer?

	Antall	Prosent
Meget godt	55	31,1%
Ganske godt	94	53,1%
Lite godt	3	1,7%
Ikke i det hele tatt	2	1,1%
Vet ikke	23	13,0%
Total	177	100,0%

Resultatene i tabellen ovenfor indikerer at i overkant av 80 % av de respondentene som har kjennskap til kursmodellen mener at den fungerer meget godt eller ganske godt. Dette kan tyde på at både kursdeltakerne og kurslederne opplever at muligheten for å bli kursleder i etterkant av gjennomført introduksjonskurs er hensiktsmessig.

De kvalitative intervjuene blant *kursdeltakerne* fraviker imidlertid resultatene fra spørreskjemaundersøkelsen i noen grad. Det er få av deltakerne som

kjenner til kursmodellen som undervisningsprogrammet bygger på. Når de så fikk den forklart på telefonen uttrykte de fleste at de opplever at spranget fra å være kursdeltaker til å bli kursleder er alt for stort, og at modellen i den forstand ikke fungerer slik den er tiltenkt. En av deltakerne nevner blant annet at å være kursleder innebærer å jobbe med kunnskapen på en helt annen måte, og at han ikke hadde følt seg kvalifisert til å ta på seg denne rollen.

De kvalitative intervjuene viser at det faktisk er liten bevissthet blant kursdeltakerne om at de har mulighet for å bli kursledere. Når vi spurte dem om dette var noe de kunne tenke seg, svarer de fleste nei til dette spørsmålet – kun én av de ti kursdeltakerne synes en kurslederrolle kunne være interessant. Årsaken er som nevnt ovenfor en kombinasjon av at det virker krevende, og at spranget fra å være deltaker til å bli kursleder er stort. Derneft bemerker kursdeltakerne at de har inntrykk av at arbeidsmengden forbundet med å være kursleder er stor. Dette aspektet vil vi komme tilbake til i neste avsnitt.

I de kvalitative intervjuene blant *kurslederne* gis det uttrykk for at de fleste synes kursmodellen fungerer godt, og at den tilrettelegger for å avdekke egnethet i forhold til å være kursleder. De kjenner med andre ord godt til modellen. Det at alle kurslederne går igjennom førstehjelpskurset som kursdeltaker bidrar til at man ser aspekter fra ulike vinkler, og har forståelse for deltakerrollen. En av kurslederne fremhever imidlertid at ikke alle fagbakgrunner egner seg til å være kursleder, og at det burde stilles visse krav til at kurslederne har faglig relevant utdanning. Dette er imidlertid ikke gjennomgående for kursledernes vurderinger.

5.3 Frivillig innsats

Som tidligere nevnt baseres både veilederes og kurslederens arbeid på en viss grad av frivillig innsats. Undervisningsprogrammet stiller som krav at veiledere og kursledere har en avtale med arbeidsgiver som muliggjør deres arbeid, men en slik avtale er ikke juridisk bindende. Veilederne og kurslederne skifter til tider også arbeidsplass, og da er denne tilretteleggingen ikke alltid mulig. Det er som tidligere nevnt bare koordinatorrollen som er lønnet fra undervisningsprogrammets side. I følge årsrapporten for 2005 hadde man 4 tilsatte koordinatore i bistillinger.

I de kvalitative intervjuene fremhever imidlertid *veilederne* at fravær av lønn ikke nødvendigvis påvirker deres arbeid for undervisningsprogrammet, selv om noen innrømmer at behovet for frivillig innsats vanskeliggjør deres innsats for undervisningsprogrammet. En av veilederne som også er lønnet koordinator sier videre at han har blitt flinkere til å ta initiativ etter at han gikk over i lønnet stilling.

I spørreskjemaundersøkelsen spurte vi først *kurslederne* om hvordan de vurderer arbeidsmengden sin i forhold til kurslederrollen og det denne rollen innebærer.

Tabell 5.3: Hvordan vurderer du arbeidsmengden i forhold til kurslederrollen?

	Antall	Prosent
For stor	2	5,6%
Ganske stor	25	69,4%
Akkurat passe	8	22,2%
Veldig liten	1	2,8%
Total	36	100,0%

Tabell 5.3 viser at nærmere 70 % av kurslederne vurderer arbeidsmengden som *ganske stor*. Det er likevel en svært lav andel av kurslederne som opplever at arbeidsmengden er for stor – kun 2 av 36 respondenter har en opplevelse av for stor arbeidsmengde. Omtrent alle av de resterende respondentene synes at arbeidsmengden forbundet med å være kursleder er akkurat passe stor. Disse resultatene indikerer med andre ord at kurslederne opplever at arbeidsmengden er overkommelig, til tross for at kurslederrollen medfører ganske stor arbeidsmengde.

Dernest spurte vi kurslederne om hvor stor andel av arbeidsinnsatsen i forbindelse med undervisningen som blir gjennomført på fritiden.

Tabell 5.4: Hvor mye av forberedelsene til undervisningen gjennomfører du på egen fritid?

	Antall	Prosent
Hele forberedelsen	17	47,2%
Det meste av forberedelsen	10	27,8%
Noe av forberedelsen	9	25,0%
Total	36	100,0%

Tabell 5.4 viser at nærmere halvparten av kurslederne som har besvart undersøkelsen mener de gjennomfører hele forberedelsen på egen fritid. Ca 1/4 av kurslederne mener at de gjennomfører det meste av forberedelsen på fritiden, og tilsvarende den resterende fjerdedelen at de gjennomfører noe av forberedelsene på egen fritid.

De kvalitative intervjuene blant kurslederne bekrefter de ovenstående resultatene. Mange opplever en stor arbeidsbyrde, og at det kan være en personlig påkjenning å holde kurs. Noen bemerker også at den relativt store arbeidsmengden hindrer dem i å holde flere kurs enn kravet om tre årlige kurs. Det fremkommer i de kvalitative intervjuene at mange i praksis holder færre kurs enn tre per år. I intervjuene fremkommer det at en rekke av kurslederne opplever den praktiske organiseringen som belastende, og at de i mange tilfelle må administrere det meste selv – alt fra å invitere til kurs,

booke lokaler, sende ut informasjon mv. Dette kommer vi tilbake til i avsnitt 5.4.

I forbindelse med at vi spurte kursdeltakerne om de kjente modellen undervisningsprogrammet er bygget på, spurte vi dem også om de kunne tenke seg å bli kursledere. Omkring 1/3 av dem svarte at de ikke kunne tenke seg en slik rolle som følge av at de antar at *arbeidsmengden er for stor*.

På bakgrunn av disse resultatene vurderer Rambøll Management at behovet for frivillig innsats på bakgrunn av undervisningsprogrammets begrensede ressurser, både på kursleder og veiledernivå, medfører en utfordring for gjennomføring og kvalitetssikring av kursvirksomheten i fremtiden.

Samtidig viser spørreskjemaundersøkelsen at brorparten av kurslederrespondentene enten ikke har planer om å slutte som kursleder, eller at de tenker seg å fortsette som kursleder en god stund til. Dette viser at lojalitet og engasjement er en sentral del av kurslederrollen. Dette understøttes i de kvalitative intervjuene blant kurslederne.

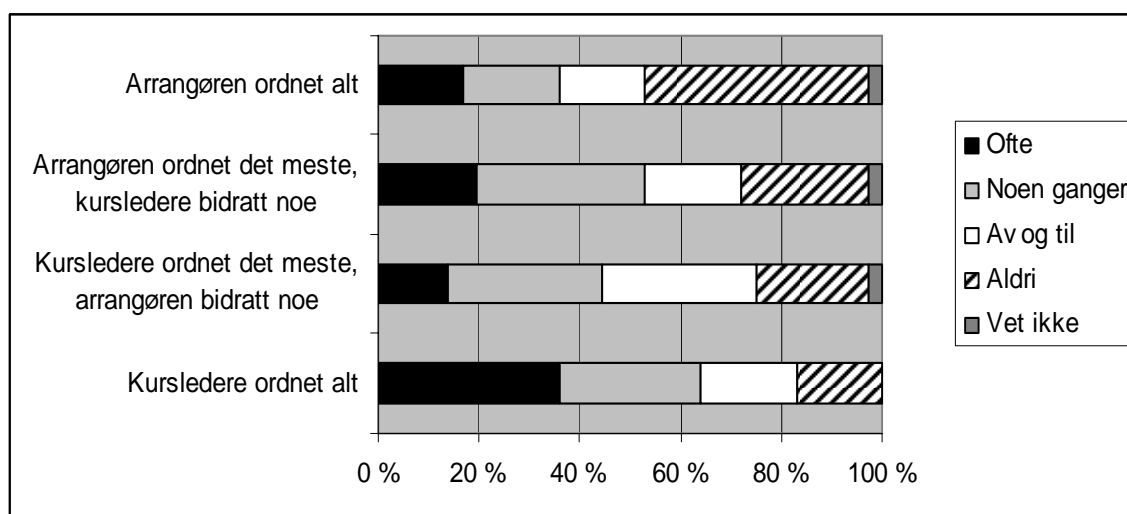
5.4 Praktisk organisering av kurs

Som kursleder av kurset Førstehjelp ved selvmordsfare består rollen per i dag av både administrativt arbeid/praktisk organisering og et faglig bidrag. Kurslederne må til en viss grad organisere mye av det praktiske arbeidet rundt kursholdingen, dvs. arrangering, rekruttering, utsendelse av invitasjoner, booking av lokaler mv.

I forlengelse av arbeidsmengde og grad av frivillig innsats, fremkommer det i spørreskjemaundersøkelsen og i de kvalitative intervjuene blant kurslederne at mye av den praktiske gjennomføringen av førstehjelpskurset er en utfordring, som knyttes til begrensede ressurser. Mye av arbeidet hviler på kurslederne, og det kan være utfordrende å få kursledere til selv å komme i gang med å gjennomføre kurs. Kurslederne fremhever også den praktiske organiseringen som den største utfordringen knyttet til behovet for frivillig innsats, der administrative og praktiske oppgaver er tidkrevende og mindre motiverende.

Figur 5.1 viser hvor stor rolle *arrangøren* har i den praktiske organiseringen av førstehjelpskurs.

Figur 5.1: Med hensyn til den praktiske organisering av kurs du har undervist i (skaffe møtelokaler, administrere kursavgift etc.), hvor ofte har...

Figur 5.1 viser at arrangørene bidrar til en viss grad i den praktiske organiseringen av kurs, men at det ofte er kurslederne selv som ordner alt. Dette tyder igjen på at graden av frivillighet er høyst betydelig for organiseringen av kurs, og at kurslederne har mye ansvar innenfor denne organiseringen.

Å sette i gang et førstehjelpskurs medfører gjerne at kurslederne selv aktivt må ut å finne en arrangør, gjerne i samarbeid med undervisningsprogrammets regionale koordinator. De sentrale aktørene i undervisningsprogrammet/kursapparatet sier de vet at kurslederne noen ganger er slitne av det praktiske arbeidet, spesielt der de må ta hele ansvaret for den praktiske organiseringen av kurset. Det er særlig de mindre rutinerte kurslederne som har utfordringer med å få alt det praktiske på plass. Der arrangører allerede er involvert, slik som et Distriktpsikiatrisk senter (DPS) eller et sykehus som har rutiner for å organisere kurs er det enklere. Kursleder kan begrense sitt arbeid til den faglige gjennomføringen av kurset. Kurslederne får som nevnt ikke betalt for den praktiske organiseringen, men kan motta en økonomisk kompensasjon som dekkes av kursdeltakernes deltakeravgift. Inntrykket vårt er imidlertid at ikke alle av kurslederne benytter seg av denne ordningen, hovedsakelig på grunn av sterkt personlig engasjement innenfor området, og ikke økonomiske motiver. Dette underbygges av kursleder Hanna Guro Brekke i hennes artikkel om hvordan kurslederrollen oppleves¹². Her understreker hun hvor givende kurslederrollen er til tross for utfordringer knyttet til forberedelser og praktisk ansvar.

5.5 Kursledernes kvalifikasjoner

Det stilles en rekke kriterier til å bli kursleder, til tross for at alle kan bli det i følge kursmodellen. Som nevnt i avsnitt 5.1 må man oppfylle visse kriterier i forhold til egnethet i forbindelse med å bli kursleder, eksempelvis erfaring i selvmordsforebygging, pedagogisk erfaring, erfaring som gruppeleder, basis knyttet til organisasjon som er relevant mv. Men som

¹² Brekke, Hanna Guro: "Hva motiverer deg til å fortsette som kursleder i Vivat?", *Suicidologi* 2006, årg. 11 nr 2

følge av at man har kursledere med ulike fagbakgrunner og erfaring, vektlegger man tett oppfølging av kurslederne fra undervisningsprogrammet Vivats side. Dette vil vi vende tilbake til i neste avsnitt om kvalitetssikring.

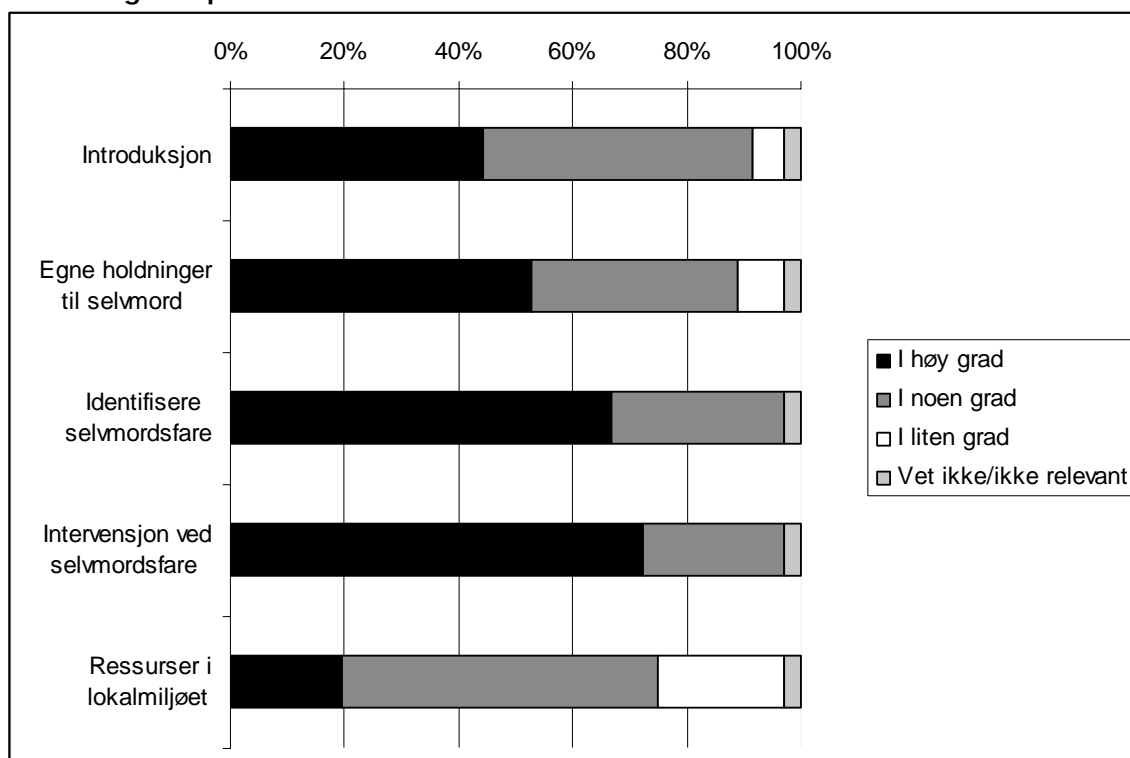
Som tidligere nevnt i dette kapitlet, opplever flere av kursdeltakerne at de ikke føler seg kompetente eller rede til å ta steget til å bli kursleder. Men hvordan vurderer egentlig kurslederne sin egen kompetanse etter fullført kurslederkurs, også i forhold til å undervise i de enkelte modulene?

Tabell 5.5: I hvilken grad følte du deg kompetent som kursleder etter å ha fullført kurslederkurs?

	Antall	Prosent
I høy grad	6	16,7%
I noen grad	26	72,2%
I liten grad	4	11,1%
Total	36	100,0%

Resultatene fra tabell 5.5 indikerer at det er en overvekt av kurslederne som svarer *i noen grad* på dette spørsmålet. Det er imidlertid svært få som vurderer at de i liten grad har den nødvendige kompetansen, likeledes relativt få som opplever at de i høy grad er kompetente. Disse resultatene kan imidlertid forklare nettopp hvorfor undervisningsprogrammet Vivat legger så stor vekt på oppfølging og kvalitetssikring av kurslederne. De har ulike fagbakgrunner og erfaring med selvmordsproblematikk, og er selvfølgelig forskjellige personer med forskjellige egenskaper. Som følge av dette er det viktig å følge opp kurslederne slik at de har noen å rådføre seg med, og som gjør at de blir sikre i rollen sin som kursleder. Avsnitt 5.6 er en naturlig forlengelse av dette, da resultatene våre viser at kurslederne er særdeles fornøyde med oppfølgingen de får fra sine veiledere. Nedenfor vises en mer detaljert oversikt over kursledernes vurdering av deres egnethet til å undervise i de ulike modulene i kurset.

Figur 5.2: I hvilken grad har deltakelse ved kurslederkurset gitt deg nødvendig kompetanse til å kunne undervise de enkelte moduler?

Resultatene i figuren gjenspeiler i høy grad resultatene fra foregående tabell. Mer enn 80 % av kurslederne opplever at deltakelse ved kurslederkurset i høy grad eller i noen grad har gjort dem kompetente til undervise i de fire første modulene – introduksjon, egne holdninger til selvmord, identifisere selvmordsfare og intervensjon ved selvmordsfare. Den sistnevnte modulen skiller seg noe ut ved å være den modulen kurslederne føler seg best egnet til å undervise i. Den aller siste modulen, ressurser i lokalmiljøet, skiller seg ut i den andre retningen. Kun 20 % av kurslederne opplever at de i høy grad er kompetente til å undervise i denne modulen, og i underkant av 50 % av dem opplever at de i noen grad er kompetente til dette.

5.6 Kvalitetssikring

Innenfor undervisningsprogrammet Vivat har man en viss koordinering og kvalitetssikring av kursledere og veiledere. Nedenfor vil vi redegjøre for gangen i de ulike kvalitetssikringsprosedyrene.

5.6.1 Kvalitetssikring av kursledere

Kurslederne følges jevnlig opp av regionale veiledere. Etter fullført kurslederkurs tilrettelegges opplegg for den enkelte kursleder i henhold til en vurdering av behov for støtte som gjøres av opplæringsansvarlig. Det kan for eksempel vurderes at det er behov for at veilederen deltar på noen av kursledernes første kurs som et ledd i opplæringen.

Som en standard får kurslederne veiledning før sitt første kurs. Kurslederne har videre tett kontakt med sin veileder i løpet av sine tre første kurs. For de syv neste kurs baseres kommunikasjonen generelt sett på skriftlig tilbakemelding, der kursdeltakernes evalueringsskjemaer for kurset tjener

som utgangspunkt. Nye kursledere får altså automatisk tilbakemelding på sine ti første kurs. Kurslederne oppfordres så kontinuerlig til å ta kontakt ved behov.

Hvert kurs vurderes, og i det også hver kursleder, som nevnt av kursdeltakerne etter endt førstehjelpkurs. Evalueringene sendes til administrasjonen sentralt, med kopi til veileder, av kursleder selv. Her har den enkelte kursleder mulighet til å fremheve eventuelle veiledningsbehov.

Det arrangeres regionale kursledersamlinger i alle helseregioner. I tillegg arrangeres det annet hvert år en landsdekkende kursledersamling over to dager i forbindelse med nasjonal konferanse innen selvmordsforebygging. I 2007 vil samlingen finne sted på Lillehammer i mai måned, der LivingWorks er representert. Årsaken til at dette ikke er en årlig hendelse er ressursbegrensninger.

Kursledersamlingene fokuserer på ulike faglige aspekter i forståelsen og formidlingen av kurskonseptet. I 2006 deltok lederen på regional samling i region Øst.

Som en del av kvalitetssikringsarbeidet som foregår fra LivingWorks side planlegges en DVD til bruk for kursledere, der deler av kurset gjennomgås¹³. Denne vil tekstes til norsk, men det er usikkert om dette kan finansieres i inneværende år.

Tidligere var undervisningsprogrammet Vivat avhengige av LivingWorks for utdanning av kursledere. Dette er ikke lenger tilfelle. Undervisningsprogrammet er nå etablert med kursledere, veiledere og kvalifiserte undervisningsansvarlige for utdanning av nye kursledere.

Hvor fornøyde er så kurslederne med oppfølgingen de får av veilederne etter fullført kurslederkurs?

Tabell 5.6: Hvor fornøyd er du med oppfølgingen fra veileder etter fullført kurslederkurs?

	Antall	Prosent
Meget fornøyd	14	37,8%
Ganske fornøyd	17	45,9%
Lite fornøyd	3	8,1%
Slett ikke fornøyd	2	5,4%
Vet ikke	1	2,7%
Total	37	100,0%

Tabellen ovenfor indikerer at kurslederne er positive til oppfølgingen de får av veilederne etter fullført kurslederkurs – i overkant av 80 % av dem er meget eller ganske fornøyd med oppfølgingen og kvalitetssikringen fra veilederens side. I disse resultatene ligger det at veilederne gjør en god oppfølgingsjobb, noe som videre blir bekreftet i de kvalitative intervjuene

¹³ Undervisningsprogrammet Vivats virksomhetsplan for 2007

med kurslederne. Her forteller de fleste av dem at de synes oppbakkingen fra veilederne er god, og at de får den oppfølgingen de trenger.

Disse resultatene gjenspeiles også i påfølgende tabell hvor vi spurte om kurslederne var fornøyd med oppfølgingen etter at de selv har undervist i førstehjelpskurset.

Tabell 5.7: Hvor fornøyd er du med oppfølgingen fra veileder etter at du selv har undervist i et Førstehjelpskurs ved selvmordsfare?

	Antall	Prosent
Meget fornøyd	13	35,1%
Ganske fornøyd	18	48,6%
Lite fornøyd	6	16,2%
Total	37	100,0%

Resultatene i denne tabellen indikerer også at resultatene nærmest er identiske med resultatene i forrige tabell; i overkant av 80 % er meget eller ganske fornøyd med denne oppfølgingen også.

Disse resultatene viser som sagt at kurslederne er fornøyd med både oppfølgingen de får av veilederne etter endt kurslederkurs, samt etter at de har holdt førstehjelpskurs. Men opplever de at de klarer å vedlikeholde kompetansen sin som kursleder gjennom den oppfølgingen som tilbys av kursapparatet?

Tabell 5.8: I hvilken grad mener du at du klarer å vedlikeholde din kompetanse som kursleder med den oppfølgingen som tilbys i dag?

	Antall	Prosent
I høy grad	16	44,4%
I noen grad	15	41,7%
I liten grad	5	13,9%
Total	36	100,0%

Resultatene i tabell 5.8 tyder på at kurslederne opplever at de klarer å vedlikeholde kompetansen sin gjennom den oppfølgingen som de blir tilbudt – omkring 85 % av dem svarer at de i høy grad eller noen grad vedlikeholder kompetansen sin, og kun 5 av respondentene svarer at de ikke får vedlikeholdt kunnskapen sin.

I de kvalitative intervjuene blant kurslederne fremkommer det at de fleste kurslederne oppfatter kravene for å bli kursledere som rimelige og nødvendige. Noen mener imidlertid at de kanskje kunne vært litt strengere. En rekke av kurslederne savner vedlikeholdskurs, noe som ville bidratt til å holde kompetansen deres oppdatert. Videre er det blandede oppfatninger omkring oppfølging og kvalitetssikring fra veilederne. Noen av dem er svært fornøyde med oppfølgingen, da veilederne ofte kommer på kursene og fungerer som en reell kvalitetssikrer. Andre er mindre fornøyde, og peker på at geografisk avstand er en utfordring. Det nevnes også blant noen av kurslederne at personlig kontakt er særdeles viktig, og at kontakt per e-post ikke i seg selv er tilstrekkelig for å gjennomføre god kvalitetssikring. Flere av dem etterlyser også kursledersamlinger, noe som er avhengig av hvilken region de tilhører. En av kurslederne skiller også mellom oppfølging direkte etter avholdte kurs, og den daglige oppfølgingen. Den sistnevnte kunne blitt bedre hevder han, noe som ville bidratt til at de som fagpersoner innenfor feltet ville holdt seg mer oppdatert.

Samlet sett vurderer Rambøll Management på bakgrunn av resultatene i spørreskjemaundersøkelsen og de kvalitative intervjuene at kvalitetssikringen av kurslederne er god, da de stort sett er fornøyde med oppfølgingen fra veilederne, til tross for noen kritiske synspunkter i de kvalitative intervjuene. Kvalitetssikringsoppgaven er krevende, som følge av påkrevde ressurser og stor geografisk spredning. Denne oppgaven blir også vektlagt fra Vivats side, og det er i så måte et stort fokus på oppfølging.

5.6.2 *Kvalitetssikring av veiledere*

Veilederne samles ved regionale veiledersamlinger en til to ganger i året for erfaringsutveksling. Det holdes nasjonal veiledersamling i tilslutning til den landsdekkende konferansen, der LivingWorks er representert. I tillegg er det minimum ett telematikk- /telefonmøte for alle veiledere i løpet av året. Leder for undervisningsprogrammet Vivat gjennomfører medarbeidersamtaler med samtlige veiledere årlig.

Undervisningsprogrammet har en avtale med LivingWorks om at veiledere kan delta på kurslederkurs. Dette gjøres med tanke på å holde veiledergruppen oppdatert på forandringer i kursmaterialet.

5.7 **Hensiktsmessighet**

Med bakgrunn i de foregående avsnittene vil vi i dette avsnittet foreta en samlet vurdering av kursmodellens hensiktsmessighet.

Samlet sett vurderer vi på bakgrunn av resultatene i spørreskjemaundersøkelsen og de kvalitative intervjuene at prinsippet i kursmodellen fungerer etter sin hensiktsmessighet til tross for at en rekke av respondentene og intervjuobjektene ikke kjenner modellen godt. Men kursdeltakerne og kurslederne er positive til at de i teorien kan gå steget fra å være kursdeltaker til å bli kursleder. En rekke av kursdeltakerne opplever imidlertid at de ikke er rustet til dette, men alle er ikke ment å skulle bli kursledere i utgangspunktet, og dermed vil dette være mer aktuelt for noen enn for andre.

Kursmodellen tilrettelegger således for at alle kan bli kursledere, uansett fagbakgrunn og erfaring. En av hensiktene med modellen er også å rekruttere kursledere, likeledes kursdeltakere, slik at man sikrer en tverrfaglig sammensetning i kurslederstab. Som tidligere nevnt i avsnittet om rekruttering, er det en overvekt av kursledere som er utdannet psykiatriske sykepleiere. I forhold til målsettingen om tverrfaglighet, synes

det å være et behov for å utvide rekrutteringsgrunnlaget slik at man i større grad nærmer seg dette målet. Alternativt kan denne målsettingen tas opp til vurdering. Vi vil komme nærmere inn på tverrfaglighet i forhold til kursdeltakelse og fagbakgrunn i neste kapittel.

Kurslederrollen er i høy grad basert på frivillighet blant kurslederne. De fleste understreker at de ønsker å være kursledere som følge av stort engasjement og interesse. Etter vår vurdering fremstår ikke graden av frivillighet som en barriere for å bli kursleder/bli værende i kurslederrollen. Men den praktiske organiseringen av kurs fremstår i høy grad som en utfordring og en belastning for kurslederne. Arbeidsmengden er relativt stor, og de fleste kurslederne må administrere og organisere det meste av arbeidet selv. Dette går utover det faglige aspektet som ligger i kurslederrollen. Kurslederne synes likevel å være svært godt fornøyde med oppfølgingen de får fra veilederne, og de opplever at både kurslederkurset og denne oppfølgingen bidrar til en god kvalitetssikring av kurslederrollen.

6. Innhold og omfang

Dette kapittelet omhandler undervisningsprogrammet Vivats innhold og omfang. Herunder vil vi gå inn på det faglige innholdet i førstehjelpskurset i henhold til kursets intensjon. Vi vil så se på hva kursets tverrfaglige profil betyr for kursets innhold og omfang. Videre vil se nærmere på det eventuelle behovet for vedlikeholdskurs og oppfølging, og til slutt på kompetanseheving etter å ha gjennomført kurset Førstehjelp ved selvmordsfare.

6.1 Faglig innhold i henhold til kursets intensjon

Som tidligere nevnt ble undervisningsprogrammet *ASIST (Applied Suicide Intervention Skills Training)* tatt i bruk i Norge i 1998, og har siden 2000 inngått i undervisningsprogrammet Vivat, som Førstehjelp ved selvmordsfare. Kursdeltakerne får opplæring i å identifisere personer med aktive selvmordstanker og å forebygge risikoene for selvmordshandlinger. ASIST gir deltakerne et felles språk som letter kommunikasjonen innenfor og mellom grupper av hjelpere, noe som gjør det enklere å få til lokal koordinering og samarbeid, og som øker deltakernes evne til å gi både øyeblikkelig hjelp og oppfølging¹⁴. Formålet med å ta opp ASIST i det landsdekkende undervisningsprogrammet Vivat, var å spre kunnskap om førstehjelp ved selvmordsfare over hele landet som en del av den norske handlingsplanen mot selvmord.

Utviklingen av *ASIST*-programmet startet i Canada allerede tidlig på 1980-tallet. Undervisningsprogrammet har vært i kontinuerlig endring siden den tid, med den hensikt å tilpasse seg forskning og utvikling innenfor området. Formålet med den første standardiserte læreplanen var å omsette teoretisk forskningsbasert kunnskap til et dynamisk undervisningsprogram som var slik bygget opp at det kunne være gjenstand for kontinuerlig evaluering og utvikling¹⁵. Blant annet var LivingWorks de første som inkluderte en holdningskomponent i standardisert opplæring i førstehjelp ved selvmordsfare. De tre kjernekomponentene i det opprinnelige kurset bestod av *holdninger, kunnskap og ferdigheter*, og er beholdt gjennom de ulike revisjonene av kurset. Men etter ca 15 år med kontinuerlig utvikling brukte LivingWorks to år på en grundig gjennomgang av programmet, og i 2003 kom det en ny versjon av programmet som ble kalt *ASIST X*. Denne nye versjonen består av fem moduler:

- 1) Innsikt i selvmord som et alvorlig samfunnsproblem
- 2) Holdningsdel
- 3) Forståelsesdel
- 4) Intervensjonsdel
- 5) Nettverksdel

Modul 2-4 hjelper kursdeltakerne til å integrere livsfremmende holdninger og førstehjelpskunnskaper, mens modul 5 gjør deltakerne oppmerksomme på viktigheten av å ta vare på seg selv og verdien av koordinering og samarbeid på lokalplanet. I den nye versjon av 2003 fokuseres det mer på å lære deltakerne, samt øve på intervensjonsferdigheter enn i de tidligere versjonene av programmet *ASIST*.

¹⁴ Ramsay, Richard, *Suicidologi 2004: "Nye utviklingstrekk i opplæringsprogrammet Førstehjelp ved selvmordsfare"*

¹⁵ Ibid.

Det nåværende kurset Førstehjelp ved selvmordsfare i regi av undervisningsprogrammet Vivat er således en oversatt versjon av *ASIST X* fra 2003, men justert innenfor visse rammer. Det vil si at undervisningsmaterialet i større grad er tilpasset norske forhold, blant annet via produksjon av eget videomateriell og andre læremidler. Førstehjelp ved selvmordsfare er organisert som et todagerskurs, der undervisningen foregår som en kombinasjon av teori og praktiske øvelser. Blant annet får deltakerne ferdighetstrening gjennom rollespill.

Evalueringen skal konkludere mht. om det faglige innholdet i kursene er av høy nok kvalitet i forhold til intensjonen. Det skal bemerkes i denne sammenheng at kurset er et *førstehjelpskurs*, dvs. at deltakerne skal kunne intervensere ved akutt fare, og deretter vite hvem de skal kontakte for ytterligere assistanse. Deltakerne skal ikke selv være i stand til å behandle selvmordstruede kandidater etter gjennomført kurs. Dette er årsaken til at kursinnholdet har et relativt stort fokus på praktisk øvelse, eller ferdighetstrening, og i noe mindre grad på teoretisk faglig innhold. Kurset er også ment å være tverrfaglig i den forstand at det ikke stilles noe krav til yrkesbakgrunn eller utdanning for å delta på kurset, men skal rette seg mot alle yrkesgrupper som kan møte på selvmordsproblematikk i sitt daglige arbeid. Dette betyr at kursinnholdet nødvendigvis må være tilpasset en bred og variert deltakergruppe, noe som kan resultere i at innholdet kan oppleves som mer rettet mot noen grupper enn andre.

6.1.1 Kursdeltakernes opplevelse av innhold og undervisning

I det følgende avsnittet vil vi gå nærmere inn på kursdeltakernes opplevelse av det faglige innholdet i undervisningen, samt av undervisningsmetoden. I spørreskjemaundersøkelsen spurte vi kursdeltakerne om i hvilken grad de synes kurslederene var faglig kompetente.

Tabell 6.1: i hvilken grad synes du kurslederene på kurset du deltok på var faglig kompetente?

	Antall	Prosent
I høy grad	192	79,0%
I noen grad	46	18,9%
I liten grad	2	0,8%
Vet ikke	3	1,3%
Total	243	100,0%

Tabell 6.1 viser at nærmest samtlige av respondentene opplever at kurslederene er faglig kompetente. Bortimot 80 % av respondentene synes at kurslederene i *høy grad* var faglige kompetente, og nærmere 20 % at de i noen grad er kompetente. Dette betyr at det er få av de spurte kursdeltakerne som har noe å utsette på den faglige kompetansen til kurslederene.

Kursdeltakerne opplever at kurslederene er faglig kompetente. Men hvordan vil de karakterisere undervisningsmaterialet som anvendes?

Tabell 6.2: Hvordan vil du generelt karakterisere undervisningsmaterialet?

	Antall	Prosent
For dyptgående	3	1,5%
Passende	187	92,1%
For overflatisk	10	4,9%
Vet ikke	3	1,5%
Total	203	100,0%

Tabellen ovenfor indikerer at mer enn 90 % av kursdeltakerne opplever at undervisningsmaterialet generelt er av passende karakter. 3 respondenter sier imidlertid at undervisningsmaterialet er for dyptgående, mens 10 kursdeltakere at det er for overflatisk. Resultatene tyder dermed på at de fleste er fornøyde med det tilgjengelige undervisningsmaterialet, og at det er tilpasset de ulike faggruppene som deltar på kurset.

I de kvalitative intervjuene blant kursdeltakerne finner vi en rekke av de samme synspunktene som resultatene de to foregående tabellene viser. I intervjuene fokuserte vi imidlertid mer på å få frem kursdeltakernes meninger om kombinasjonen av teori og praktiske øvelser (intervensjonstrening), og deres opplevelse av kursets faglige innhold som helhet. Det fremtredende blant samtlige av kursdeltakerne er at de er svært fornøyde med kombinasjonen av teori og praktiske øvelser. Det fremheves som en av de største styrkene ved førstehjelpskurset. Rollespillene har blant annet gjort et sterkt inntrykk på en rekke av deltakerne, selv om noen av dem med tidligere erfaring fra selvmordsforebygging opplever at rollespillene i noen grad virker kunstige. Til tross for dette opplever de fleste at de ble utfordret gjennom de praktiske øvelsene, og at denne ferdighetstreningen er en svært viktig komponent som de tar med seg videre.

Det som er fremtredende blant de deltakerne som har deltatt på kurset for en stund tilbake, er at de har best i minne de praktiske øvelsene, så som rollespillet. Dette har gjort inntrykk på flere av dem, og de husker således hvordan de skal handle i en akutt selvmordssituasjon på bakgrunn av intervensjonstreningen på kurset. De fleste av kursdeltakerne fremhever også at de gjennom å ha gått på kurs føler seg tryggere på både handlingsalternativ og kommunikasjon i en selvmordssituasjon, og at de således har et konkret verktøy å ta i bruk dersom en situasjon skulle oppstå.

På bakgrunn av resultatene fra spørreskjemaundersøkelsen og de kvalitative intervjuene med kursdeltakerne, er det Rambøll Managements vurdering at det faglige innholdet i førstehjelpskurset er i henhold til kursets intensjon. Førstehjelpskurset utrunder kursdeltakerne med et redskap til å handle i akutte selvmordssituasjoner gjennom en kombinasjon av teori og praktiske øvelser. Kursdeltakerne uttrykker at de føler seg tryggere og mer i stand til å handle i slike situasjoner, og at de i høy grad har tilegnet seg et kommunikativt verktøy slik at de vet å stille de "riktige spørsmålene". Det er ikke førstehjelpskursets intensjon å skulle utdanne deltakerne til å behandle selvmordstruede kandidater, og vi vurderer at kurset ikke har tatt sikte på å gjøre dette heller. Nærmest samtlige av kursdeltakerne som har deltatt i spørreskjemaundersøkelsen opplever at kurslederne er kompetente, at de

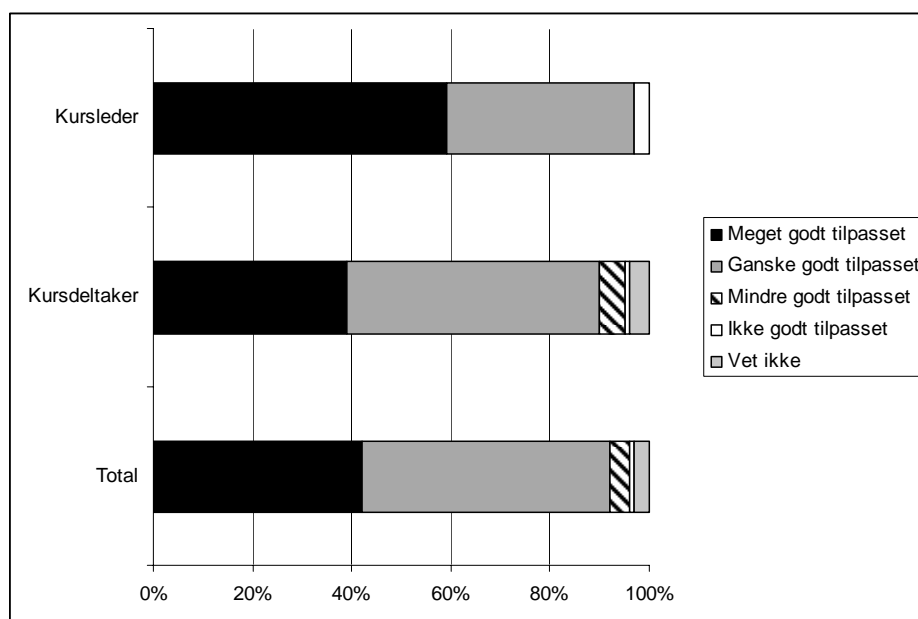
formidler stoffet på en tilfredsstillende måte, at undervisningsmaterialet er av passende karakter, og at undervisningsmetoden er av passende vanskelighetsgrad.

6.2 Tverrfaglighet

Som nevnt i avsnitt 6.1 bærer kurset Førstehjelp ved selvmordsfare stort preg av å være et tverrfaglig kurs, og dette ligger innenfor mandatet til kurset. Kurset retter seg mot personer med variert faglig og klinisk kompetanse, og tar sikte på å nå en bred målgruppe. Det er likevel ikke en forutsetning at man har faglig eller klinisk kompetanse for å delta på kurset. Man retter seg imidlertid mot en primærmålgruppe i forhold til selvmordsproblematikk, slik som helsearbeidere, sosialarbeidere, kirkelige ansatte, politi, ambulansespersonell, frivillige hjelpere, ansatte i skolen mv.

Det kan være utfordrende å skulle undervise en gruppe deltakere med variert fagbakgrunn, og som regel varierende grad av erfaring og kunnskap med selvmordsproblematikk. Derfor er det vesentlig at kursinnholdet og undervisningsopplegget er tilpasset variasjonen i deltakergruppene. For å avdekke hvordan kursdeltakerne og kurslederne opplever kursets tverrfaglighet, spurte vi dem om de synes at undervisningen er tilpasset den tverrfaglige deltakelsen.

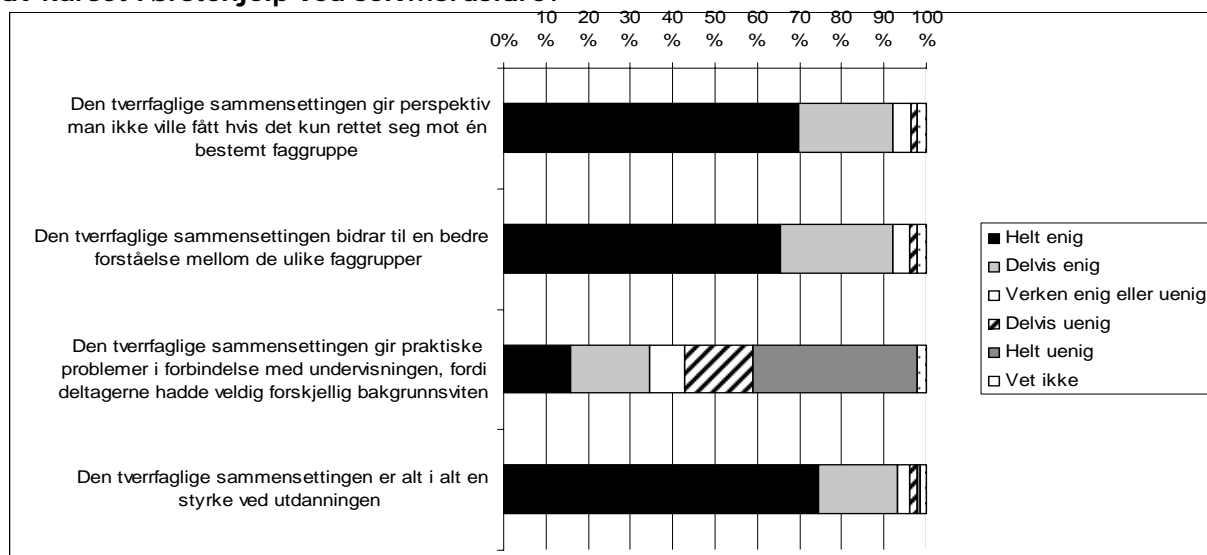
Figur 6.1: Kurset tilbys en rekke faggrupper. I hvilken grad er undervisningsopplegget tilpasset den tverrfaglige deltakelsen?

Figuren ovenfor indikerer at de fleste kursdeltakerne og kurslederne opplever at undervisningsopplegget er *meget eller ganske godt tilpasset* den tverrfaglige deltakelsen. Bortimot 90 % av kurslederne og kursdeltakerne samlet sett har denne opplevelsen. Kurslederne er imidlertid noe mer positive til den tverrfaglige tilpasningen enn kursdeltakerne. Men det er få som synes at opplegget er mindre godt tilpasset, eller ikke tilpasset i det hele tatt.

I figuren nedenfor vises en mer detaljert oversikt over kursdeltakernes og kursledernes vurdering av den tverrfaglige sammensetningen av kurset Førstehjelp ved selvmordsfare.

Figur 6.2: Hvordan vurderer du den tverrfaglige sammensetningen av kurset Førstehjelp ved selvmordsfare?

Resultatene i figur 6.2 gir en indikasjon på at kurslederne og kursdeltakerne samlet sett er svært positive til den tverrfaglige sammensetningen av kurset. I overkant av 90 % av respondentene er helt enig, eller delvis enig i at:

- den tverrfaglige sammensetningen gir perspektiv man ikke ville fått hvis kurset kun rettet seg mot én bestemt faggruppe
- den tverrfaglige sammensetningen bidrar til en bedre forståelse mellom de ulike faggrupper

Likeledes er mer enn halvparten av respondentene helt uenig eller delvis uenig i at den tverrfaglige sammensetningen gir praktiske problemer i forbindelse med undervisningen fordi deltakerne hadde forskjellig bakgrunnskunnskap.

Til slutt viser tabellen at nærmest 95 % av respondentene er helt enig eller delvis enig i at den tverrfaglige sammensetningen alt i alt er en styrke ved kurset.

Disse resultatene gjenspeiles i de kvalitative intervjuene blant både kurslederne og kursdeltakerne. Det fremheves av begge respondentgruppene at tverrfagligheten er noe som styrker kurset, og er et viktig fundament i kursets oppbygging. Hovedårsaken til dette er at sammensetningen av ulike fagbakgrunner og erfaringsgrunnlag gjør kurset mer spennende, utfordrende og bidrar til å se problematikken fra ulike perspektiver. Det blir også hevdet at tverrfagligheten bidrar til økt respekt og samarbeid på tvers av ulike faggrupper.

På den andre siden nevnes det noen utfordringer i forbindelse med kursets tverrfaglighet. Blant kurslederne dreier det seg hovedsakelig om utfordringer forbundet med å undervise svært forskjellige grupper som følge av de varierte fagbakgrunnene. Noen av deltakerne har mye erfaring innenfor

feltet, andre har lite eller ingen erfaring, og dette krever høy tilpasning. Til tross for at de fleste kurslederne og kursdeltakerne synes at undervisningsmaterialet er tilpasset tverrfagligheten, ytrer likevel en del av kurslederne at det kan være en utfordring å få med seg alle gruppene og sørge for at ikke én faggruppe dominerer undervisningen. Videre sier de fleste at det krever en god del bevissthet og kunnskap når man underviser i tverrfaglige fora.

Resultatene fra spørreskjemaundersøkelsen viser også at det er relativt få psykologer og leger som har deltatt på kurset, til tross for at kurset er godkjent av de respektive profesjonsforeningene. Dette kan tyde på at det ikke er en utstrakt interesse for å delta på kurset blant disse profesjonsgruppene, av ulike årsaker. En rekke medisinerstudenter ved Universitetet i Tromsø har imidlertid gjennomført kurset som en del av praksisundervisningen i psykiatri siden 1998, med positive tilbakemeldinger fra studentene. I tilknytning til disse tre gruppene (psykologer/leger/medisinerstudenter) påpekes det i de kvalitative intervjuene blant noen aktører i kursapparatet at det kan oppstå utfordringer ved å undervise disse gruppene. Hovedsakelig skyldes dette at kurset kan oppleves som noe elementært for disse gruppene, samt at en viss yrkesstolthet gjør at så brede tverrfaglige kurs ikke er av like stor interesse som kurs rettet direkte mot egen profesjon.

På bakgrunn av disse resultatene vurderer Rambøll Management at kursets tverrfaglighet generelt er et positivt kjennetegn ved kurset Førstehjelp ved selvmordsfare. Det kan stilles spørsmål ved om kurset bør rette seg mot behandlingsansvarlige profesjonsgrupper som leger og psykologer, eller om disse heller bør benytte seg av etterutdanning og videreutdanningstilbud innen selvmordsforebygging som er mer direkte rettet mot deres profesjon.

6.3 Vedlikeholdskurs

Som tidligere nevnt i rapporten har LivingWorks i Canada utviklet et vedlikeholdskurs som de har kalt *TuneUp*. Kurset er et halvdagskurs som hovedsakelig repeterer innholdet i førstehjelpskurset, men som også har et klart fokus på ferdighetstrening for deltakerne. TuneUp har i noen grad blitt benyttet av undervisningsprogrammet, og kursmaterialet har da vært på engelsk. Men i 2007 vil undervisningsprogrammet starte med å prøve ut en versjon av TuneUp, som er laget etter det nye kurskonseptet i forbindelse med revisjonene i 2003. Etter denne utprøvningsfasen vil styringsgruppen beslutte hvorvidt man ønsker å satse på oversettelse av kurset. LivingWorks i Canada satser også på å anvende nyvinninger innen teknologi for virtuell simulering i fremtiden, som gir store muligheter til å holde ferdighetene ved like etter kurset¹⁶.

Per i dag har ikke deltakerne som har gjennomført kurset i Norge fått et utstrakt og systematisk tilbud om vedlikeholdskurs av kurset Førstehjelp ved selvmordsfare. TuneUp har imidlertid blitt benyttet i noen tilfeller, men bruken av dette synes å være mer tilfeldig organisert. Som følge av at TuneUp kun eksisterer på engelsk, er det et spørsmål om hvor godt egnet dette kurset er for norske forhold.

Et relatert spørsmål til satsningen på vedlikeholdskurs er om det faktisk eksisterer et slikt behov, eller om førstehjelpskurset i seg selv er tilstrekkelig for å bevare kompetansen i en årrekke fremover. I

¹⁶ Ramsay, Richard, Suicidologi 2004: "Nye utviklingstrekk i opplæringsprogrammet Førstehjelp ved selvmordsfare"

spørreskjemaundersøkelsen spurte vi både kursledere og kursdeltakere om de opplever at det er et behov for vedlikeholdskurs for å vedlikeholde den tilegnede kompetansen.

Tabell 6.3: I hvilken grad mener du det er behov for vedlikeholdskurs eller oppfølgingskurs for kursdeltakere for å kunne vedlikeholde tilegnet kompetanse?

	Antall	Prosent
I høy grad	133	47,8%
I noen grad	124	44,6%
I liten grad	16	5,8%
Vet ikke	5	1,8%
Total	278	100,0%

Tabellen ovenfor indikerer at mer enn 90 % av kurslederne og kursdeltakerne opplever at det i høy grad eller noen grad er behov for et vedlikeholdskurs for kursdeltakere for å vedlikeholde kompetansen sin. Det er få som i liten grad synes at man har behov for dette. Dette behovet synes å reflekteres i neste tabell, hvor svært mange av kursdeltakerne svarer at de ville deltatt på et slikt kurs:

Tabell 6.4: Dersom du ble tilbudt et slikt oppfølgingskurs, hvor sannsynlig er det at du ville delta?

	Antall	Prosent
Helt sikkert	62	25,6%
Veldig sannsynlig	93	38,4%
Ganske sannsynlig	57	23,6%
Lite sannsynlig	19	7,9%
Ikke sannsynlig	5	2,1%
Vet ikke	6	2,5%
Total	242	100,0%

Tabell 6.4 viser at nær 90 % av kursdeltakerne enten helt sikkert, veldig sannsynlig eller ganske sannsynlig ville deltatt på et vedlikeholdskurs dersom de fikk et slikt tilbud. Det er dermed relativt få respondenter som opplever at dette ikke er spesielt interessant, eller ikke har en formening om de ville benyttet seg av tilbudet om vedlikeholdskurs.

De kvalitative intervjuene er imidlertid ikke like entydige som resultatene fra spørreskjemaundersøkelsen i forhold til behovet for vedlikeholdskurs. Kursdeltakerne har ikke overveid om de i høy grad har behov for et

vedlikeholdskurs, men flere av dem bemerker at en del av kunnskapen har forsvunnet siden det ikke er noe som praktiseres til daglig. Når det er en tid siden de deltok på kurs føler de seg mindre sikre på verktøyene de tilegnet seg. Flere av dem påpeker også at dersom man fikk tilbud om et slikt vedlikeholdskurs, ville det være mer aktuelt og relevant å delta enn å skulle ta initiativ til dette selv. De av kursdeltakerne som er mest positive til et vedlikeholdskurs sier at dette kunne la seg gjennomføre ved en dags kursdeltakelse eller lignende. I forlengelse av dette etterlyser noen av kursdeltakerne en eller annen form for oppfølging fra undervisningsprogrammet. Dette fremstår som et savn, da de ikke har hørt noe fra dem i etterkant. En form for nyhetsbrev foreslås fra dem som opplever mangel på oppfølging.

I de kvalitative intervjuene blant kurslederne gis det uttrykk for at det kan være et behov blant noen kursdeltakere å få tilbud om vedlikeholdskurs. Dette er likevel ikke noe de ser på som prekært og viktig, til tross for at noen deltakere har deltatt på kurset to ganger. Noen av kurslederne ser imidlertid at det kan være behov for å kommunisere med deltakerne etter endt kurs, noe som kan gjøres i form av å sende ut skriftlig materiell og lignende for å holde bevisstheten til kursdeltakerne ved like. I tillegg foreslås det å gjennomføre felles samlinger for deltakere som gjennomførte kurs for 2-3 år siden.

Veilederne har noe blandede synspunkter vedrørende vedlikeholdskurs i de kvalitative intervjuene. Noen av dem sier at de har fått tilbakemeldinger fra kursdeltakere om at de opplever et behov for vedlikeholdskurs. I følge flere av veilederne er hovedårsaken til at slike kurs ikke eksisterer, mangel på ressurser. Andre sier at de ikke har fått konkrete tilbakemeldinger om at det er behov blant kursdeltakere, og har dermed ikke like stort fokus på dette. En av veilederne kommenterer imidlertid at TuneUp utviklet av LivingWorks kunne fungert som et kort kurs for grupper som ikke har tid eller kapasitet til å gjennomføre et todagers Førstehjelpskurs ved selvmordsfare, som for eksempel ansatte i skolesektoren. Det skal imidlertid bemerkes i denne sammenheng at kurset *SafeTalk*, som beskrevet i innledningen, i større grad kan være et alternativ til kurset Førstehjelp ved selvmordsfare enn kurset TuneUp, som er et vedlikeholdskurs. Det har imidlertid blitt diskutert i undervisningsprogrammet om SafeTalk burde tilbys i tillegg til førstehjelpskurset.

På bakgrunn av resultatene fra spørreskjemaundersøkelsen og de kvalitative intervjuene med kursdeltakere, kursledere og veiledere ser Rambøll Management at det fremtrer noe blandede synspunkter om behov for vedlikeholdskurs blant disse aktørene. Kursdeltakerne er uten tvil den gruppen som opplever størst behov for vedlikeholdskurs, noe som bekreftes både i spørreskjemaundersøkelsen og i de kvalitative intervjuene. Sett i sammenheng med at kurset gjennomføres på kort tid, med intensiv intervensjonstrening, holdningsskapende arbeid og store mengder informasjon, tyder det på at dette opplevde behovet er reelt. Deltakerne skal være i stand til å formidle kunnskapen og kompetansen sin over tid til både kolleger og andre relevante aktører, og det er dermed sannsynlig at behovet for oppfriskning er til stede. Dette understøttes også av synspunktene til noen av deltakerne i de kvalitative intervjuene som deltok på kurs for en tid tilbake. De opplever at deler av kunnskapen forsvinner med tiden. De husker imidlertid best de praktiske øvelsene tillært gjennom rollespill, og hvordan man konkret skal handle i en akutt selvmordssituasjon.

Kurslederne og veilederne har ikke en like klar oppfatning av behov for vedlikeholdskurs som kursdeltakerne, men det er likevel vår vurdering at disse gruppene ser behovet til en viss grad og er positive til et slik kurs.

Samlet sett vurderer vi at et vedlikeholdskurs, i tråd med TuneUp, ville være et positivt element som oppfølging av kurset Førstehjelp ved selvmordsfare. Dette er særlig med tanke på at kursdeltakerne skal være i stand til å dele kompetansen sin, samt bidra til kompetanseheving i de enkelte tjenester og på systemnivå. I den forbindelse vurderer vi at det er nødvendig å tenke langsiktig i forhold til bevaring, spredning og oppdatering av kunnskap.

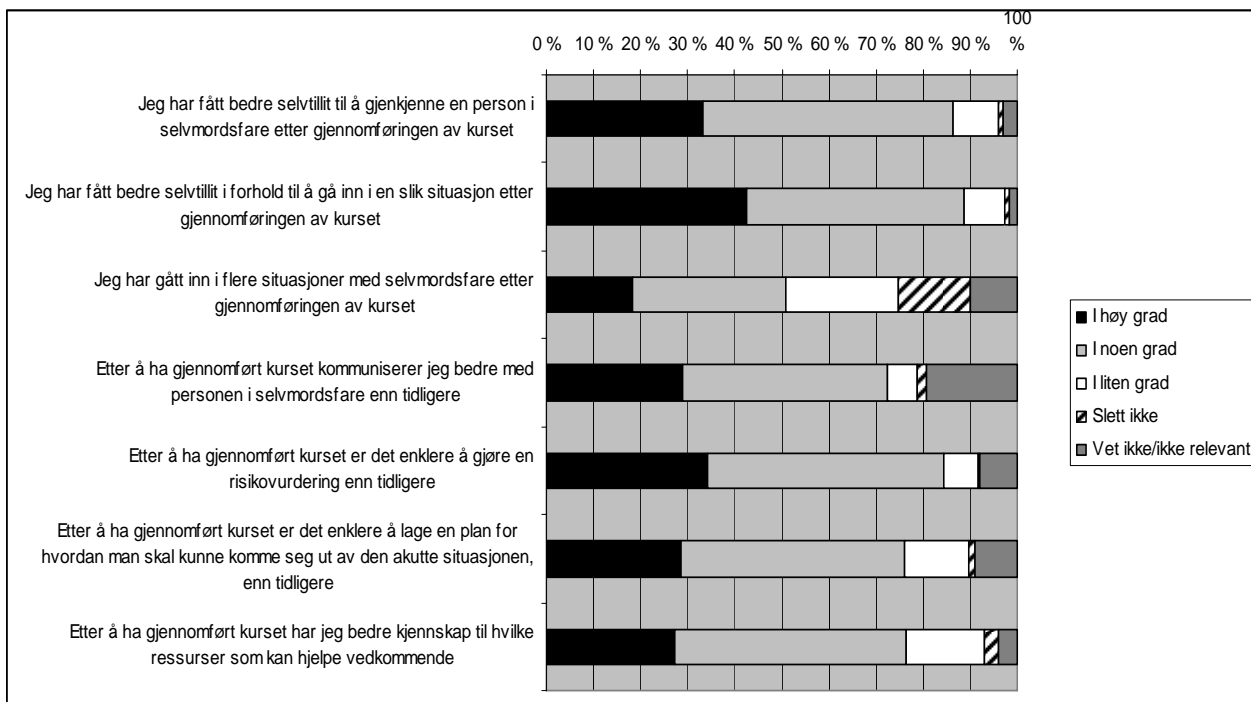
6.4 Kompetanseheving

Kompetanseheving er et selvskrevet element i undervisningsprogrammet Vivat og kurset Førstehjelp ved selvmordsfare. Som nevnt tidligere i rapporten skal kursdeltakelse bidra til å øke kunnskapen, ferdighetene og kompetansen til å agere i en akutt selvmordssituasjon, samt gi kunnskap om hvilke instanser og aktører man skal kontakte. Denne kompetansen er ment å skulle ha en overføringsverdi til andre, det være seg kolleger på den enkelte arbeidsplass, eller førstelinjen i systemet som helhet.

I forbindelse med førstehjelpskurset bes deltakerne om å fylle ut et evalueringsskjema for vurdering av kurset. Disse er ikke systematisert, men relevante aktører innen kursapparatet understreker at det generelt gis meget positive tilbakemeldinger fra deltakerne. Har så kursdeltakelse ført til at deltakerne har fått reell kunnskap og økt kompetanse om hvordan man skal handle i en akutt selvmordssituasjon?

For å avklare i hvilken grad deltakerne opplever utbytte av kurset, det vil si hvilken betydning deltakelsen har hatt for deres arbeid, har vi i spørreskjemaundersøkelsen fokusert på deltakernes vurdering av de ulike innholdsmessige målsetningene for førstehjelpskurset. I figur 6.2 er de enkelte innholdsmessige målsetninger oppført som utsagn. Respondentene har dermed kunnet vurdere i hvilken grad de enkelte delene ved førstehjelpskurset har hatt betydning for deres arbeid.

Figur 6.2: Hvilken betydning har deltakelse ved kurset Førstehjelp ved Selvmordsfare hatt for ditt arbeid?

Figuren ovenfor indikerer at kursdeltakerne generelt sett vurderer betydningen av kurset for eget arbeid som *positiv*, der mellom 70 % og 90 % svarer at det i høy eller noen grad har hatt betydning for deres arbeid. På et mer detaljert plan viser figuren at deltakerne spesielt opplever at de får bedre selvtillit til å gå inn i en situasjon med selvmordsfare etter at de har gjennomført kurset. Respondentene mener også i stor grad at de har fått bedre selvtillit til å gjenkjenne en person i selvmordsfare, og til å gjøre en enkel risikovurdering.

Det er ikke like positive vurderinger av hvorvidt respondentene i større grad har gått inn i situasjoner med selvmordstruede personer etter kursdeltakelsen. Dette trenger ikke ha noe med evnen til å agere og gjøre, der flere av respondentene som vist i kapittel 4 befinner seg i yrkesgrupper som ikke nødvendigvis blir stilt ovenfor slike situasjoner. I overkant av 70 % av respondentene opplever også at de i høy grad eller noen grad har bedre kjennskap til hvilke ressurser som kan hjelpe vedkommende.

I neste tabell får vi videre et inntrykk av om deltakelsen på kurs har hatt en betydning for deltakernes arbeidssituasjon, og om de alt i alt har fått bedre evne til å takle en situasjon med selvmordsfare.

Tabell 6.5: I hvilken grad har deltakelse ved kurset Førstehjelp ved selvmordsfare alt i alt vært en effektiv måte å forbedre dine evner til å kunne takle en situasjon med selvmordsfare?

	Antall	Prosent
I høy grad	126	52,1%
I noen grad	108	44,6%
I liten grad	6	2,5%
Vet ikke/ikke relevant	2	0,8%
Total	242	100,0%

Resultatene i tabell 6.5 indikerer at deltakerne i stor grad opplever førstehjelpskurset som en effektiv måte å forbedre sine evner til å kunne takle en situasjon med selvmordsfare. Over halvparten av respondentene svarer at kurset i høy grad har vært effektivt, og nærmere 45 % svarer at det i noen grad har vært effektivt. Det er få som opplever at kurset i liten grad har vært effektivt, eller som sier at dette spørsmålet ikke er relevant. I så måte er resultatene fra de to ovenstående tabellene svært positive.

De kvalitative intervjuene blant kursdeltakerne støtter i høy grad opp om resultatene fra spørreskjemaundersøkelsen. De fleste er svært positive til kurset, og opplever at det har vært effektivt for å takle selvmordssituasjoner. De føler seg tryggere og mer parat til å handle i en eventuell situasjon, samtidig som kurset har vært bevisstgjørende og holdningsskapende. Som nevnt tidligere vektlegges intervensjonsdelen av kurset, der de praktiske øvelsene fremheves som mest nyttige. Samlet sett opplever de fleste av kursdeltakerne at kompetansen deres har økt som følge av å ha deltatt på kurs. Det skal imidlertid i denne sammenheng kommenteres at noen av deltakerne opplever at kurset er noe elementært, jf diskusjonen omkring tverrfaglighet og faglig bakgrunn i avsnitt 6.2. Vi vil ikke gå nærmere inn på dette her, men bare nevne at noen av kursdeltakerne påpeker at det faglige nivået ikke er tilpasset deres utdanning og erfaring.

På bakgrunn av resultatene fra spørreskjemaundersøkelsen og de kvalitative intervjuene blant kursdeltakerne, vurderer Rambøll Management samlet sett at kurset Førstehjelp ved selvmordsfare bidrar til en *opplevd kompetanseheving* blant deltakerne. Det er imidlertid vanskelig å måle den reelle virkningen av kompetanseheving, men i følge deltakerne selv har kurset bidratt til at de er bedre rustet og har større kunnskap om hvordan de skal handle i selvmordssituasjoner. Dette gir gode indikasjoner på at deltakerne har fått økt kompetanse etter å ha deltatt på kurs. Vi vil komme nærmere inn på effekten av kurset Førstehjelp ved selvmordsfare i påfølgende kapittel.

7. Effekt av kursdeltakelsen

Med effekt menes først og fremst den virkning kursdeltakelsen har hatt for deltakernes kompetanse og evne til å intervensere ved akutt selvmordsfare, sett i sammenheng med tidspunktet for deltakelsen. Vi understreker her at det er snakk om deltakernes *opplevde effekt*, da man vanskelig kan måle hvilken effekt kursdeltakelsen har hatt i en situasjon der deltakeren utøver akutt selvmordsrådgivning.

Effekt av kursdeltakelsen mener vi at man skal kunne se på flere nivåer. Deltakelsen kan for eksempel ha en spesifikk læringsmessig effekt på målgruppen, det vil si at deltakerne får tilført en kompetanse som vedvarer over tid. En mer overordnet effekt av kursdeltakelsen kan være at deltakerne får styrket sitt tverrfaglige nettverk, hvilket er sentralt for om deltakerne etter å ha utøvet sine førstehjelpskunnskaper skal ha best mulig forutsetning for å vite hvem som eventuelt er rette behandlingsinstans. I en effektvurdering er det i tillegg viktig å se på hvorvidt deltakerne klarer å videreformidle den tilegnede kompetansen til kolleger og ledere. Dette vil til slutt kunne si noe om kurset Førstehjelp ved selvmordsfare bidrar til kompetanseheving på systemnivå, både i første- og andrelinjetjenesten. Med dette menes en mer generell kompetanseheving av førstehjelpskunnskaper ved selvmordsfare i tjenesteapparatet.

Vi har valgt å strukturere dette kapittelet etter et tidsmessig perspektiv. Innledningsvis vil vi diskutere effekt i forhold til tverrfaglig samarbeid og nettverksbygging som følge av deltakelsen. Deretter vil vi diskutere hvilken overføringsverdi deltakelsen har for arbeidsplassen, det vil si kompetanseheving for arbeidsplassen som helhet. Videre vil vi se nærmere på deltakernes opplevde effekt i forhold til et kortsiktig og langsiktig perspektiv. Avslutningsvis vil vi se på i hvilken grad kursdeltakelsen fører til kompetanseheving for tjenesteapparatet på systemnivå.

7.1 Tverrfaglig samarbeid og nettverksbygging

Effekt kan forstås på flere måter, og handler nødvendigvis ikke bare om deltakernes evne til å intervensere ved selvmordsfare. En effekt av kursdeltakelsen kan være styrket tverrfaglig samarbeid, der flere faggrupper kommer sammen med ulike erfaringer og ulike perspektiver på det selvmordsforebyggende arbeidet. Ikke minst vil en mulig effekt være å etablere et bredere nettverk av relevante fagpersoner både utenfor og innenfor sin egen fagkrets. Dette er vesentlig med tanke på at kurset kun er beregnet som et førstehjelpskurs og at den selvmordstruede krever relevant spesialistbehandling i etterkant av den akutte situasjonen. Dette er i tråd med kursets innhold, der den siste delen av kurset nettopp fokuserer på verdien av koordinering og samarbeid på lokalplanet.

For å se nærmere på dette temaet har vi først spurt deltakerne om de har fått større kunnskap og forståelse for hvordan andre faggrupper arbeider med personer i selvmordsfare. Tabell 7.1 viser disse resultatene.

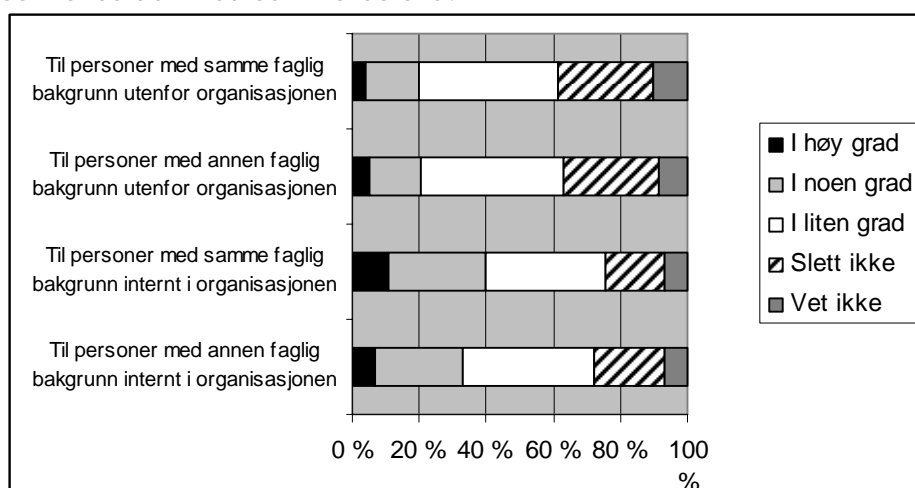
Tabell 7.1: I hvilken grad har deltakelse ved kurset Førstehjelp ved selvmordsfare gitt deg større kunnskap og forståelse for hvordan andre faggrupper arbeider med personer i selvmordsfare?

	Antall	Prosent
I høy grad	41	16,9%
I noen grad	150	62,0%
I liten grad	48	19,8%
Vet ikke	3	1,2%
Total	242	100,0%

Tabell 7.1 indikerer at majoriteten kun i noen grad har fått større kunnskap og forståelse for hvordan andre faggrupper arbeider med selvmordsfare. Det er flere som vurderer at de i liten grad har fått større kunnskap og forståelse enn de som vurderer at de i høy grad har fått større kunnskap og forståelse. Der det er en målsetning for førstehjelpskurset at deltakerne skal bli kjent med tilgjengelige ressurser for oppfølging av den selvmordstruede er dette noe oppsiktsvekkende.

Videre har deltakerne blitt spurt om deres deltakelse har styrket deres nettverk med andre personer som arbeider med selvmordsfare. Figur 7.1 viser disse resultatene.

Figur 7.1: Har gjennomføringen av kurset Førstehjelp ved selvmordsfare bidratt til å styrke ditt nettverk med andre personer som arbeider med selvmordsfare?

Figur 7.1 viser at deltakerne kun i begrenset omfang styrker sitt nettverk innen selvmordsforebygging gjennom deltakelse ved kurset Førstehjelpskurs ved selvmordsfare. Naturlig nok styrkes nettverket i større grad internt på arbeidsplassen enn eksternt, selv der deltakerne har samme faglige bakgrunn.

De av kursdeltakerne som i de kvalitative intervjuene har svart at de har knyttet kontakter i andre yrkesgrupper, fremhever dette som viktig. De mener det har gjort det enklere for dem å ta kontakt når det er behov for det. Dette viser at dersom premissene er til stede, kan nettverksbygging ha en sentral betydning for møtet med selvmordstruede personer.

Argumentet om at deltakerne primært bygger nettverk internt i organisasjonen støttes av intervjuer med utvalgte kursledere, som fremhever at spesielt kurs som holdes på kursleders egen arbeidsplass bidrar til samarbeid på tvers av faggrupper. Arrangering av kurs på kursleders egen arbeidsplass styrker ofte rekrutteringen fra samme institusjon, og fremmer derfor i større grad samarbeid på tvers av faggrupper. Førstehjelpskurset bidrar dermed til å styrke mulighetene særlig for tverrfaglig samarbeid internt i organisasjonen.

I de kvalitative intervjuene blant arbeidsgivere, fremkommer det at de har liten formening om samarbeidet med andre yrkesgrupper har blitt bedre som følge av de ansattes deltakelse ved kurset Førstehjelp ved selvmordsfare.

Kvalitative intervjuer med kursledere fremhever at kurslederne bruker nettverket i egen rolle på arbeidsplassen. For kurslederne har deres rolle som kursledere verdifull betydning for deres arbeid utenfor undervisningsprogrammet. Kurslederne opplever at kurslederrollen bidrar til å fremme samarbeid både internt og eksternt mellom aktører innenfor selvmordsforebygging, det være seg om aktørene har samme faglige bakgrunn eller ikke. De kan for eksempel knytte verdifull kontakt med personer innenfor andre deler av første- og andrelinjen. Dette må kunne anses som en effekt av kursvirksomheten.

Kvalitative intervjuer med både kursledere og aktører innenfor kursapparatet avdekket at nettverksbygging ikke alltid er like prioritert, og dette skyldes mangel på tid. En av kurslederne fremhever at nettverkseffekten ville kunne forsterkes dersom det hadde vært tid og rom for å bygge nettverk deltakerne mellom. Flere av veilederne fremhever i de kvalitative intervjuene at de formelle kanalene mangler for at deltakerne skal kunne ha kontakt i etterkant av kursene. En av veilederne nevner i den sammenheng at det beste er om deltakerne kommer fra samme kommune, men fra ulike sektorer, slik at avstanden er kort.

Årsaken til at figur 7.1 ikke nødvendigvis gir så positive signaler på om styrkede nettverk kan regnes som en effekt av kursvirksomheten, kan dermed relateres til at det ikke prioriteres i stor nok grad ved avslutningen av kurset.

7.2 Overføringsverdi

Sentralt for effektspørsmålet er en diskusjon om hvorvidt deltakernes tilegnede kompetanse gjennom kurset Førstehjelp ved selvmordsfare overføres til arbeidsplassen som helhet. Dette inkluderer både kolleger og ledere. Overføring av kompetanse er en forutsetning for en kompetanseheving for tjenesteapparatet på systemnivå.

Vi har stilt spørsmål til kursdeltakerne som kan relateres til temaet overføringsverdi. I tabell 7.2 viser vi andelen deltakere som har gjennomført konkrete aktiviteter for å videreformidle erfaringer fra kurset.

Tabell 7.2: Etter å ha deltatt på kurset Førstehjelp ved selvmordsfare, har du gjennomført noen av disse aktivitetene for å videreformidle erfaringer fra kurset?

	Antall	Prosent
1. Veiledet og gitt gode råd til kolleger om forhold vedr. selvmordsfare	137	56,6%
2. Skrevet artikkel til fagblad om forhold vedr. selvmordsfare		
3. Laget annen skriftlig oppsamling av erfaringene fra kurset	14	5,8%
4. På annet vis gjort en aktiv innsats for at videreformidle erfaringer fra kurset. Hva:	57	23,6%
5. Vet ikke	68	28,1%
Total	242	100,0%

Her gjør vi oppmerksom på at den totale prosenten overskrider 100 % da respondentene har hatt anledning til å gi flere svar. Tabell 7.2 viser at godt over halvparten har veiledet og gitt gode råd til kolleger om forhold vedrørende selvmordsfare. Dette indikerer en viss form for overføringsverdi av kompetansen deltakerne har tilegnet seg for arbeidsplassen. En veileder fremhever i et kvalitativt intervju at mulighet for å dele sin tilegnede kompetanse styrkes dersom det er flere fra samme arbeidsplass som deltar på kurset.

I de kvalitative intervjuene med arbeidsgiverne kom det fram at de ikke sitter igjen med noe spesielt inntrykk av de ansattes kursdeltakelse annet enn at tilbakemeldingene har vært gode. De fleste mener at kursdeltakelsen har medført en forbedring av arbeidet med selvmordsforebygging på arbeidsplassen, men har vanskelig for å være mer konkrete. En av arbeidsgiverinformantene formulerer det slik. "Siden kurset er bra på individuelt plan er det sikkert godt for arbeidsplassen". Noen av arbeidsgiverne fremhever også at mindre arbeidsplasser har en klar fordel av å sende noen av de ansatte på kurs, da "det i det minste er noen som kan hanskens med problemet når det oppstår" og at det gir en trygghet for arbeidsplassen.

I de kvalitative intervjuene med kursdeltakerne ble det klart at de fleste opplever en overføringsverdi ikke nødvendigvis til andre kolleger, men til

andre situasjoner der det er viktig med samtale. Slik sett anses kurset Førstehjelp ved selvmordsfare som et viktig redskap også for andre situasjoner. Det at tilnærmingen er så konkret fremheves som viktig, og styrker spesielt deltakernes kommunikative evner. Dette er ikke nødvendigvis noe arbeidsgiver merker seg som en effekt av at den ansatte har deltatt på førstehjelpskurs. Arbeidsgivernes vurdering av overføringsverdien bekrefter at kurset ikke kan erstatte ansvaret for å organisere en strukturert lokal veiledning og internundervisning.

Etter å ha gjennomført kvalitative intervjuer med både veiledere, kursledere, kursdeltakere og deres arbeidsgivere ble det imidlertid klart at kursets praktiske profil vanskeliggjør en slik overføring av kompetanse. Kurset har først og fremst til hensikt å drive ferdighetstrening, og dette er vanskelig å formidle til personer som ikke har deltatt på kurs og gjennomgått de samme øvelsene selv. En kursleder understreker dette med at det å fortelle om noe ikke kan måle seg med den sterke opplevelsen det er å delta i rollespill og intervensjoner i praksis.

Det er ingen åpenbar overføringsverdi av å delta på kurset Førstehjelp ved selvmordsfare. I sammenheng med dette argumentet har vi sett nærmere på i hvilken grad selvmordsfare får et større fokus som tema på arbeidsplassen etter at ansatte har vært på kurs. Tabell 7.3 viser i hvilken grad kursdeltakerne opplever et slikt økt fokus.

Tabell 7.3: I hvilken grad har du opplevd et større fokus på selvmordsfare på arbeidsplassen etter gjennomført kurs?

	Antall	Prosent
I høy grad	20	8,3%
I noen grad	99	41,1%
I liten grad	73	30,3%
Slett ikke	24	10,0%
Vet ikke	25	10,4%
Total	241	100,0%

Tabell 7.3 viser at under 10 % mener at de i høy grad har opplevd et større fokus på selvmordsfare. Det er imidlertid så mange som over 40 % som mener at det bare i noen grad har satt fokus på selvmordsfare på arbeidsplassen. Det vil dermed si at halvparten av respondentene har opplevd et større fokus på selvmordsfare på arbeidsplassen etter at de har deltatt på kurs. På den andre siden er det kun 10 % som sier at de *slett ikke* har opplevd et større fokus.

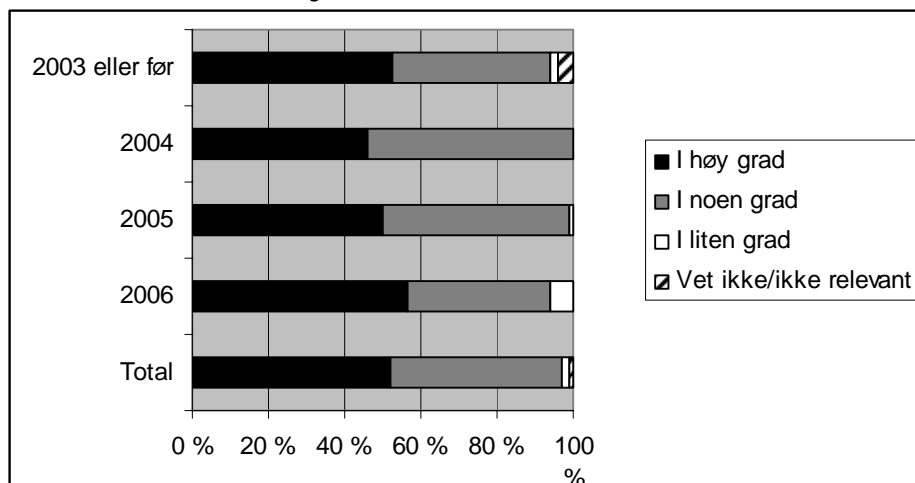
Dermed kan vi konkludere med at det er liten åpenbar overføringsverdi av kompetansen deltakerne får ved å delta på førstehjelpskurset, på bakgrunn av at kurset primært handler om ferdighetstrening av deltakerne. Det settes imidlertid et større fokus på selvmordsfare på arbeidsplassen ved å sende ansatte på kurs. Dette må kunne anses som en effekt av kursdeltakelsen.

7.3 Kortsiktig og langsiktig effekt

Effekt er tidligere definert som deltakernes kompetanse og evne til å intervensere ved akutt selvmordsfare, sett i sammenheng med tidspunktet for deltakelsen. Etter innledende intervjuer ble det klart at deltakere som hadde deltatt på kurs før 2003 hadde liten formening om hvilken effekt kurset hadde hatt for deres arbeid, hvilket gjenspeiles i den lave svarprosenten fra deltakere fra undervisningsprogrammets første år. Dette anses som et funn i seg selv, og styrker argumentet om behovet for vedlikeholdskurs for å holde bevissthet og kompetanse ved like.

I spørreskjemaundersøkelsen ble kursdeltakerne spurt om deres deltakelse har vært en effektiv måte å forbedre deres evne til å intervensere ved selvmordsfare. Figur 7.2 gjenspeiler disse resultatene, fordelt på tidspunktet for deltakelsen. Av ovennevnte grunner er ikke deltakelse før 2003 spesifisert.

Figur 7.2: I hvilken grad har deltakelse ved kurset Førstehjelp ved selvmordsfare alt i alt vært en effektiv måte å forbedre dine evner til å kunne takle en situasjon med selvmordsfare?

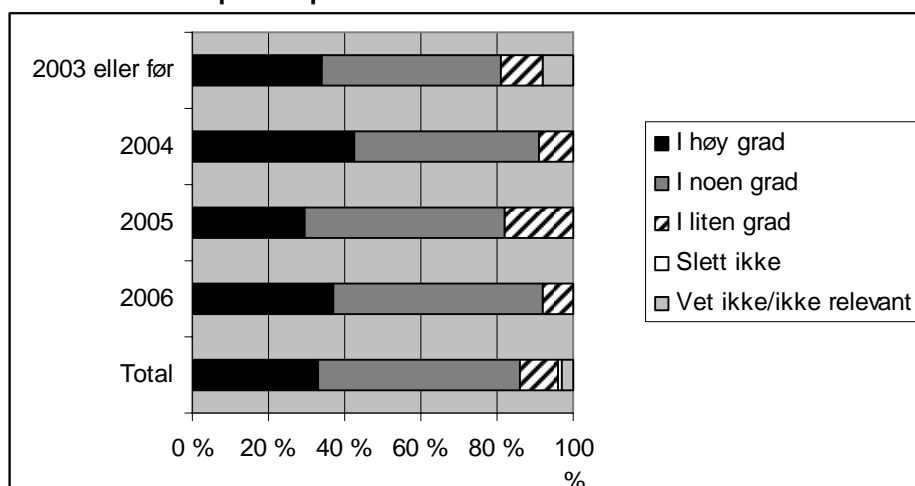

Figur 7.2 viser at det er ikke store forskjeller i respondentenes vurderinger fra de ulike tidspunktene for deltakelse. Dette betyr at selv om det kan være opptil 4 år eller mer siden personen deltok på kurset Førstehjelp ved selvmordsfare, anser rundt halvparten av respondentene at kurset *i høy grad* var en effektiv måte å forbedre deres evner til å intervensere ved selvmordsfare.

Figuren viser en nedgang fra 2003 til 2004 i andelen respondenter som *i høy grad* vurderer kursdeltakelsen som en effektiv måte å forbedre evne til å intervensere ved selvmordsfare. Dette kan relateres til utfordringer knyttet til å implementere et nytt revidert undervisningsmateriale i forbindelse med endringer i materiale hos LivingWorks sentralt. Spørreskjemaundersøkelsen underbygger dette, der nærmere halvparten av kurslederne har svart at de synes det var *litt* eller *veldig vanskelig* å tilpasse seg den reviderte modellen for undervisningsopplegget. Som tidligere nevnt i kapittel 4.4 vurderer samtidig de kurslederne som har undervist siden før implementeringen av det reviderte materialet at det nye materialet i stor grad fungerer bra. Nedgangen i 2004 kan dermed relateres til en tilvenningsperiode for kursledere for å fortroliggjøre seg med revidert kursmateriale.

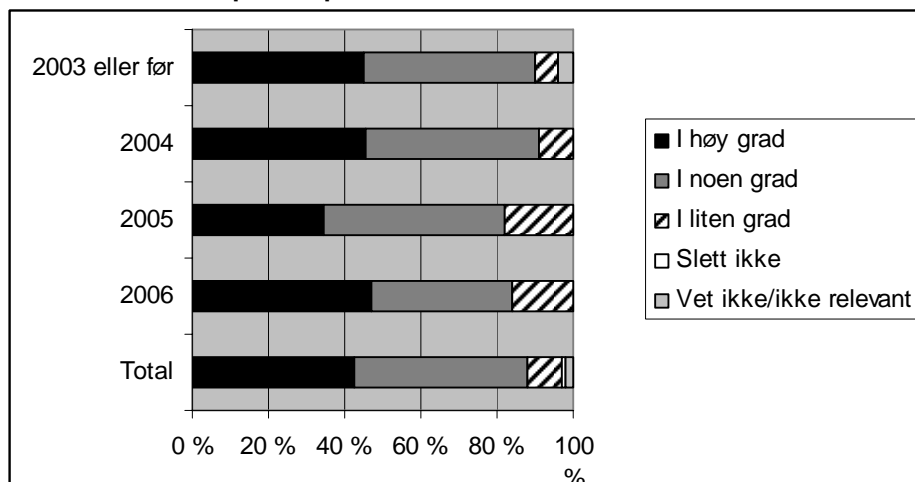
I kapittel 6.4 diskuteres kompetanseheving for kursdeltakere generelt under figur 6.2. Vi har sett nærmere på hva kursdeltakerne mener har gitt dem størst utbytte, og hvordan deres vurderinger eventuelt endres over tid. Figur 7.3-7.5 viser disse resultatene.

Figur 7.3: Hvilken betydning har deltakelse ved kurset Førstehjelp ved selvmordsfare hatt for ditt arbeid? Jeg har fått bedre selvtillit til å gjenkjenne en person i selvmordsfare etter gjennomføringen av kurset – fordelt på tidspunkt for deltakelse

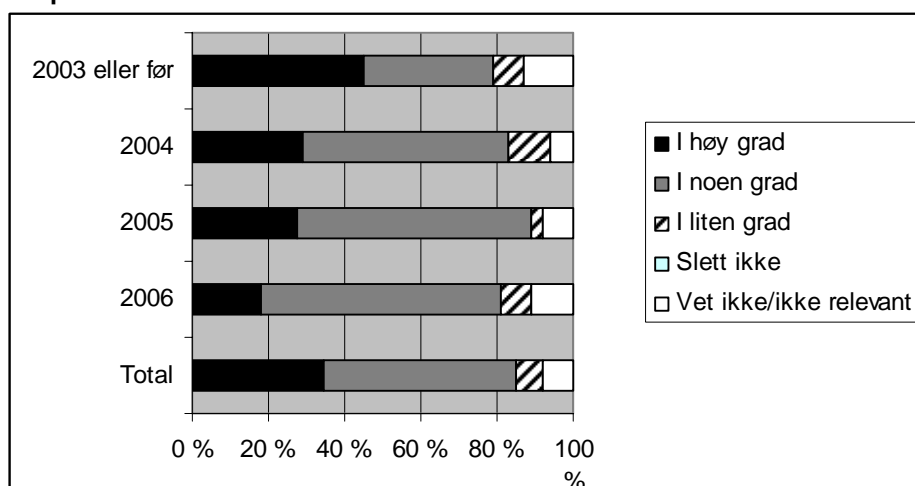
Generelt sett gir deltakerne meget positive tilbakemeldinger. Figur 7.3 viser at over 80 % av respondentene *i høy grad* eller *i noen grad* vurderer at de har fått bedre selvtillit til å gjenkjenne en person i selvmordsfare etter gjennomføringen av kurset. Figuren viser videre at det ikke nødvendigvis er noen logisk sammenheng mellom tidspunktet for kursdeltakelsen og deltakerens utbytte i form av selvtillit til å gjenkjenne en person i selvmordsfare. Det er imidlertid interessant å se at det er flere respondenter som deltok på kurs i 2004 som svarer at de *i høy* eller *noen grad* er enige i utsagnet enn respondenter i 2006. Det er samtidig verdt å fremheve en tilbakegang i positive svar fra deltakere som deltok i 2005.

Figur 7.4: Hvilken betydning har deltakelse ved kurset Førstehjelp ved selvmordsfare hatt for ditt arbeid? "Jeg har fått bedre selvtillit i forhold til å gå inn i en slik situasjon etter gjennomføringen av kurset" – fordelt på tidspunkt for deltakelse

I forlengelse av forrige figur er resultatene her også positive. Figur 7.4 viser at deltakernes selvtillit i forhold til å gå inn i en situasjon med selvmordsfare er mer stabil enn deres selvtillit til å gjenkjenne en person i selvmordsfare. Det er også flere respondenter som her svarer at de *i høy grad* har fått bedre selvtillit til å gå inn i en situasjon med selvmordsfare. Det er denne delen av kurset som viser seg å ha størst betydning både for deltakernes kompetanseheving og for en mer langsiktig effekt av kursdeltakelsen. Det er imidlertid verdt å fremheve at vi ser samme tilbakegang i andelen positive vurderinger fra respondenter som deltok på kurs i 2005.

Figur 7.5: Hvilken betydning har deltakelse ved kurset Førstehjelp ved selvmordsfare hatt for ditt arbeid? Etter å ha gjennomført kurset er det enklere å gjøre en risikovurdering enn tidligere – fordelt på tidspunkt for deltakelse

Figur 7.5 viser at deltakernes vurdering av hvorvidt det er enklere å gjøre en risikovurdering enn tidligere faktisk avtar jo kortere det er siden de deltok på kurs. Resultatene er her mindre positive enn de to ovennevnte figurer. Dette kan relateres til de endringer som ble innført med det reviderte materialet i

januar 2004, der man gikk til dels vekk fra risikovurdering og over til ferdighetstrening i form av rollespill og andre praktiske øvelser¹⁷. Resultatene fra spørreskjemaundersøkelsen har vist at deltakerne vurderer effekten av kursdeltakelsen som positiv. I noen tilfeller er det så mange som nærmere halvparten av respondentene som vurderer at deltakelsen *i høy grad* har hatt en effekt. Det virker heller ikke som om denne vurderingen endres med tiden.

UNNs representant i styringsgruppen har også ansvar for medisinerstudentenes praksisundervisning i psykiatri og har selv jobbet med studentenes vurdering av førstehjelpskurset, i tillegg til egen forskning på unge legers erfaringer med suicidale pasienter¹⁸. I et kvalitativt intervju fremhever hun at hun i sin forskning har merket seg at studenter som nå er ferdig og innehar legestillinger generelt sett vurderer sin deltakelse ved førstehjelpskurset som viktig. Det er en kompetanse de fortsatt innehar og har hatt bruk for i sitt yrke. Førstehjelpskurset er her sett i sammenheng med studentenes hele praksisperiode, og forfatteren fremhever at det er mange som husker og fremhever kursets viktighet.

Resultatene står imidlertid i motsetning til tidligere funn om at deltakere fra før 2003 har liten formening om effekten av kursdeltakelsen, hvilket understøttes av den lave svarprosenten fra disse årene. Det skal imidlertid understrekes at svarprosenten kan forklares ved at deltakerne siden tidspunktet for deltakelsen kan ha skiftet arbeidsplass, og at det ikke har vært mulig å identifisere denne. Dette beskrives utfyllende i rapportens metodevedlegg.

Resultatene skiller seg også fra tidligere nevnte behov for vedlikeholdskurs. Med et definert behov for vedlikeholdskurs skulle man forvente at effekten i større grad ville avta over tid. Behovet for vedlikeholdskurs henger imidlertid sammen med at kurset primært handler om ferdighetstrening, og at ferdigheter må praktiseres dersom man skal opprettholde dem. De kvalitative intervjuene med både kursdeltakere, kursleder og aktører innenfor kursapparatet fremhevet at kursets tverrfaglige og brede målgruppe ofte medfører at deltakerne ikke nødvendigvis praktiserer kompetansen de har tilegnet seg. Vi understreker derfor betydningen av vedlikeholdskurs for at deltakerne skal kunne opprettholde, og kanskje videreutvikle, evnen til å gjenkjenne og intervensere ved selvmordsfare.

7.4 Kompetanseheving for tjenesteapparatet på systemnivå

Hvorvidt kursdeltakelsen medfører en kompetanseheving for tjenesteapparatet på systemnivå er et sentralt evalueringsspørsmål. Dette innebærer en vurdering av i hvilken grad kompetansen deltakerne tilegner seg integreres i første- og andrelinjetjenestens praksis ved akutt selvmordsfare på et mer generelt plan.

Her er det viktig å ha i mente at kurset primært dreier seg om ferdighetstrening, og at dette ikke gir noen åpenbar overføringsverdi for arbeidsplassen. En klar tilbakemelding i intervjuene, både med kursdeltakere, arbeidsgivere og veiledere, er at deltakerne har størst utbytte av de praktiske øvelsene kurset tilbyr, og at dette er vanskelig å formidle til

¹⁷ Ramsay, Richard (2004): "Nye utviklingstrekk I opplæringsprogrammet *Førstehjelp ved selvmordsfare*", oversatt av Kari Helene Vestvik, *Suicidologi*, årg. 9 nr. 3, s. 10-12

¹⁸ Høifødt, Tordis Sørensen og Talseth, Anne Grethe: "Dealing with suicidal patients – a challenging task: a qualitative study of young physicians' experiences", *BMC Medical Education*, 2006 6:44

personer som ikke har deltatt på kurs. Dette er på den ene siden en begrensning ved kursets profil, men vurderes samtidig som en klar styrke av alle de involverte.

I de kvalitative intervjuene fremhevet både aktører innenfor kursapparatet og fagpersoner innen selvmordsforebygging at det er utfordringer knyttet til å oppnå kompetanseheving på systemnivå. Kurset retter seg gjerne mot ansatte på lavere nivå i organisasjonen, slik det er fremstilt i kapittel 4.3. Dette påvirker overføringsverdien for arbeidsplassen. En kursleder fremhever i kvalitativt intervju at det handler om beslutningsmyndighet. Kursdeltakere uten beslutningsmyndighet på arbeidsplassen kan vanskelig overføre sin kompetanse til noen med beslutningsmyndighet.

I den grad kompetansen ikke spres til alle relevante aktører i systemet kan man heller ikke snakke om kompetanseheving på systemnivå. Dette anses ikke nødvendigvis som en svakhet ved førstehjelpskurset. Undervisningsprogrammet har et begrenset siktemål: å drive ferdighetstrening. Målsetningen er å styrke førstehjelpskunnskap ved selvmordsfare på tvers av faggrupper og klinisk erfaring. Med en slik bred rekrutteringsprofil bidrar ikke nødvendigvis undervisningsprogrammet til kompetanseheving på systemnivå, men førstehjelpskurset bidrar til at den nødvendige kompetansen er tilgjengelig i flere og flere miljøer og sektorer.

8. Referanseliste

Agenda Utredning og Utvikling: *Handlingsplan mot selvmord – Sluttrapport fra evalueringen, 2000*

Brekke, Hanna Guro (2006): "Hva motiverer deg til å fortsette som kursleder i Vivat?", *Suicidologi*, årg. 11 nr 2

Høifødt, Tordis Sørensen og Talseth, Anne Grethe (2006): "Dealing with suicidal patients – a challenging task: a qualitative study of young physicians' experiences", *BMC Medical Education*, nr. 6:44

Ramsay, Richard (2004). "Nye utviklingstrekk i opplæringsprogrammet *Førstehjelp ved selvmordsfare.*" *Suicidologi*, årg. 8, nr 3, s. 10-12

Silvola, Kirsti (2000): "Vivat – Førstehjelp ved selvmordsfare", *Suicidologi*, årg. 5, nr 3, s.15

Sosial- og Helsedirektoratet: *Tiltak mot selvmord 2000-2002 – Sluttrapport*, I5-1152, 2004

Svanøe, K.L. (2006): "Fra LIVINGWORKS til VIVAT: en metamorfose", *Embla. Fagtidsskrift for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere*, årg. 10, nr 2, s. 26-30

Statens Helsetilsyn: *Handlingsplan mot selvmord – sluttrapport*, IK-2720, 2000

Undervisningsprogrammet Vivats virksomhetsplan for 2007

<http://www.volven.no/index.asp>

Vedlegg A: Evalueringsmetode og –aktiviteter

I dette vedlegget gis en kort beskrivelse av hvordan evalueringen er gjennomført. Dels utdypes sammenhengen mellom evalueringens temaer og kravspesifikasjon fra Sosial- og helsedirektoratet, og dels beskrives de aktivitetene som har blitt gjennomført i de ulike faser av evalueringen.

Evalueringstemaer	Kravspesifikasjon fra Sosial- og helsedirektoratet
Organisering og forankring	<p>Organisering og forankring:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ressursbruk • Tilgjengelighet • Faglig utvikling • Faglig ståsted ift praksis- og forskningsmiljøene <p>Tverrfaglighet/rekruttering: Bredde i kursdeltakelsen iht målsetning om tverrfaglig profil</p>
Undervisningsprogrammets kursmodell	<p>Metode: Evalueringen skal konkludere mht om kursvirksomhetens "to-trinnsmodell" er hensiktsmessig</p>
Innhold og omfang	<p>Innhold og omfang:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Faglig innhold iht intensjon • Ift tverrfaglig deltakergruppe • Evt. behov for vedlikeholdskurs <p>Kompetanseheving:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hvordan kurset kommer tjenestene til nytte • Integreres kompetansen i tjenesten <p>Tverrfaglighet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hensiktsmessighet for kurset tverrfaglig profil mot andre utdanningstilbud
Effekt	<p>Effekt:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Langsiktig effekt • Kortsiktig effekt <p>Kompetanseheving:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Overføringsverdi for kolleger og ledere • Kompetanseheving på systemnivå

Gjennomføring av evalueringens forskjellige faser

Evalueringen av undervisningsprogrammet Vivat har blitt gjennomført i perioden august 2006- januar 2007 og omfattet følgende faser:

- Fase 1: Foranalyse

- Fase 2: Breddeundersøkelse
- Fase 3: Dybdeundersøkelse
- Fase 4: Integrert analyse og rapportering

Innledningsvis vil vi bemerke at det er et grunnleggende prinsipp i vårt evalueringsdesign å generere kunnskap slik at den kunnskap som er innhentet i hver enkelt fase, kan bidra til å stille mer nyanserte og presise spørsmål og skape bedre forståelse for data som allerede er innhentet. Det er altså snakk om en kontinuerlig spiralbevegelse hvor den totale kunnskapen løpende forbedres i lyset av nye data.

Foranalyse (fase 1)

For å kvalifisere vår bakgrunnsforståelse av undervisningsprogrammet Vivat, har vi i forbindelse med foranalysen gjennomført eksplorative intervju med følgende personer, fordelt på henholdsvis det administrative og faglige nivå:

Det administrative nivå:

- Inger Torgunn Risberg, repr. oppdragsgiver Sosial- og Helsedirektoratet, avdeling for psykisk helse.
- Harriet Johansen, konsulent undervisningsprogrammet Vivat

Faglige nivå:

- Hans Lander, leder for undervisningsprogrammet Vivat og medl. i Vivats fagråd. Permisjon fra lederstilling ved Senter for forebygging av selvmord ved Universitetssykehuset i Nord-Norge.
- Dag Willy Tallaksen, lektor ved Høgskolen i Akershus (psykiatrisk sykepleie). Regional veileder i helseregion Øst/medl. i Vivats teamledergruppe.
- Henning Herrestad, førsteamanuensis dr. philos, konst. leder ved Seksjon for selvmordsforskning og –forebygging (SSFF), Universitetet i Oslo. Representer det nasjonale SSFF i Vivats styringsgruppe.

Følgende dokumenter har blitt gjennomgått:

Det overordnede strategiske nivå

- Prosjektplan og handlingsplan mot selvmord 1994-98, Statens Helsetilsyn 4-95
- Handlingsplan mot selvmord- sluttrapport, Statens Helsetilsyn 3-2000
- Handlingsplan mot selvmord, sluttrapport fra evalueringen. Agenda utredning og utvikling AS 2000
- Sørås, Irene (2000): "Handlingsplan mot selvmord- hva viser evalueringen?", *Suicidologi*, nr. 3 årg. 5
- Tiltak mot selvmord 2000-02, *Suicidologi* suppl. 2000, 5. årgang

På programnivå

- "Does ASIST work?" , www.livingworks.net
- Ramsay, Richard (2004): "Nye utviklingstrekk I opplæringsprogrammet *Førstehjelp ved selvmordsfare*", oversatt av Kari Helene Vestvik, *Suicidologi*, årg. 9 nr. 3, s. 10-12

- o Svanøe, K.L. (2006): "Fra LIVINGWORKS til VIVAT: en metamorfose" *Embla. Fagtidsskrift for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere*, årg. 10 nr. 2, s. 26-30
- o Ånestad, Torill (2004): "Undervisningsprogrammet *Vivat*: foran veivalg?" *Suicidologi*, årg. 9 nr. 3, s. 9
- o Silvola, Kirsti et al (2003): "Kurset Førstehjelp ved Selvmordsfare", *Tidsskriftet den Norske Lægeforening*, nr.16, 123: 2281-3
- o Guttormsen et al (2003): "Førstehjelp ved selvmordsfare- en evaluering", *Tidsskriftet den Norske Lægeforening*, nr.16, 123: 2284-6
- o Brekke, Hanna Guro (2006): "Hva motiverer deg til å fortsette som kursleder i Vivat?" *Suicidologi*, årg. 11 nr 2, s. 14

I tillegg er det gjennomgått årsrapporter for undervisningsprogrammet Vivat i perioden 2001-2005, regnskap for 2005, samt korrespondanse mellom undervisningsprogrammet Vivats administrasjon og Sosial- og helsedirektoratet.

Breddeanalyse (spørreundersøkelse) (fase 2)

Spørreskjemaundersøkelsen er gjennomført med tilfeldig uttrukne stikkprøver blant deltakerne fra de ulike helseregionene, samt alle aktive kursledere i organisasjonen.

Opprinnelig var det avtalt at et utvalg av tidligere kursdeltakeres arbeidsgivere skulle være en del av målgruppen for breddeanalysen. Etter prosjektets innledende fase ble det klart for oss at det ikke nødvendigvis var så fruktbart å stille spørsmål til arbeidsgiver i breddeanalysen, da vi fikk klare tilbakemeldinger om at kursets overføringsverdi er begrenset. Dette skyldes kursets praktiske tilnæringsmåte, slik at kursdeltakers omgivelser nødvendigvis ikke kan integrere en kompetanse basert i så stor grad på trening gjennom rollespill og erfaringsutveksling.

Eventuelle perspektiver fra arbeidsgivers vinkel er derfor fanget opp i de kvalitative intervjuene, der det har vært rom for mer inngående spørsmål om arbeidsgivers oppfatning av ansattes kursdeltakelse.

Utvalg av kandidater for deltakelse i spørreskjemaundersøkelsen er trukket ut på bakgrunn av opplysningene om samtlige deltakere og kursledere som er innhentet fra undervisningsprogrammets administrasjon.

Metodisk ble breddeanalysen stilt overfor en del utfordringer. Ved nærmere granskning viste det seg at lister over kursdeltakere på de enkelte kursene til tider var mangelfulle eller ikke-eksisterende. Kvaliteten på kontaktdataene for respondentbasen som ble etablert i forbindelse med utsendelse av spørreskjemaundersøkelsen ble derfor ikke optimal. Lokalisering av tidligere kursdeltakere på bakgrunn av mangelfulle opplysninger har vært en utfordrende prosess, uten høy garanti for den endelige kvaliteten på respondentdatabasen.

Etter møte med Sosial- og helsedirektoratet i oktober 2006 ble det avtalt å identifisere 5-600 tidligere kursdeltakere spredt over de ulike år og helseregioner.

Optimalt sett skal uttrekningen og størrelsen på stikkprøvene bidra til å oppfylle de kvalitetskravene vi har stilt for spørreundersøkelsen:

- mulighet for å lage tverrgående sammenlikninger, som for deltakertidspunkt og opplevd effekt
- mulighet for å kunne avdekke evt. ulik effekt av kursdeltakelsen for de ulike fagmiljøer, tjenestesteder, geografi og arrangører og lignende.

Dette er bare delvis oppnådd.

Undersøkelsens datamateriale

Evalueringen av undervisningsprogrammet Vivat foregikk som nevnt via en spørreskjemaundersøkelse blant tidligere deltakere og ledere på kurset.

Undersøkelsens konklusjoner baserer seg på i alt 285 innsamlede spørreskjemaer.

Datainnsamling

Datainnsamlingen er gjennomført i perioden 8/11 2006 til 21/12 2006.

Respondentene i undersøkelsen ble invitert til å delta da de mottok et brev fra Sosial- og Helsedirektoratet. Brevet inneholdt en personlig adgang til et elektronisk spørreskjema, og det var opprinnelig Rambøll Managements vurdering at dette brevet samt en oppfølgingsprosedyre pr. telefon ville sikre et tilstrekkelig antall svar.

Dette viste seg imidlertid ikke å holde, og hovedårsaken til dette var dårlige kontaktopplysninger: disse var innsamlet ut fra oversikter over kursdeltakere fra de enkelte kursene – oversikter som kursdeltakerne selv gjerne hadde fylt ut. Det hadde kursdeltakerne imidlertid gjort på forskjellige måter, og som følge av dette var hovedparten av adressene ufullstendige. Den gjennomgående beste opplysningen gjaldt deltakernavnene, og det var derfor navnet som ble brukt da Rambøll Management forsøkte å fremskaffe de fulle adresseopplysningene – som minimum var navnet, adressen og telefonnummeret påkrevd for å kunne følge den fastlagte prosedyre med brevutsendelse og telefonpåminnelse. Bak denne søkeprosedyren lå en nødvendig antakelse om at kursdeltakerne hadde oppgitt sine navn nøyaktig som de forekommer i telefonregistrene. Avhengig av navnets alminnelighet fant vi ofte flere forekomster av samme navn, og vi foretok derfor en vurdering av hvem som blant flere like navn var den rette. Dette skjedde ut fra en opplysning om hvor i Norge kurset var avholdt. I de mange tilfeller hvor heller ikke denne opplysningen var tilstede, var det nødvendig å bruke skjønn for å finne ut hvor kursdeltakeren hadde gått, for å kunne foreta den geografiske avgrensningen av de like navnene. Denne skjønnsmessige vurderingen baserte seg på delopplysninger så som arbeidsplass, bynavn, lærested hvor kurset ble tilbudt, adressen til andre deltakere på samme kurs, med mer. Det forekom altså ved etableringen av respondentlisten ganske mange usikkerhetsmomenter, og det var ingen vei utenom dem. Antallet respondenter med fullstendige kontaktopplysninger var ikke høyt nok til å kunne hankses med problemene.

Det skal nevnes at et fåtall av respondentene hadde oppgitt en e-post adresse. Disse inngikk i oppfølgingsprosedyren; under telefonoppfølgingen ble alle spurt om en e-post adresse hvortil det kunne sendes en ny invitasjon. Underveis i prosessen lyktes det å øke antallet e-post adresser til omkring 330, men feilandelen blant adressene var høy og effekten derfor tilsvarende relativt lav.

Det ble sendt ut omkring 700 brev til alminnelige kursdeltakere, og omkring 40 brev kom i løpet av 2 uker i retur med beskjed om feil adresse. Det

riktige tall for feilaktige adresseopplysninger var imidlertid langt høyere, noe som ble klart da telefonoppfølgingen gikk i gang. I cirka 50 av de tilfellene hvor nummeret var til en arbeidsplass, fikk telefonintervjueren vite at personen ikke arbeidet der lengre (i disse tilfellene spurte intervjueren etter nye kontaktopplysninger) eller aldri hadde gjort det. Det er verdt å bemerke at selv om personene ikke fantes på arbeidsplassen, så hadde meget få arbeidsplasser reagert ved mottakelsen av brevet. Vi vurderer derfor at det reelt var flere enn de 50 bekreftede tilfellene av personer som hadde byttet arbeidsplass. Det er ikke mulig å angi et eksakt tall, da det alltid vil være respondenter som man ikke kan få kontakt med – som også var tilfellet i denne undersøkelsen. Hertil kommer at det for denne undersøkelsen i omkring 100 respondenters tilfeller aldri lykkes å finne telefonnummer, og at de derfor ikke kunne følges opp på telefon, slik at deres postadresse verken kunne bekreftes eller avkreftes. Men hvis man antar at andelen av flyttede personer er den samme i denne gruppen, så vil det reelle tall for ikke-lengre-ansatte kursdeltakere være omkring 60-65 personer. Endelig viste telefonoppfølgingen at over 90 av de innsamlede eller opplyste telefonnumrene var feilaktige - enten fantes nummeret ikke eller så fantes personen ikke på nummeret.

I tilfellene hvor vi ikke oppnådde telefonkontakt var det umulig å bekrefte postadresseopplysningene, men det er sannsynlig at det blant disse finnes en meget høy andel hvor postadressen også er feilaktig, men hvor brevet av forskjellige grunner ikke har blitt returnert til avsender. Dette gjelder uansett om brevene/ telefonnumrene var til privatadressen eller arbeidsplassadressen. Vi vurderer denne andelen til å være omkring 50%, som svarer til knapt 100 personer – omkring 25 av disse vil imidlertid være inkludert blant de returnerte brevene.

Samlet sett vurderer vi derfor at det blant de 659 respondentene reelt kun var omkring 489 valide respondenter. Da det blant denne gruppen ble samlet inn 165 svar, var den reelle svarprosenten knapt 34%.

Samtidig ble det utsendt brev etter nøyaktig den samme prosedyren, men til 95 kursledere. Her var kontaktopplysningene av langt bedre kvalitet, da kun 2 brev kom i retur og kun 12 telefonnummer var feilaktige. Med samme vurderingskriterier som anvendt ovenfor kan man si at omkring 88 av de forsøkte respondentene var valide, og med 36 innsamlede svar ble den reelle svarprosent knapt 41%.

Det er relativt lave svarprosent, som skyldes dels det meget lange spørreskjemaet og dels at mange deltakere hadde vært på kurset for flere år siden, og derfor ikke følte den store motivasjonen for å delta – to gjensidig forsterkende forhold. Vi besluttet sist i november 2006 derfor å angripe begge forhold ved dels å innhente nye respondenter, hvorav ingen denne gangen hadde vært på kurset før 2003, og dels ved å forkorte spørreskjemaet. Datainnsamlingsprosedyren var den samme som tidligere, bortsett fra at det reduserte skjemaet nå hadde en lengde som tilsa at det ville være mulig å gjennomføre intervjuet pr. telefon, hvis telefonoppfølgingen viste at dette var hensiktsmessig for respondenten. I denne andre runden var det nå kun en håndfull respondenter som hadde byttet arbeid og ingen brev kom i retur – men det var fortsatt 53 manglende eller feilaktige telefonnummer, samt omkring 50 personer som vi ikke oppnådde kontakt med. Dette betyr, etter samme vurderinger som ovenfor, at kun cirka 150 av de nye respondentene var valide, og at de innsamlede 77 svar derfor gir en svarprosent på godt 51%.

Datainnsamlingen forløp på denne måten:

77

4. november: Invitasjonsbrev utsendt (659 deltakere og 95 kursledere)
21.-23. november: Telefonoppfølging
23. november: Mailpåminnelse utsendt
28. november: Andre mailpåminnelse utsendt
4. desember: 199 nye respondenter lagt inn
10.-12. desember: Telefonoppfølging
15. desember: Mailpåminnelse til nye respondenter
17.-18. desember: Telefonoppfølging
21. desember: Datainnsamling avsluttet

Populasjoner og bruttostikkprøver

Undersøkelsen er en stikkprøveundersøkelse, hvor Rambøll Management tilfeldig har utvalgt deltakere ut fra de opprinnelige deltakerlistene.

Begge innsamlingsforløp har tydeligvis vært preget av et stort frafall av respondenter fra bruttolisten, primært fordi etableringen av respondentlisten er gjort ut fra deltakerlister med meget mangelfulle kontaktopplysninger. Manglene i både listen og i søkemethoden for å komplettere listen har imidlertid vært helt tilfeldig fordelt, og vi vurderer derfor at de gjenværende valide respondentene fortsatt er representative for deltakerne på kursene. På grunn av manglende kunnskap om populasjonens sammensetning (igjen en følge av de mangelfulle opplysningene i bruttorespondentlistene) er det ikke mulig å foreta en egentlig sammenligning av stikkprøven og populasjonen.

Svarprosenter og frafall

I forbindelse med en intervjuundersøkelse vil det alltid være en rekke respondenter som av en eller annen grunn må oppgis.

Bruttostikkprøvene reduseres derfor til rensede bruttostikkprøver ved utrensning av "ikke brukbare" respondenter. I evalueringen av Vivat-kursene er det følgende årsaker til denne rensningen:

- *Kontaktopplysningene er feilaktige*
 - *Adressen er feilaktig, så brevet har kommet i retur og respondenten har aldri fått invitasjonen*
 - *Brevet var sendt til en virksomhet hvor respondenten ikke lenger jobber*
 - *Telefonnummeret var feilaktig, så oppfølgingsprosedyren ble umulig- eller besværliggjort*
- *Personen har ikke deltatt på kurset (men var opprinnelig tilmeldt)*

For disse gruppene gjelder det at de ikke burde vært trukket ut til undersøkelsen i første omgang, og derfor heller ikke hører hjemme i bruttostikkprøven.

Det vil si at den rensede bruttostikkprøven utgjøres av den gruppe av deltakere som ut fra kriteriene for utvelgningen rent faktisk burde delta i undersøkelsen.

Summeres frafallsårsakene, tegner følgende bilde seg:

Tabell A.1: Frafall og svarprosent

Status	Antall
Er ikke i målgruppen	1
Ønsker ikke å delta	23
Kan ikke kontaktes innenfor tidsfristen	25
Feilaktige kontaktopplysninger	227
Har ikke deltatt (men var opprinnelig tilmeldt)	4
Besvarelser	285
Bruttostikkprøve	953
Renset bruttostikkprøve	721
Urenset svarprosent (Komplette/bruttostikkprøve)	29,9%
Renset svarprosent (Komplette/Renset bruttostikkprøve)	39,5%

Som det fremgår av tabellen er det oppnådd en rensset svarprosent på 39,5%. Dette må betegnes som tilfredsstillende i lys av den meget fjerne tilknytning visse kursdeltakere viste seg å ha til kurset.

Vanligvis beregnes svarprosenten ut fra komplette besvarelser, altså på bakgrunn av respondenter som har gjennomgått hele spørreskjemaet. På meget lange skjemaer faller det imidlertid ofte respondenter fra i løpet av besvarelsen, noe som også skjedde her. De første bakgrunnsspørsmål er besvart av 285 deltakere, mens det siste egentlige evalueringsspørsmålet kun inneholder 277 svar. Derfor teller alle svar i undersøkelsen med, slik at datamaterialet blir størst mulig.

Datarensning

Det følgende beskriver det rensningsarbeidet som er utført på data.

Utover den gjennomgående rensningen av frafalne respondenter, som reduserer bruttostikkprøven til den rensede bruttostikkprøven, har Rambøll Management også foretatt en rensning av de innkomne besvarelser, hva angår selve besvarelsenes innhold. Denne rensingen har fokusert på følgende:

- ✓ en gjennomgang av de innkomne besvarelser, herunder en generell validering av disse.
- ✓ en gjennomgang av "annet svar" på yrkes-kategorier, herunder omkodning av svar til allerede eksisterende, lukkede svar-kategorier.

Utover i frafallsanalysen er det ikke foretatt kvalitative vurderinger eller derav følgende rensninger utover ovenstående.

Kvalitativ undersøkelse (fase 3)

Den kvalitative undersøkelsen har bestått av følgende sentrale datainnsamlingsaktiviteter:

- *Gjennomføring av personlige intervju av aktører tilknyttet Vivats administrasjon og ledelse*

For å sikre en best mulig forståelse og datainnsamling i forhold til evalueringstemaene var det viktig å intervjuer nøkkelpersonene i undervisningsprogrammets administrasjon og ledelse. Vi har gjennomført personlige intervjuer med personer i organisasjonen som har og/eller har

hatt en utførende rolle, det vil si som deltar/har deltatt i både planleggingen og oppfølgingen av undervisningen og kursledere spesielt. Det omfatter bl.a. sentrale/regionale fagutviklere og lokale koordinatorene for programmet.

Følgende personlige intervjuer er gjennomført

- Leder for undervisningsprogrammet Vivat
- Konsulent i Vivat administrasjonen med økonomisk og praktisk ansvar for dialog med kursledere, veiledere og andre interessenter
- 2 konsulenter ved Regionalt Ressurssenter om Vold, Traumatisk Stress og Selvmordsforebygging (RVTS) Nord, og kursledere for kurset Førstehjelp ved Selvmordsfare
- Leder i Vivats styringsgruppe -2006 og leder for Vivats styringsgruppe fra 2007.
- Representant for det nasjonale SSFF i Vivats styringsgruppe
- 2 regionale koordinatorene/veiledere for undervisningsprogrammet
- 2 medlemmer av undervisningsprogrammets fagråd

Intervjuene er her ikke representative, men med eksplisitte kriterier har vi vært i stand til å dekke en rekke relevante parametere, som til dels kan dokumentere og illustrere vesentlige kausalsammenhenger vedrørende utdanningsprogrammets virkninger på det operative nivå, og til dels medvirke til å understøtte den videre konsolideringen av undervisningsprogrammet gjennom avdekning av best practice. Vi gjør oppmerksom på at noen av de ovennevnte rollene er sammenfallende.

Utover å gjennomføre ovenstående intervju er det i tillegg blitt samlet inn relevante materialer og dokumenter som ikke har blitt samlet inn i forbindelse med foranalysen, og som har kunnet bidra ytterligere med kunnskap om utdanningsprogrammet. På den måten er den kvalitative undersøkelsen som metode en strukturert og systematisk måte å analysere sammenheng og praksis, hvor det brukes flere datakilder.

• *Gjennomføring av kvalitative telefonintervju med aktører*

Avtalen med oppdragsgiver var å gjennomføre 50 telefonintervjuer fordelt på relevante aktører med henblikk på å innhente interessentenes vurdering av programmet.

Etter siste møte med Sosial- og helsedirektoratet var avtalen å gjennomføre følgende telefonintervjuer:

- Kursdeltakere (10 intervjuer)
- Kursledere (10 intervjuer)
- Arbeidsgivere (20 intervjuer)
- Veiledere (6 intervjuer)
- Fagpersoner (4 intervjuer)

Ettersom arbeidsgiverne ble revurdert og fjernet fra målgruppen for spørreskjemaundersøkelsen var hensikten med de 20 intervjuene å sikre bredden i datainnsamlingen for arbeidsgivernes perspektiver. Tanken var å intervjuer en rekke forskjellige arbeidsgivere fra ulike regioner og ulike fagområder.

Det har vært noe avvik fra denne listen i forhold til antall arbeidsgivere. Det er gjennomført 11 arbeidsgiverintervjuer. Årsaken til det reduserte antallet forklares som følger:

- Det har vært vanskelig å identifisere rette person som er villig til å uttale seg om arbeidstakerens kursdeltakelse
- Flere arbeidsgivere mente de ikke hadde forutsetninger for å uttale seg om kursdeltakelsen
- Flere arbeidsgivere som kan uttale seg om slik kursdeltakelse var ikke overordnet for kursdeltakeren ved deltakelse
- Flere arbeidsgivere som kan uttale seg om en slik kursdeltakelse har skiftet jobb og har ikke vært mulig å identifisere
- Noen arbeidsgivere var ikke bevisst på at kursdeltakelsen hadde funnet sted
- En rekke av kursdeltakernes arbeidsgivere var sykemeldte i datainnsamlingsperioden

Med utgangspunkt i at de gjennomførte intervjuene dekker både geografisk og faglig spredning i datainnsamlingen, mener vi allikevel at dataene er tilfredsstillende for å gjøre en vurdering av arbeidsgivernes perspektiver på kursdeltakelsen.